CONVORBIRI LITERARE

No. 9. BUCUREŞTI, SEPTEVMRIE, 1912. Anul XLVI.

O CONTRIBUŢIE LA BIOGRAFIA LUI NEGRI

CÂTEVA SCRISORI ADRESATE PRINŢULUI ION GR. GHIKA IN 1863, — ŞI PRIVITOARE LA AFACEREA MÂNASTIRILOR INCHINATE.

In momentul în care prin cea mai îndreptăţită răsplată a soartei, amintirea lui Negri e rechiemată la ordinea zilei şi se simte nevoia unei biografii mai întregite a acestui vrednic Român, ca să putem găsì într'însa pentru noi şi pentru generaţiile viitoare o pildă vie şi rodnică, învăţând tuturora desinteresarea, iubirea de neam, zelul sârguitor în făptuirea unor opere trainice spre folosul ţării — vreau prin publicarea unui oarecare material istoric despre el, să aduc şi eu o contribuţie la alcătuirea acestei aşteptate biografii, care mai bine chiar decât tăcuta cuvântare a statuei sale, va însemnà totdeodată o reparaţie, judecata recunoscătoare a istoriei, şi, ca să vorbesc astfel, o înţeleaptă încercare de „pedagogie naţională".

Am, într'adevăr, în hârtiile familiare, mai multe urme ale activităţii lui Negri, şi le voiu aduce puţin câte puţin, la lumină. Negri făceà parte din pleiada care cu Alecsandri, Rallet, Anastasie Panu, Zizin Cantacuzino şi Cuza, se grupase cu entuziasm în jurul acestui Grigorie-Vodă care pentru ei întrupà dorinţele Românimei şi lucrà cu atâta putere de jertfă la îndeplinirea visurilor naţionale. Negri a fost ministrul preferit al bunicului meu, confidentul planurilor lui cele mai îndrăzneţe spre mărirea ţării, agentul obişnuit al trebilor mai delicate iniţiate de el spre învierea României.

Posed astfel, ca documente de un interes deosebit, instrucţiunile date de bunicul meu lui Negri, trimis la Conferinţa din Viena în 1855, şi o lungă corespondenţă din anii 1855 şi 1856 când Vodă însărcinase pe Negri cu o misiune specială la Constantinopol; corespondenţa aceia este prea întinsă şi cere prea multe piese complementare ca să între destul de lesne în cadrul unei reviste. Mă voiu mărgini, astăzi, şi pentru publicul Convorbirilor, să dau nişte scrisori de ale lui Negri, de dată mai recentă, adresate către fiul Domnitorului său iubit de odinioară, către tatăl meu, Prinţul. Ioan Negri rămăsese, precum se înţelege, cel mai intim prietin al fiilor aceluia pe care-l privise ca pe „Mântuitorul Neamului" şi pe care o moarte tragică îl răpise (Iunie 1857) în floarea vârstei, tocmai în ajunul triumfului ideilor şi sforţărilor sale. După această moarte, care ştergea de pe faţa pământului capul firesc şi recunoscut al mişcărei unioniste, Negri lucră alături cu tatăl meu, alergând febril în toate părţile Moldovei, — la alegerea lui Cuza, ca să fie cel puţin pe scaun, dacă ideea domnitorului străin nu se puteà înfăptuì, un ucenic încercat al ideilor fostului Domn, un devotat al Regenerării şi al Unirei. Mai pe urmă Negri se găsì, tot alături cu tatăl meu, între cei d'intâi sfetnici şi colaboratori ai lui Cuza după Unire. Scrisorile ce le voiu da mai jos, se referă la sfârşitul perioadei ascendente a domniei lui Cuza. Sunt din anul 1863. Tatăl meu, deşi foarte tânăr (aveà abia treizeci de ani) erà pe atunci ministrul afacerilor străine, Negri agent diplomatic la Constantinopol şi amândoi lucrau la regularea conflictului cu Mânăstirile zise închinate. — Amândoi de altfel erau bine pregătiţi pentru tratarea chestiunei. Caracterul lor dădeà toate garanţiile pentru o dreaptă soluţie a pricinei. — Formaţia specială nu le lipseà: Grigorie-Vodă trimisese pe Negri la Constantinopol în 1855 tocmai ca să se ocupe de aceste mânăstiri.

Prinţul Ioan aveà la el, în sertarele lui, toate piesele din domnia părintească care priveau subiectul. Afară de

asta; Cuza îl însărcinase în 1859 să facă o anchetă asupra acestor mănăstiri. Instrucţiunile lui Negri şi memoriul de înmânat Puterilor sunt opera lui, cu ajutorul d-lui Bengescu.

Scrisorile, pe cari le dau aici sunt, ca mai toate ale lui Negri, scrise într'o franţuzească curgătoare, necorectă şi puţin îngrijită, dar vioae; sunt două feluri, unele oficiale (No. III, IV, VI), altele cu totul private (No. I, II, V, VII, VIII, IX). Cele oficiale se împart şi ele în publice (No. VI) şi particulare (No. III şi IV, cea din urmă adresată Domnitorului şi transmisă în copie tatălui meu). Am pus laolaltă clasându-le după ordinea cronologică, aceste scrisori, fie oficiale, fie private ; ele oglindesc limpede şi firea lui Negri, şi evenimentele de pe atuncea, şi starea chestiunei în pricină.

Ca să deslușesc mai bine textul scrisorilor publicate ar trebuì să dau mai multe însemnări despre chestiunea aceasta atât de complicată, a mănăstirilor închinate. Lucrarea ar fi prea lungă şi ar face să întârzie prea mult un articol menit să fie întru câtva un prinos ocazional şi o simplă aducere de material istoric. Voiu da altă dată, probabil cu publicarea corespondenţei lui Negri cu Grigorie-Vodă, expunerea desăvârşită a chestiunei, cunoscută şi deseori, mai cu seamă în ceeace priveşte rezultatele sale, apreciată greşit şi în ţară şi în străinătate (cu sentimente de altfel diametral opuse aici şi acolo). De obiceiu, mai ales în faza ei terminală, pricina a fost înfăţişată ca un proces de laicizare, o necesitate de politică internă şi externă înfăptuită prin mijloacele regaliane ale unui Stat modern, înfăţişare care nu e exactă cel puţin pentru toată dezvoltarea părţei celei d'întâiu a crizei, şi care, pentru mine personal ca şi pentru mulţi, n'ar fi de loc de lăudat, chiar dacă ar aveà, precum este şi adevărat, scuza unei necesităţi vitale într'o ţară frustrată de a cincea parte a teritoriului ei prin manopera neleală a unor beneficiari străini.

Intr'adevăr două lucruri au contribuit la apreciarea aceasta : modul destul de neaşteptat, după care s'a regulat

în sfârşit afacerea, prin mijloace de acest soi şi cu oameni având idee de acest gen, şi legătura în care măsurile luate în contra călugărilor greci au fost puse cu o adevărată şi nenorocită confiscație, secularizarea averilor mănăstireşti pământene.

Din contră, acțiunea înpotriva pretențiilor greceşti, mai cu seamă precum s'a dezvoltat sub Alexandru-Vodă Ghika al Munteniei, sub Ştirbey, sub Grigorie-Vodă al Moldovei, şi sub Cuza până în 1863, erà cea mai îndreptăţită chiar pentru cei cari, ca mine, nu admit principiul drepturilor suverane ale Statului asupra bunurilor bisericeşti. Erà o acţiune de revendicare, în limite foarte modeste, înpotriva unei colosale excrocherii, făptuită de greci cu ajutorul unor diplomaţi străini, încercând de a transforma într'o moştenire de proprietate absolută şi neţărmurită cu toată agravarea dispoziţiunilor de mână-moartă, nişte legate usufructuare, parţiale şi condiţionale; în loc de usufruct, proprietate deplină şi vecinică; în loc de atribuire parţială de venituri, folosirea pretinsă a totalităţei şi asta numai pentru desfrâul fanarioţilor şi pentru prigonirea catolicismului din Palestina; în loc de condiţiunile imperative ale actelor ctitoriceşti în folosul Statului şi pentru binele obştesc, dispreţul cel mai desăvârşit al acestor stipulaţiuni, lăsând chiar în cea mai jalnică părăsire nu numai stabilimentele de binefacere de care aveau porunca ctitoricească de a se îngrijì, ci şi locaşurile sfinte, bisericile şi mănăstirile închinate care cădeau în ruină; apriga denegare a oricărei îndreptări a stărei de lucruri; refuzul încăpăţânat al oricărei compensaţiuni pentru nerespectarea actelor de ctitorie şi chiar a disposiţiunilor decretate de Puteri mai târziu. Iată tabloul întorsăturei ce o luase chestiunea dela 1828 încoace, după ce diplomaţia, mai ales cea rusească (cu toate că şi ea încercase un leac în Regulamentul Organic) intervenise în pricină, în chipul cel mai nenorocit, încurajând, pentru scopuri politice de o parte, prin informaţii defectoase de

alta, pretenţiunile şi încercările grecilor, cari vedeau în afacere un fel de răsplată a revoluţiei din 1821.

Şi dacă s'a mers în practică, la sfârşit, mai departe decât ar fi trebuit, vina este încă a călugărilor greci cari în apărarea manoperilor lor nelegiuite, au refuzat ori ce transacţiune binevoitoare, sprijiniţi fiind, precum ştiau, de conştiinţele cumpărate ale unor paşale turceşti (1) şi de interesele diplomatice ale unor puteri.

Iată cum scriau aceşti pretinşi reprezentanţi ai lui Christos, urmaşi şi coreligionari dealmintrelea acelora cari, ca ieromonahul Partenie din veacul al XVIII-lea, găseau stăpânii lor civili mai binefăcători decât Dumnezeu şi tipăreau cărţi creştineşti pentru mărirea legei lui Mahomet.

I.

Le 18/30 mars 1863. Constantinople

Mon cher Prince Jean!

J'ai demandé au Prince la permission de venir le trouver à Galatz pour lui communiquer diverses choses — je vous demande la même permission — si elle m'est acordée j'apporterai avec moi les comptes de la chancellerie du trimestre dernier de l'année passée comme aussi ceux du premier trimestre de cette année ainsi que ceux du mois de juillet

(1) Umblau, după obiceiul lor, cu „bacşişuri", către demnitarii influenţi şi cu linguşiri faţă de sultan. Ca pildă despre linguşirile acelea, dau aicea începutul unei tânguiri adresate de toţi Patriarhii Răsăritului către Marele Vizir, în 1855, împotriva Domnitorilor Români:

„Nous soussignés les Patriarches actuels des Grecs de Constanti-„nople et de Jérusalem agissant en leur propre nom et comme fondés „de pouvoir de ceux d'Alexandrie et d'Antioche, l'ex-patriarche grec „de Constantinople président dela Communauté du Mont-Sinai et les „delégués des Communautés du Mont-Athos, avons l'honneur de soumettre par la presente humble supplique que depuis le jourt fortuné de l'Avènement de „S. M. I. *Notre Auguste Souverain et Maître, qui egale Alexandre en splendeur et Platon en sagesse, qui est le Soleil du ciel du Kalifat et la lune de la justice et de l'équité, etc., etc*".

passé que vous me demandez et que j'ai cependant envoyés au Ministere depuis longtemps.

Les prêtres démènent ici grandement et quoique le vote de la Chambre soit bon pour la question, il a été intempestif car il a donné l'éveil avant que le gouvernement ait pu se mettre en ligne de combat pour en sortir victorieusement. J'ai fait une nouvelle déclaration ici, que jamais nous ne consentirions à ce que l'affaire des biens conventuels fut traité ailleurs que chez nous et par d'autres que nous uniquement — que nous considérions par conséquent le protocole 13 (1) comme non avenu; parce que d'abord nous ne pourrions nous persuader qu'il pût invalider le traité de Paris qui nous proclame parfaitement autonomes pour nos affaires d'intérieur et qu'il n'y avait rien de plus intérieur que notre sol — et puis qu'ensuite notre gouvernement ne pouvait ne pas faire attention et prendre en considération le voeu général du pays à ce sujet ainsi que le vote unanime de la Chambre. Cette question a beaucoup baissé ici-et il faudra nous concerter pour arrêter quelque chose de définitif et puis ensuite crouler plutôt que d'y dévier.

Dans l'espoir, mon cher Prince Jean, de vous serrer bientôt la main, je vous reste mon ancien collègue de la dernière note à Gœdel (2), tout dévoué ami.

C. NEGRY.

II.

Ce 13/25 juin 1863, Constantinople

Mon cher Prince,

Dès mon arrivée, j'ai expédié Bordeano sur le Bosphore pour porter aux ambassades le mémoire afin que par la

---

(1) In acest protocol precum se știe, conferința admisese punctul de vedere al Rusiei, favorabil pretențiilor grecești.

(2) N'am cunoștință de faptul la care Negry face aluzie. Probabil e vorba de un răspuns virulent dat, în tovărășie cu tatăl meu, unei note „puțin diplomatice" a reprezentantului austriac, Godel de Lannoy. Am în hârtiile bunicului meu o notă a acestui diplomat, din 1856, nu tocmai cuviincioasă, dat fiind că Negri era pe atuncea ministru și tatăl meu tot secretar de Stat al părintelui său. Aluziunea poate se referă la răspunsul, ce a fost dat de ei lui Godel, care protestă în termeni prea aspri în contra concesiunii acordate de Grigorie-Vodă unei companii franceze pentru navigațiunea de pe Prut.

poste d'ajourd'hui on put l'expédier plus loin Ce n'est qu'après avoir fait matin cet envoi que j'ai reçu votre dépêche ainsi qu'une autre du Cabinet Princier qui me disaient d'attendre une autre édition. Le mal n'est pas grand, car si les memoires que j'ai remis ne sont point encore envoyés lorsque je recevrai les autres, il me sera facile de les échanger contre ces derniers.

J'ai rencontré le Père Nil à Giurgévo, „s'en allant t'en guerre" comme Malbrough, à Paris, muni probablement mieux que ce guerrier chansonné de ce qui est le „nerf de la guerre" comme on dit. Je vous le répète, rien n'y fera et tout se brisera à l'encontre de notre volonté ferme et irrévocable. Bon courage donc et laissons les aller où ils veulent — c'est nous qui aurons la Victoire — et ce n'est plus qu'une affaire de temps. Je suis sûr qu'on ne me demandera plus qu'une chose ici: ce que nous leur donnons aussi pour que je sois prêt à répondre à cela, il serait bon que le Conseil décidât la chose et que vous me fassiez parvenir au plus tôt votre décision.

Par le prochain courrier détails officiels au long.

Adieu cher Prince Jean et ancien collègue de la dernière note a Goedel.

En vous priant de faire agréer à la Pincesse Alexandrine mes plus respectueux hommages je suis tout vôtre, de tout cœur.

C. NÉGRY.

Mes bonnes amitiés a Monsieur Van Saanen

III.

19/31 juin 1863, Constantinople.

Particulière.

Mon Prince,

Je m'empresse de vous transmettre ci jointe en copie la lettre confidentielle que j'ai écrite à S. A. S. pour Lui faire connaître mes appréciations sur la question des couvents et pour la prier de vouloir bien m'informer le plus tôt possible de la somme que le gouvernement Princier capitalisera en faveur des communautés.

C'est la même prière que j'ai l'honneur d'adresser à

Votre Excellence par la présente, car ainsi que je le dis dans la lettre à S. A. S. la solution de cette question dépend en grande partie sinon complètement de la fixation de cette somme; par conséquent je crois qu'il ne faudra pas tarder à vous prononcer là-dessus le plus promptement que faire se pourra.

Veuillez agréer, mon Prince, les assurances réitérées de ma plus haute considération.

C. NÉGRY

IV.

Copie. Pera-le 19/31 juin, 1863.

Monseigneur,

Par la lettre que j'ai eu l'honneur d'adresser à V. A. S. le 15/27 juin, je L'assurais que d'après les entretiens que j'avais eu ici, les Puissances nous étaient assez favorables dans la question des couvents.

Moi comme je Lui disais alors, je ne puis que la répéter aujourd'hui que la solution de cette affaire dépend de l'empressement que mettra le gouvernement de V. A. S. à me préciser la somme qu'il est décidé à capitaliser en faveur des Communautés, conformément aux conclusions du mémoire.

En effet, après les déclarations les plus solennelles et les plus catégoriques que j'ai faites à Aali-Pacha comme aussi aux Représentants des Puissances garantes que rien ne serait capable de nous faire dévier de la voie que nous nous sommes décidés à suivre dans cette affaire ces Messieurs ont fini par comprendre que devant une résistance aussi opiniâtre leurs efforts, même réunis, ne feraient qu'envenimer la question sans produire le résultat qu'ils désiraient atteindre. Aussi sont-ils maintenant beaucoup plus accomodants qu'il y a quelque temps et la preuve en est que Mr. Novicoff lui-même qui représente la Puissance la plus directement intéressée dans ce différend, m'a pressé de questions dans le but de savoir quelle était la somme que nous voulions donner aux prêtres.

Rien que cette insistance du représentant de la Russie me confirme de plus en plus dans l'opinion, que ces Mes-

sieurs qui prétendaient que les Communautés étaient propriétaires dans notre pays et que nous ne pouvions les déposséder sans commetre une injustice flagrante, semblent s'être persuadés aujourd'hui que cette prétention est réellement dénuée de fondement, et s'appliquent à plaider la cause des prêtres en se plaçant sur le même terrain que nous.

Par conséquent, forts de l'avantage que nous avons pris sur ces messieurs dans la question dont il s'agit je crois, Monseigneur, que ma règle de conduite dans les négociations qui vont s'engager, est tracée d'avance. Après avoir demandé, en remettant le mémoire, l'annulation pure et simple du Protocole XIII et après que j'aurai déclaré la somme que nous sommes disposés à offr r aux Communautés, il ne me restera qu'à attendre tranquillement la décision qui sera prise à cet égard par les Puissances, sur qu'elles ne pourront que consacrer par un acte international les conclusions de notre mémoire.

Il est important, Monseigneur, que la somme que le gouvernement de V. A. S. affectera aux Communautés ne soit pas connue des Consuls et du public, car cette indiscrétion pourrait considérablement nuire à la poursuite de mes négociatios.

C. NÉGRY.

J'ai l'honneur d'être &. & &.

V.

7/16 juillet 1863 Constantinople

Mon cher Prince Jean

Je vous demande bien pardon de n'avoir pas répondu plus tôt à votre bonne dernière lettre. La cause en est que cette question des couvents m'a fait courir depuis mon arrivée ici plus que je n'ai jamais couru à Constantinople. Sir Henry Bulwer et le Comte de Ludolphe s'acharnent après nous dans cette question. Aussi je suis continuellement chez eux — comme chez les autres aussi : de cette façon, toujours en courses je n'ai rien pu écrire non plus au Prince Régnant lui-même.

J'ai écrit à S. A. qu'à plusieurs Ambassades ici, on m'avait conseillé de nous adresser directement au Comte

de Rechberg à Vienne, qui, éloigné des tripotages qui se font ici et ne subissant aucune influence locale, nous donnerait certainement raison dans la question des moines grecs que les représentants de l'Autriche ici. La France et l'Italie ont déclaré ne reconnaître point les moines grecs comme propriétaires. La Prusse nous serait favorable si nous pouvions détacher l'Autriche. Aussi je vous le répète, il faut nous adresser au Comte de Rechberg que Monsieur l'Ambassadeur de France dit n'être point du tout de même opinion ni principes que ceux qui soutiennent les moines. La Russie ne peut faire autrement que soutenir le protocole, puisque c'est elle qui l'a proposé ; mais elle serait plutôt portée vers un accommodemens des parties.

Je n'ai point encore reçu le pli bleu avec l'indication de la somme à offrir aux moines-mais en le recevant j'ai l'intention de faire une note à Ali-Pacha en lui désignant cette somme comme notre dernier mot — et puis, avec la dignité que comporte une pareille déclaration attendre, quoi que ce soit sans broncher d'un pas et rester ferme quoi qu'il arrive.

Le Père Nil n'a point été reçu à Vienne par le Comte de Rechberg — il se trouve actuellement à Paris d'après ce que m'écrit Alexandry. Je crois qu'il ne fera que dépenser de l'argent en vain. Car je crois la France nullement portée à seconder la mainmorte.

Monsieur Breslauer s'en retourne sans avoir pu conclure la convention à laquelle j'ai coupé court — car cette fois encore c'était les mêmes phrases et arguments orgueilleux que la Porte voulait introduire dans cette convention. J'ai mis en avant celle de Temesvar et j'ai déclaré que c'était là le modele à suivre. Breslauer vous dira d'ailleurs la chose plus en detail. Je vais bientôt poursuivre l'affaire des Comptes : mais jusqu'à ce qu'on les traduise en turc, il se passera bien, je le crains, six mois pour le moins. Voilà pourquoi je les demandais avec tant d'insistance depuis deux ans.

Je pense, cher Prince, que pour cette inopportune et malencontreuse affaire des Polonais, vous ne feriez pas mal de m'adresser une note en dévoilant leur but et en racontant les faits, afin que je la puisse lire ici, parce que cette affaire va être traitreusement exploitée par les journaux d'abord jusqu'à ce que la vérité se fasse jour. J'ai écrit dans le même sens au Prince.

On n'a qu'à jeter les yeux sur la carte pour voir qu'effectivement cette expédition bien loin d'être contre la Russie, n'était que contre nous-mêmes.

Quand aurons-nous enfin la paix, mon Dieu! et quand verrons nous avant toute chose régner chez nous la concorde et l'amour et la dignité du pays!

Nos divisions nous ont affaibli intérieurement—déconsidéré on ne peut plus à l'extérieur — empêché de rien faire pour notre pays tant béni du ciel sous tous les rapports, — et réduits en un mot à être aujourd'hui, l'enjeu diplomatique de Venise, dela Galicie et d'une foule d'autres combinaisons éventuelles. Voilà on nous a réduits cette misérable velléité de la principauté et ces nombreuses candidatures qui feront que nous serons à la merci du premier venu, comme l'a été la Pologne! Je me suis démené pendant 25 ans, avec tant d'autres, pour voir un peu de prospérité dans mon pays et qu'y vois-je à présent? pas même deux individus qui puissent s'entendre ensemble et qui ne se garent l'un de l'autre comme dans un bois!

Où est l'époque où Votre Père en tête nous travaillions unanimement aux grands principes régénérateurs de notre pays!

Mais à quoi bon toutes ces douleurs! Il parait que les nations comme les individus ont leur sort écrit quelque part.

Adieu cher Prince Jean et ancien collègue du bon et digne temps. Stamboul m'a vieilli; mais il n'a su m'ôter mes anciens souvenirs.

Tout à vous. de tout coeur

C. NÉGRY

VI.

No. 41. le 11/23 juillet 1863. Constantinople.

A SON EXCELLENCE
LE PRINCE I. GHIKA MINISTRE DES AFFAIRES ETRANGÈRES
ETC. ETC. ETC.

Monsieur le Ministre,

J'ai déjà eu l'honneur d'informer Votre Excellence que j'avais présenté dès mon arrivée ici, à la S. Porte et aux

Ambassades le mémoire sur les Couvents dédiés, tel que je l'avais apporté de Bucarest et avant que je ne fusse prévenu des modifications faites à sa solution. Je ne pouvais donc faire autrement que d'en soutenir la première rédaction qui d'ailleurs me paraît plus conforme avec la décision prise de donner une fois pour toutes une somme aux Lieux Saints et de n'avoir plus rien à démêler avec eux. Il me semble sauf meilleur avis que la phrase qui remplace le mot net de sécularisation nous lie de nouveau à ces dits Lieux Saints et nous engage à des conditions et obligations qu'il n'était point sage de livrer à leur contrôle ultérieur.

Je crois devoir observer encore qu'il ne serait point utile non plus de demander la constatation par protocole — afin d'empêcher qu'on ne revienne sur elle — de la transaction une fois effectuée entre nous et les Egumènes. — Cette demande ne s'accorderait guère avec le rejet du premier protocole et pourrait nous susciter vers la fin même de l'affaire des complications qu'il est urgent de prévoir à temps. Il faut donc selon moi continuer d'éviter l'ingérence étrangère après comme avant dans cette question et ne nous y soumettre qui alors seulement qu'on nous l'imposerait par la violence — provisoirement encore jusqu'à des temps meilleurs. Nous placerions, bien entendu, les sommes par nous données sous la surveillance et sauvegarde collectives de la S. Porte et des puissances garantes, ainsi que des Principautés-Unies; mais nous arrêterions à cela sans rien demander de plus à ces premières.

Il me semble bien aussi, Monsieur le Ministre qu'au lieu de tenter à obtenir que le payement des sommes que nous destinons aux Lieux Saints s'effectue granduellement et sans intérêts, il serait beauconp plus sage de chercher, au moyen d'un emprunt garanti par les biens conventuels eux-mêmes, à se mettre en position de compter et déposer les dites sommes aussitôt qu'offertes. Ce serait un appât de plus pour la partie adverse et pour nous un utile débarras.

J'attendes que Votre Excellence m'indique la somme de l'arriéré dû par les Couvents dédiés à la Valachie afin de le faire figurer à l'actif de notre offre, et bientôt après j'aurai l'honneur de vous faire parvenir, Monsieur le Ministre, copie de ma note à la S. Porte dont relèvent les Egumènes grecs, où en disant notre dernier

mot, j'aurai spécialement en vue l'école de Constantinople dont nous nous réserverons la direction--ce qui fait que la clause des 2 boursiers semblera à Votre Excellence comme à moi-même, inutile à y insérer.

Je prie Votre Excellence de vouloir bien agréer les assurances de ma plus haute considération

C. NEGRY.

P. S. C'est sur la somme de quarante millions de piastres que V. E. me donne comme base dans sa dé, êche du 27 juin écoulé que j'agirai

C. NEGRY.

VII.

12 24 juillet 1863. Constantinople.

Mon cher Prince Jean,

Je vous préviens qu'il ne nous est guère utile d'assimiler les Couvents dédiés aux nôtres propres parce que d'une semblable rubrique il peut naître de drôles de prétentions de la part des moines grecs, comme entretien d'iceux dans les monastères etc., etc., etc.

Idem point de protocole en aucun cas, parce qu'on peut nous dire : vous demandez un protocole, c'est très-bien ; commencez d'abord par vous soumettre au prémier et puis nous verrons pour le second. Il faut d'ailleurs autant que possible non seulement ne point demander l'ingérence étrangère dans nos affaires, mais même repousser celle qui vient sans être demandée — comme au reste nous l'avons fait par le mémoire. Il faut donc rester ferme dans ce principe, quoi qu'il arrive — c'est mon opinion.

L'Autriche égale l'Angleterre dans son opposition au sujet de cette question des biens conventuels. Aussi, d'après les conseiles qu'on m'a donnés ici de toutes parts j'ai écrit au Prince qu'il fallait saisir de cette afaire, et directement, le Comte de Rechberg à Vienne, lequel n'est point, paraît-il, de la même opinion, à propos d'elle, que ses représentants d'ici. Ceci pour que l'opposition ne soit pas très grande, une fois que nous nous serons prononcés ; car je vais bientôt lancer ma note à la S. Porte dont

relevent les moines en lui indiquant comme notre dernier mot, la somme, que nous pouvons leur donner.

J'attends avec impatience que vous me disiez le chiffre de l'arriéré que doivent les Couvents à la Valachie pour le faire figurer comme argent comptant bien entendu — et puis ma note est donné.

Adieu cher Prince Jean et tout a vous de tout coeur

C. NEGRY.

VIII.

Le 18/30 juillet-Constantinople.

Mon cher Prince Jean,

Je vous envoie Bordeano avec le projet de ma note au sujet des biens conventuels. C'est en vain que je vous ai écrit deux fois pour vous demander quel était le chiffre de l'arriéré dû par les moines grecs à la Valachie. Aussi j'ai pris 1.750.000 piastres du pays, parce que j'ai vu que des deux millions figurant dans notre mémoire, en déduisant 250.000 piastres pour les écoles de Constantinople, il restait juste la somme que j'ai indiquée, laquelle multipliée par dix depuis 1852 jusqu'à 1862, fait 28 millions de piastres turques.

J'ai chargé Bordeano de vous entretenir de ma part au sujet de la note, ainsi qu'à celui de la question en bloc, dans laquelle je ne saurais quant à moi, changer d'opinion. J'y resterai ferme quoi qu'il arrive.

L'horizon s'obscurcit, et il est possible que la guerre survienne ; car l'échange de notes actuel, m'a bien l'air d'être tout-à-fait pareil à celui qui précéda la guerre d'Orient. Ici l'on s'inquiète car la Turquie va être de la partie, bien malgré elle je crois.

Cher Prince, j'ai chargé Bordeano d'encaisser notre argent pour éviter la dépense. Il vous dira comment j'entends finir la question des couvents et vous démontrera le danger de recourir aux puissances pour cette question afin de la faire traiter par un protocole alors que dans notre mémoire nous rejetons toute immixtion étrangère. En un mot il vous mettra au fait de mon inébranlable manière de voir là-dedans.

Adieu cher Prince Jean. En vous priant de présenter mes très-humbles respects à la Princesse Alexandrine, je vous reste.

Tout dévoué ami

C. NÉGRY.

IX

Le [illegible]/11 Aout 1863. Constantinople.

Mon cher Prince Jean,

Enfin après-demain je fais passer le Rubicon à ma fameuse note, suite obligée de votre mémoire. Il s'agit maintenant *de savoir soutenir l'affaire envers et contre tous et coûte que coûte*. J'ai écrit cette même phrase à Baligot qui la lira au Prince. Voilà ! C'est une bombe qui va tomber tout à coup et éclater alors qu'on s'y attendait le moins. Mais quoique j'aie compté sur quelques éventualités, comme le départ en congé de Sir Henry, pour que le contre coup ne fût pas trop violent—voyant que ces éventualités tardaient à se produire, je me suis bravement décidé à ne plus attendre et samedi notre note sera lue par tout le monde diplomatique. Je prie Messieurs les Ambassadeurs de l'envoyer à leurs Gouvernements—De cette façon la question est écartée de Constantinople où le terrain nous est en tous les cas, moins propice que partout ailleurs. J'avais aussi compté sur la guerre qui nous aurait laissé les coudes en une pleine et entière liberté. Enfin nous verrons et ce ne sera que plus tard que nous comprendrons l'énormité de notre toupet actuel.

Audaces fortuna juvat, a dit Horace. Je serai bien aise quant à moi, après l'excitation continuelle où me tient depuis si longtemps cette affaire si je la voyais terminée et puis terminée comme nous l'avons voulu—ce qui serait le plus piquant de l'affaire.

Adieu, cher Prince Jean, et tout à vous, de tout cœur.

C. NÉGRY.

Cette lettre est toute pour vous seulement.

HARBARII.

De trei zile se adun cocorii la slomul Târşii. Ca nişte şiruri de mătănii se iţiesc cârdurile lor din zare. Din toate sterițele vânturilor ţîşnesc.

Unii au răşluit în drum spinări de munţi ca zimbrii. Alţii au pogonit izbeliştele unde se plămădeşte crivăţul. Atamanii lor au tras cu minciogul pe ţărmurile Volgii.

Dintru'ntâiu li se înfiripează numai aripele răsfirate ca nişte opăcini de pitici. Pe urmă se aţin din ce în ce mai aproape, până ce umbrele lor rătăcitoare izbândesc să se adâncească din lamura cerului în seninul slomului.

Atunci zborul lor ostoaie. Şi asemenea unor frunze spulberate în slavă de vârtejurile verii, cobor oblu, în pergheluri, până ce prind mlaştina în picioroange.

In fite-ce toamnă, de Preobejanie, la cel dintâiu adurmec al iernii, ca treziţi de un tainic bucium, tăbăr acì de îşi rânduesc polcurile pribegiei.

Căci Târşa e stanişţea seinilor.

*

Arar stanişte de zburătoare ca Târşa.

Alimănită în fundul unei lunci nărămzii, ca o guşe a Prutului, apele ei cari scânteie în răzarea namiezii ca un uriaş sahan cositorit, atrag de departe luarea aminte a celor din văzduhuri, pe când firul rîului ce se deşiră între două platoşe de dealuri, în sus şi în jos, ca un şerpar de zmeu, îi mână drept ca pe ciripie. Şi apoi nicăeri ca în Târşa nu-i loc de zaharele. In preajma coroanii de stuf ce împodobeşte fruntea slomului, plevuşca lighioanelor mişună.

Satul e tocmai în zarea dealului. Căpisteria luncii aproape pustie. Un singur brîu de drum e pe tot hăul ei. Şi de nu ar fi pichetul grănicerilor colo sub dâmbul de sălcii scorburoase de pe malul trenţuit, n'ar mai fi alt semn de viaţă prin împrejurimi decât gârbovul caïc al lui chir Lambie ce piroteşte în schela de vară sub legănarea undelor.

Aşà că în toată tihna îşi pot face într'aripaţi Zaporogi Oceania şi pe nimeni nu ar turburà cârîiturile lor jalnic de duioase, ca de coconi pribegi, de nu ar fi doi ochi ce iscodesc de pe caïc.

Doui ochi negri ca granatele de tumbac.

Sunt ochii Drinii, fata lui Lambie. Inima ei e turbură de jalnicele lor cârîituri.

*

Crescută numai pe apă, de un corăbier, — fără mamă, fără rude, departe de lume, Drina erà o fire osebită. Deşì fată aproape tomnatică, nu cunoştea mai nimic din ceea ce toţi cunosc, chiar cei mai zmeriţi. Sufletul ei asemenea unei tainice pajişti de fân aromit nu fusese fremătat decât de adierea umbroasă a dragostei de părinte şi tânjeà încă după cerbul sprinţar ce se cădeà să se înfrupte din ea. Nu doar că chir Lambie, ca un palicar ce erà, ar fi fost de o străşnicie fără pereche. Dar, fiindcă traiul lor de schimnici nu prea lăsase potecă prilejului.

Restrînşi a vieţuì într'o chiliuţă cât o scorbură de veveriţă, sau pe o *punte* cât o faţă de masă, fără rîvnă de măriri şi de îmbogăţiri, aşteptând să picure vremea între o încărcătură şi o descărcătură, având drept singur oaspe o potaie de căţel, drept orce cusur o gingirlie şi drept orce grădină o şteblă de busuioc grecesc, *vasilicà* erà greu să fie înţeţiţi de patimi.

Zilele lor curgeau tihnite ca undele Prutului. Nici odată nu pomeniseră să-i năvălească mari-ochiu.

Când ploaia turnà cu găleata, ei se chirceau în cabină,

ca mielcul; când stelele luceau în serile calde, ei eşiau pe punte şi cântau ca toţi corăbierii: el picura din ghitară; ea din fizarmonica pieptului.

Puţin le păsà care-i schela. Pentru ei plaiul rămâneà acelaş. Nici odată nu gândiseră că viaţa ar fi putut fi şi altfel pentru nişte colindători.

*

Dar de când poposeau în schela Târşii, cea mai pustie dintre toate, în care nici odată două şeici nu îşi dădeau ziua bună, o schimbare se ivì.

Un oaspe venì să se adaoge singurătăţii lor: brigadierul Bârnă.

Bârnă erà cap de post la ghecetul grănicerilor. Un soiu de vântură ţară şi ăst Bârnă. De trei ori reangajat, căcĭ nu se putuse împăcà cu altă meserie. Ştià toate pe degete. Pe unde nu hoinărise? Din regiment în regiment, din companie în companie, din post în post. Nu erà vre-o mândreţe de el. Nici chipeş nu erà. Un soiu de pupă-lapte spânatec. Sub nări abia îi spicuiau vre-o câtevà tuleie. D'aia îl şĭ porecliseră în chip de râs: brigadirul Trei-mustăţi. Da, în schimb mai rar aşà puşlamà. Viclean ca o zvârlugă. Şĭ afurisit la mueri!.. Câte case nu spărsese; câte codănace nu lăsase cu inima friptă? Din pricina asta nu-şi găsise vatră nicăiri. Hârbar sadeà.

*

Când, *Pelicanul* lui Lambie zvârlise ancora, Bârnă tamam venise la rond.

Drina sta la cârmă.

— *Kalispera* căpitane; cevà *galete* ai adus?

— Pentru *pretenì* se găseşte, răspunse grecul.

— Da, cu *hârtiile* cum stai?

— In regula. Puftim s'a vedeţi. Şi chir Lambie aruncà un dulap de brad pe mal drept podişcă.

Bârnă zdrângănind sabia ce purtà de fudulie, suì pe punte. Căpitanul Pelicanului îi trecù învoirea. Brigadierul

se făcù că citeşte, dar căutà mai mult la Drina, care se uità în Prut.

— Vii din Galaţi, d'a dreptul? întrebă el pe grec.

— Pe d'a dreptul...

— Cevà contrabandă n'ai?

— Ferească sfinto; nu obisnuim...

Bârnă se apucă iar de hârtii. Le forfecă, le descântă, şi prefăcându-se că ar fi găsit un clinciu lovì cu palma peste ele şi zise:

— Le laşi la mine. Ţi le aduc al'dată. Să le mai scotocesc.

Apoi, după o clipă de gândire arătând spre Drina:

—... Duduia, e fata dumitale...? Hm!... Nostimă!...

In urmă luând o înfăţişare militărească şi întinzând mâna Drinii:

—... Mă recomand brigadierul Bârnă, şeful postului de grăniceri din localitate...

Drina rămase locului. Lambie se puse la mijloc.

— Dă mâna cu domnu *aghiotant*, Drino.

După ce fata se supuse Lambie adăogă.

—... Ne faci şi câte o cafeluţă. Aduci şi două galete proaspete pentru pretenii dumisale.

— Mai bine mi-ar plăceà un păhăruţ de vin grecesc chìrie. Ai?

—... Pentru dumneavoastră se găseşte. Drino, adu sticluţa de Tenedos.

— In sănătatea duduiei închină Bârnă, răsucindu-şi cârlionţii de cocoş golaş.

— In sănătatea şi la *Kèrama* dela dumneata, răspunse grecul.

— N'am, tăie sec brigadierul.

Goli două pahare.

— Ce a rămas îl iau cu mine, zise Bârnă, vârînd sticla în buzunar... Dar vr'un *pac de tiutiun* n'ai pus de o parte?

Lambie făcù semn din cap şi îi trecù un pachet.

Pe urmă don şef de post dădù să plece şi strînse mâna Drinii de par'că ar fi vrut s'o pritocească.

— O să ne mai dăm bună ziua. Eu toată vremea sunt p'aci. Căci, sunt dat dracului de slujbă. Nici noaptea nu dorm. Cu *haholii* ăştia de peste drum, nu-i rost astfel la graniţă. I-am băgat în zavaidoare...

Erà pe înserate. După ce caïcgiul sfârşi robotitul, trase podişca, ca să se rupă de uscat, drept pază; Drina întinse o masă bondoacă pe piscul şeicii, lângă ghiveciul de busuioc şi aşeză pe ea o cutie cu sardele, galete, smochine şi o cană cu apă în care se înmoaie galetele, şi la lumina lunii ospătară.

Apa Prutului cipciia duios spre usuuă. Cicoarea zicea pe o coardă în prizlucă. In sat, pe râtul dealului, felinarul dela cârciumă vărsà scântei de luceafăr. Iar sus, în văzduh, se iţiiau jalnice chemările de popas ale pilotului celui dintâiu cârd de bâtlani porniţi în pribegie...

Până în târziu au stat treji, fără a schimbà vre-o vorbă. Ce ar fi avut să-şi spună? Vieţele lor erau una.

Apoi, Drina îşi luă în primire aşternutul de pe podină şi aţipì; pe când Lambie, bătrân care îşi pierduse somnul, cugetà la multe şi mai ales înapoi spre tinereţe, spre doi ochi ca granatele, aidoma cu ai Drinii, cari se pierdeau departe, mai departe decât cea mai depărtată stea..... Erau ochii mamei pe care Drina nu o cunoscuse, singura lui dragoste, pe care prinzând-o cu un alt corăbier îşi spălase prăselele cuţitului în pântecele ei.

Işi amintea. Insă aşà de turbure îi erà amintirea şi atât de trudit trupul, că în cele din urmă, sforăitul lui se unì şi el suflării potolite a fetei şi tarafului luncii.

Dar, spre miezul nopţii un bubuit de puşcă ce răsună de trei ori pe ezer, le întrerupse somnul.

Un fâlfâit de aripe pripite şi un ţipăt de *cufundar;* mărturiseau că brigadierul Bârnă nu dormià.

*

A doua zi dimineaţă, chir Lambie îşi primenì gherocul şi se duse să deà de veste arendaşului în slujba căruia venise.

— Drina, zise el, punând piciorul pe uscat, trage scândura și să nu dai voe la nimeni pe caïc. Iar în gândul lui:

— Mare porc-dă-câine, brigadierul Bârnă...

Abia fu la jumătatea drumului, că Bârnă se ivì pe țărm cu o țigare de foi între dinți călcând tanțoș, ca un cocostîrc căruia nici prin gând nu iar fi pleznit să-și ude pliscul după vânat. Se apropie de caïc. Drina văzându-l coborî în cabină.

Dar Bârnă își cunoștea meseria. O chemă.

— Ce te ascunzi de mine duduie. Doar n'oi fi joimăriță.

Drina rușinată, eșì pe punte.

— Căpitanul e p'acì? Zi-i să iasă o țâră afară, făcu el pe niznai.

— *Patèra* e la sat, răspunse fata, trasă de limbă.

— Și te-a lăsat singură! Nu-ți-e urît?

— De ce să-mi fie?

Bârnă își privì cizmele și pintenii. Izbì carîmbul de vre-o câteva ori cu o vergea de oțel ce ținea în mână și schimbă vorba, care nu se potrivea.

— Ați auzit pușcătura de azı noapte?

Fata tăcu. Bârnă urmă.

— Am tras în niște rațe în raza lunii. Dar n'a căzut nici una, căci am tras cu glonț. Cu glonț e greu să chitești. Dar, la noapte am poruncit să-mi aducă pușca de vânătoare și traista cu alice. Mâine vă aduc peșcheș. Pre legea mea.

Drina ascultà, mereu cu ochii spre apă. Dar graiul ostașului o străpungea ca o baionetă.

Văzând că nu se poate înădì, Bârnă, își urmă rondul mai departe. Când fu la întoarcere, iar se oprì dinantea caïcului.

Drina îl urmărise, cu privirea pe furiș. Și tot privindu-l, par'că și-l mai apropiase. Totuși, când el ajunse lângă caïc, vru din nou să se ferească de a-i da prilej de vorbă și îngenuchie în fața ghiveciului de busuioc începând să-i bobicească frunzele.

Bârnă pricepù că fata nu se mai sperie de el.

— Fain busuioc. Bine trebue să mai miroasă, duduie!

— Da, răspunse ea împleticindu-şi mereu deştele printre frunze.

— Imi dai şi mie un fir? întrebă el.

Drina şovăì. Ar fi vrut să-i deà, căci erà fire filotimă. Insă nu ştià dacă se cădeà să-i deà. Nedumirită cautǎ spre el ca şi cum ar fi vrut să-l facă să înţeleagă ceea ce nu îi puteà spune.

El se prilejì îndată de privirea ei, ca să-i facă cu ochiul şi zise rîzând:

— Poţi să-mi dai, că nu-i cap de ţară.

— Are să se supere patèra, că am rupt.

— Rupe de unde nu se bagă de seamă, mai de desupt.

Mlădiată, Drina, îi zvârlì o cracă. Insă, neîndemânateca, o atinse de mal şi o lunecă în rîu.

— Să-ţi dau alta, zise ea înciudată.

— Nu, am s'o prind p'asta. Şi, proptindu-se într'un genunchiu, cu vergeaua de oţel scoase craca din şivoi, o scutură de stropi şi o înfipse între doi nasturi ai tunicii. Apoi, încurajat de izbânda lui asupra fetii îi zise cu oarecare taină:

— De ce nu pui scândura?

— Nu se poate.

— De ce nu se poate?

— Aşà a zis patèra.

— Ei, şi dac'a zis?

— ... Mă ceartă.

— Par'că o să te vază el.....

Fata iar avù câtevà clipe de răzgândire. Pe urmă întrebă:

— Şi de ce să pui scândura?

— Iac'aşà.

— Dacă pun, ai să vii aici.

— Şi dacă vin?

— Nu se poate.

— De ce nu se poate?

— Pentrucă...., nu se poate.

Dar, la urma urmii, tot o puse. Şarpele luase stăpânire asupra pasării neîndemânatece numai prin săgetătură. Atât aşteptà Bârnă. Din trei paşi fu pe caïc. Şi, fără o vorbă o prinse de mijloc pe de asupra braţelor, îi muşcă obrajii, o pupă şi se prăvălì cu ea asupra podinii.

Nu erà nimeni prin împrejurimi. Numai un bătrân cocor trecea singuratec, prelingând catargul, ca o iscoadă.

In căderea lor izbiră ghiveciul care se făcŭ zob.

Potaia zădărnicită din somn începù să latre în vânt.

*

Chir Lambie venì tocmai după namiezi.

Când Drina vru să-i aşeze dulapul de podişcă, el băgă de seamă că calcă ferit.

— Ce ai la picior, Drina?

— L'am scrîntit, patèra.

— Cum aşà?

— M-am ferit de o gărgăriţă, patèra, şi am alunecat.

— Drina, de ce nu umbli cu băgare de seamă? o cicălì grecul.

Apoi văzând busuiocul fără ghiveciu şi o cracă ruptă, se mânie.

— Dar asta? Cine a adus paguba?

— Căţelul, patèra; i s'a năzărit în apă. Să-mi cumperi alt ghiveciu, patèra, că se usucă floarea.

Caïcgiul înghiţi şi astă de a doua minciună, de şi cam sprâncenată. Adevărul adevărat erà prea departe de închipuirea lui, pentru ca să-l fi putut bănuì dintr'odată. Dar întâmplarea e mare leică. Ea nu se ţine decât de năzdrăvănii. Tocmai atunci, aghiuţă îl scoase la iveală pe Bârnă cu pieptul împodobit de busuiocul pe care în înfumurarea lui îl uitase în chiotoarea tunicii.

Fu pentru palicar, ca o pereche de palme. Cu ochii în ochii fie-sii, cerù lămuriri, pe când buricele degetelor îi furnicau pe podul palmelor, par'că ar fi cercetat cevà ca un junghier.

Bârnă, cu simțul lui de viezure, pricepù, și se puse la mijloc:

— L-am cerut eu duduei, căci prea mirosea de departe în mâna ei. Mi l-a azvârlit așà peste punte. Doar nu t'ei zborșì pentru atâta fleac.....

Și, ca să-l ia mai la sigur adaose:

— Cât despre hârtii, mi se pare că o să avem daraveră. Azi am avut inspecția căpitanului și....

Lambie, om păscut de necazuri, o lăsă mai domol. Se mulțumì să zică fetii, cu amărăciune:

— Drina, când patera, pleacă de acasă, faci numai prostii.

Pe Drina o podobì plânsul.

Cele dintâiu harabale arendășești încărcate cu bucate, se apropiau de schelă. Robotul începea. Și, când e la treabă, omul nu mai are chef de ceartă.

Insă, Lambie rămase cu glamnic la inimă.

*

Trei zile merseră lucrurile așà. Și, în aste trei zile, cocorii soseau zăpor la slom. Și, cu ei, toamna cea vitregă. Strugurii viilor de pe zapodii plezneau în posghiță de must. Nucii își răreau umbra dulce și tufoasă ca sprincenele de unchiaș. Trestia se încărunțea cu frunze pălite. Prin mreaja spicului ei și prin pămășița păpurișului, treceau fiori de crivăț. Dar cerul se păstrà tot limpede și nopțile pline de vraje.

Ceasuri întregi stà Drina fără treabă la bașul caicului și urmărea schimbarea firii, fără ca prea mult s'o înțeleagă. Luminele ei mari, rotunde și negre ca granatele de tumbac, afundate în mielciul ochilor, urmăreau neastâmpărul cocorilor ce foiau prin limosuri, ca niște coconi de viermi de mătase, și încrucișau pe deasupra slomului, ca niște ștafete în preajma unei bătălii.

Ghiociurile curgeau ca la moară. Miertele jucau ca mingile în gușa Pelicanului nesățios. Și, robotul învioră schela.

Până în seara celei de a treia zi, caïcul urmà să fie dat gata.

Şi a doua zi, în slomnitul dimineţii, Pelicanul trebuià să ridice ancora şi să se lase plută la vale, spre Galaţi. A doua zi şi cocorii, ale căror ortale se întruniseră, cătau să plece. A doua zi şi Drina trebuià să se lase târîtă către o altă lume, să schimbe vadul.

— Să se despartă de ăst ţinut? Incotro? O ştià doar cel din slavă.

Ast gând de despărţire, care nici odată nu făcuse să încolţească un luger de părere de rău în sufletul ei, acum o îndurerà. O îndurerà, căci, fără a fi putut spune că silnicia de deunăzi o îndrăgostise de brigadier, simţeà totuşi că se rupe de cevà, că lasă cevà în urmă, că nu mai este pasărea pribeagă, hârbara de baştină, ce colindă pretutindeni după zonuri lepădate şi nu se aciuiază cu sufletul nicăiri. Ar fi vrut par'că mai bine să rămână acì între rascotele şi closteele stufului de anţărţ, ca o lişiţă, să fie lângă el, să scape şi de privirea tăioasă şi iscoditoare a lui patèra, ca nimic să nu i se mai pună în butul dragostii.

Şi toată ziulica stà şi mestecà acelaş cuget. Şi noaptea adormeà cu el.

Câte odată, seara, se înălţà pe vârful degetelor dela picioare şi cu amândouă mâinele îşi prindeà mijlocul subţire ca încins cu pămânzalca, şi îşi sumetea sânii, ca şi cum s'ar fi aşteptat ca din abureala apelor să se isce o gâză de pară, care să-i îi dezmierde. Dar gâza stà pitulată în prizlucă şi, de când cu pricina, Bârnă, se dase afund în bârlog şi nu se mai arătase pe la schelă.

Insă, în acea seară, când Lambie plecase la cârciuma arendaşului să-şi încheie socotelile şi se înădise la băutură şi la braşoave cu alţi palicari, iar Drina, mai puţin sfioasă ca altădată, coborâse la plimbare pe mal, brigadierul răsărì în calea ei.

După obiceiul lui cazon, Bârnă vrù s'o prindă în braţe. Dar fata se zmâcì şi îi întoarse spatele.

— O brodişi. Te-ai supărat ca puşca pe cremene.

— Lasă-mă în pace, sau... fug pe caïc.

— De, nu te mai furlandisì, că nu te prinde, zise el, luându-i mâna şi răsucindu-i-o.

— Dă-mi drumul, scâncì ea.

— Dacă îmi dai gura îţi dau drumul; dacă nu, ba.

— Te lovesc.

— Măi taci.

— Eşti mojic. Dă-mi drumul că mi-ai amorţit mâna. Şi Drina se zmâcì să se desfacă. Neizbutind se pornì pe plâns. Bârnă prinse prilejul şi o pupă pe obraji. Apoi, se împăcară.

— Vii cu mine, o îmbie el, după ce o dete pe brazdă.

— Unde?

— Colea în pleşurile astea ale stufului.

Ea stătù în cumpănă. El stăruì:

— Hai numai face pe *Kerama*. Am să-ţi arăt cum puşc în raza lunii.

— Ştii ce, se hotărî în sfârşit Drina, merg. Dar eu nu mă mai întorc pe caïc. Când o aflà patèra, mă ucide.

— Fie şi aşà, răspunse Bârnă luând-o în râs. O să mâncăm împreună mionel.

Cu mâinele pe după mijloc se afundară între trestii pe o potecă cunoscută hoinarului. Merseră pe pămosteală până la un ochiu al stufului. Acì erà o *dubă* veche, fără baş, fără pisc şi fără opăcini. Săriră în ea. Bârnă o mână cu o toporâşcă până într'un limpeziş unde umbra stufului se năbădeà deasă ca în codru. Acì găsiră o bâtcă de clisă pe care aciuoară în voia dragostii. Boii bălţii le cântau de dăzgovire.........

Cât crâmpei de vreme trecuse nu-şi mai dădură seama. Fură treziţi de chiotul sentinelei. Se ridicară în capul oaselor şi îşi aruncară ochii pe ezer, ce păreà de argint viu. Dar nu erà decât o părere, căci faţa îi erà mai mult

cernită cu un vâlnic de umbră, trădat de dunga de lumină ce luna zvârleà înainte-i.

— Bagă seama, acum, șoptì Bârnă. Vezi colo, în colțul coroanii de stuf, niște ghemoltoace ca niște mosoare de papură, lunecând spre răzare?

Sunt rațele. Au venit după lintiță. Taci mâlc. Nici o suflare. Sunt șoltice de mama focului. De oi crâcnì și-au luat izborul. Aștept să intre în dungă. La ochiu. Pan. Buuu... A picat una. O ridic mâine. Până atunci doarme pe apă.

La detunătura pușcii trestiile începură să sfârîie și să troznească, par'că ar fi înviat, frânte în zbor de speriata sălbătecime. De pretutindeni fâlfâituri de aripe ca niște vise urâte și cârîituri îngrijorate eșiau din noapte. Umbre rătăciau prin aer. Apoi totul reintrà în pace. Și Bârnă zise Drinii:

— Haidem și noi. M'a ințețit frigul.

Fără să mai știe de ea, Drina îl urmă, fericită peste măsură că erà cu el, ca o copoaică.

*

Tunetul pușcii dezmeticise și pe Lambie dela chef. Iși aduse aminte că Drina rămăsese singură și cugetă:

— Câinele cela de Bârnă dă pergheluri caïcului.

Ca un năuc coborî priporul și se năpustì spre șaică. Dar scândura erà la mal și pe punte nimeni. Pricepù îndată că nenorocirea îl păscuse. Tot sângele lui de palicar i se aprinse. Turbă. Incepù să urle:

— Drina, Dri-na...

Și hauià vadul.

Indrăgostiții tocmai eșau din stuf. Fata zgâlțâită de spaimă vrù să se tragă înapoi și se agăță de spatele tunicii lui Bârnă, înfigându-și unghiile în postav.

Dar grecul îi zărise și Bârnă nu vrù să deà bir cu fugiții dintr'odată.

Ca o hienă năvălì Lambie. Vârsta nu-i mai stà în proptă. In mâna lui licurea luciul unui junghier.

— Ticălosule răcnì el, când fu piept în piept cu brigadierul Trei-Mustăţi.

— Ticălos a fost tat-o că te-a făcut, spârcuì brigadierul.

Dar grecului nu-i ardeà de sfadă. In mintea lui chiteà altceva. Cu o mână vrù să se repează în beregata lui Bârnă, pe când cu cealaltă se trudì să-l trăznească ponciş cu junghierul.

Insă Bârnă îl oprì la timp, apucându-i pumnul. Damblagit în mişcarea-i, palicarul îşi zmâcì braţul înarmat şi cum oşteanul ţineà încă strâns pumnul, tăişul oţelului îi spintecă tot podul palmii şi îi reteză degetele, pricinuindu-i o durere iute, ardeiată, ca aceia făcută cu o schije de trestie uscată.

— Liftă spurcată, scrîşnì brigadierul, făcându-i brânci în mlaştină şi se pierdù în stuf, ca un lup ciuruit de alice.

Văzându-l prăbuşit şi socotind că a fost ucis, Drina, în zăpăceala ei, nu avù tăria să părăsească pe tată-său şi să-şi urmeze ibovnicul.

Cu lacrămile şiroae se plecă asupra lui jelind:

— Patèra, patèra... Ce-am făcut patèra!... Iartă-mă, patèra.....

Insă, drept orce înduioşare, grecul, ridicat din tină, îi repezì pumnul în plinul feţii şi o scăldă în sânge. Apoi, înodându-şi amândouă mâinele în coadele ei, se înhămă la ea, ca la edec, şi, în genunchi, o târî până la caïc, batjocorind-o:

— Scorpie..... Căţea de nouă stâni... Fată a mumă-ti...

•

In ziua următoare, în revărsatul zorilor, năvodurile seinilor moţaţi cădelniţau înşiruite în slavă cu câte doi atamani la clece, aşteptând trezirea soarelui, ca, o clipă mai de vreme, să-i spună rămas bun.

Brigadierul Bârnă, scăpat ieftin de marafeturile grecoaicii, cu stânga legată, îşi scria jalba de permutare, sub sălciile ghecetului.

Pelicanul lui Lambie, cât de gârbov erà, slobozit din ancoră, își umflà pieptul a ducă.

Dulapul ce slujise de podeț, scăpat din pripă în apă, o luase înainte pe Prutul ce veșnic își mână turma undelor supuse.

Chir Lambie însuși, potolit prin amintirea omorului de odinioară, de frica urâtului și de nevoia de a avea un tovarăș rob, sta la cârmă.

Iar Drina, plânsă și hărtănită, ca o otreapă, ea, cea mai fără de păcat și cea mai necăjită ființă din toată lunca, lăsată în voia ursitei, învârtea din greu la scripet.

..... Incă o țâră. Și toți cei pe cari vântoaicele îi priponiseră o clipă în acelaș făgaș se răvășau. Se duceau în uibul lumii toate gozurile firii, toți hârbarii fără de sălaș, rătăcitori din câșlă în câșlă.

M. I. CHIRIȚESCU-PRIÀR.

CÂNTEC DE DOR

Moto: «Ce e, a fost şi va fi...»
(filozof indian)

Căzută-i bruma sus la vie;
Pustiu e drumul spre isvor;
Căci, vezi, trecutul nu învie:
Doruri ce-au fost, deapururi mor

Se sting pe veci, — dar cine ştie,
Urmând rotitul vremii sbor,
In care altă vecinicie
Se va ivì acelaş dor?

Pe noi aceiaşi să ne'mbie
Pe-acelaş vechiu, umbrit răzor
Cu cântec, în cules de vie,
Cu ropot dulce de isvor.

Noi n'om ghici c'am fost odată,
Nici n'om visà că vom fi iar,
Că ne-a fost scris d'aceeaşi soartă
Să ne iubim tot în zadar.

Şi când o fi să ne despartă
Viaţa din nou cu nou hotar,
Rosti-voi trist ca altă dată
Cu suflet nins şi graiul rar:

Căzută-i bruma sus la vie;
Pustiu e drumul spre isvor;
Căci vezi, trecutul nu învie:
Doruri ce-au fost de-apururi mor.

I. PILLAT

457 Vreascuri Moşneagul aprinde şi varsă de-asupra vin roşu
Tinerii stau lângă dânsul şi-s gata cu furcile 'n mână .....

DIN ODYSSEIA LUI HOMER

RAPSODIA III-a

INTÂMPLARILE DIN PYLOS.

Helios iese din valurile mării şi se avântă
Spre arămiul Uranos şi raze din Ceruri aruncă
Zeilor şi pre pământ muritorilor de prin ogoare.
Itacienii s'apropiau de măreaţa cetate a lui Neleu,
Iar Pylienii în vremea aceasta veniau în spre ţărmuri
Jertfe de tauri s'aducă blondului Poseidaon;
Şi s'aşezaseră 'n nouă şiraguri de câte cinci sute
Fitece rând având spre jertfire câte nouă tauri.
Unii în foc ardeau coapse iar alţii gustau măruntaie,
Când lângă port s'arătau cu luntrea acei din Ithaka.
Iute ei pânzele au strâns şi luntrea de ţărm au legat-o,
Apoi coboară dintr'însa cu toţii, iar Telemahos
Iese pe ţărm însoţit de aproape de Pallas Athene.
Când coborîră, Zeiţa cu ochi de văpaie îi zise:

— «Nu se mai cade, Telèmah, să fii șovăelnic de-acuma
Când pentru tatăl tău ai arătat atâta iubire,
Cât să cutreieri și mări, și amarnica soarte să-i afli.
Haide dar! du-te de-adreptul la Nestor, de cai strunitorul,
Și ispitește ale sale științi și tainice gânduri.
Roagă-l să-ți spună adevărul întreg iar el, care este
Tare înțelept printre oameni, n'are s'ascundă ce știe.»
Ei îi răspunde la rându-i mult înțeleptul Telèmah:
— «Mentore, cum să-l întâmpin și cum să salut pe bătrânul?
Nu-s încă meșter de vorbe șirete ci sunt cu sfială,
Tânăr fiind, să'nfrunt cu cuvântul pe unul mai vârstnic»
Iarăși îi zice la rându-i Athene cu ochi de văpaie:
— «O Telemah! acestea gândește-le de mai nainte,
Dacă vre-un Zeu chiar nu ți le-o pune în minte, căci nu cred
Să fii născut și crescut fără a Zeilor înșiși iubire».
Zise acestea Athene și 'ndată o luă înnainte,
Iar Telemah în urmă umblà după pașii Zeiței.
Astfel ajunseră unde ședeau adunați Pylienii.
In adunare la mijloc ședeà, cu feciorii săi, Nestor,
Iar p'împrejur tovarășii lor pregăteau de-ale mesei:
Unii fripturile 'ntorc, iar alții le petrec în frigare....,
Dar, când văzură pe oaspeți, cu toții spre dânșii cătară
Și le făcură cu mânile semnul de bună venire.
Apoi pe scaune ei îi poftiră ca să mai șează.
Numaidecât a venit lângă ei Pisistràt Nestoridul
Și apucându-i de mâni îi trase pe ambii la masa
De pe mițoasele blăni, întinse pe prundul de mare;
Loc li deschide 'ntre Nestor și fratele său Thrasymèdes,
Apoi le 'mparte și lor măruntaie să se-ospăteze.
Toarnă și vin într'o cupă de aur și-o 'ntinde Athenei,
Fiicei lui Zeus, de scut purtătorul, și astfel îi zice:
– «Inchină, străine, în cinstea regelui Poseidaon!
Doar este a-lui sărbătoarea aceasta la care iei parte.
Varsă dintr'însul o leacă și-l roagă precum se cuvine;
Apoi tovarășul tău, din mână luându-ți paharul
Iarăși umplându-l cu vinul cel dulce să'nchine și dânsul;

Doar socotesc că şi dânsul la Nemuritori se închină
Căci pre pământ au toţi muritorii nevoie de dânşii.
Prinde dar cupa, *tu* cel întâi, căci eşti şi mai vârstnic».
Astfel zicea şi'n mâni îi punea potirul de aur.
Pallas Athene se bucură de a fiului înţelepciune
Cum şi de cinstea că *ei* mai întâiu i se dase paharul.
Numai decât ea închină Regelui Poseidaon:
— «O Possidàon, ce sprijini pământul, ascultă-mă acuma,
Ţie rugămu-ne ca să 'mplineşti ale noastre dorinţe:
Fie şi Nestor slăvit cu fiii săi, şi Pylienii,
Cari-acu îţi juruesc această ecatombă sfinţită!
Fie ca drumul ce aici ne aduse pe luntrea cea neagră,
Să se sfârşească 'n deplină isbândă pentru Telemah!»
Astfel se roagă pe când făureşte *ea însăşi* isbânda.
Apoi trecu lui Telemah frumoasa cupă rotundă,
Inchină la rându-i şi fiul iubit al lui Odysseus.
Când frigările ales 's pătrunse de foc în jeratec,
Tinerii 'ndată le scot şi le 'mpart la meseni deopotrivă.
Toţi acu beau şi mănâncă la mesele desfătătoare.
Când apoi îşi potoliră pofta de foame şi setea
Cată spre oaspeţi Gherenios Nestor şi zice astfel:
— «Vremea a sosit să întreb pe străini de-a lor rosturi pe-aice;
Doar au mâncat şi s'au săturat din mesele noastre.
Oaspeţii noştri! Cine-mi sunteţi? Plutitori cu negoţul,
Ori niscai rătăcitori piraţi ce cutreieră marea,
Primejduind de-opotrivă vieţile lor şi-ale lumii?»
Neşovăelnic vorbeşte-acu mult înţeleptul Telemah;
(Doar îi sădise Athene în inimă şi cutezanţa
Trebuitoare să-i deie de urmă pierdutului tată
Cum şi tocmai prin asta să-şi facă un mare renume):
— «O Neleiadule Nestor, a Grecilor falä nestinsă!
Tu ne întrebi de unde suntem şi eu îţi voiu spune:
Noi locuim în Ithaka la poalele muntelui Neios.
Nu vre-un obştesc interes prin aste meleaguri ne-a adusc
Ci de-ale noastre nevoi şi necazuri o vorbă ţi-om spune.
Caut să aflu de-i stinsă cumva pretutindeni măreaţa

Faimă a divinului, mult încercatu-meu tată Odysseus;
El care, cum mi se spune, luptând fără preget cu tine
Odinioară ați fost dărâmând cetatea troiană.
Noi despre toți luptătorii Ahei, de la Troia, aflarăm
Care pe unde a căzut prăbușit de amarnica Moarte,
Numai de moartea lui Odysseus nimic nu se știe,
Nimeni nu-mi spune dacă învins a murit pe uscaturi
Ori de-i în mare afundat supt valurile Amfitritei.
Vin deci acum și mă 'nclin la genunchi-ți și rogu-te dornic
Să-mi povestești a lui moarte, dacă cumva ai aflat-o:
Ori fiind martur tu însu'ți, ori vre-un drumeț de ți-a spus-o.
Rogu-te dară, nu m'amăgì cu speranțe deșerte!
Las'orice milă deoparte și spune-mi-o verde în față,
Poate și dânsul când-va te-ajută cu vorba ori fapta
Când cu noroade troiene luptându-vă, atâtea'ndurarăți.
Adu-ți aminte de toate și spune-mi deci tot adevărul.»
Iar călărețul Gherenios Nestor zice la rându-i:
— «Ah, ah! fătul meu, cum de-mi trezişi amintirile acestor
Nenorociri pătimite de fiii nenvinși ai Ahaiei,
Fie când îi alungam cu corăbii pe marea cea sumbră,
Fie când ne hărțuiam prin preajma cetății lui Priam,
Unde au căzut atâția luceferi destoinici în lupte.
Zace pe veci și vajnicul Aias și Ahilleus!
Patroklos zace, ce a fost ca un zeu prin înțelepciune.
Zace, vai! fiu-mi iubit Antilohos cel făr'de prihană,
Cel mai dibaciu și la fugă, cel mai vânjos și la luptă.
Câte și câte n'am pătimit... dar nici este'n stare
Un muritor să le'nșire pe toate cu deamăruntul.
Iară tu chiar de-ai rămâne și cinci șase ani lângă mine
Fără 'ncetare 'ntrebându-mă, tot ai pleca cu mâhnire,
Făr'să cunoști cât chin și amar pe-acolo 'ndurarăm.
Nouă ani zadarnic cu mii viclenii șezum lângă ziduri
Până'se 'ndură și ne dete'n sfîrșit Kronìon isbânda.
Nimeni acolo nu fuse mai vrednic de cât Odysseus;
Nimeni pe tatăl tău nu l-a ajuns prin mintea-i isteață,
Dacă tu într'adevăr ești odrasla lui Odysseus!

Insă din ce te privesc, din ce tu mai tare mă farmeci;
Vorbele tale nu-s mai pre jos decât ale sale,
Iar după înţelepciune tu pari a fi mult mai în vârstă.
Eu niciodată nu m'am osebit la gânduri de dânsul
Nici în Agora, nici când în Sfat cuvântam câte-odată.
Ci totdeauna 'ntr'un gând amândoi şi cu-o'nţelepciune
Am făurit Aheimei planurile cele mai bune.
Când în sfîrşit dărâmarăm înnalta cetate a lui Priam,
Toţi în corăbii ne-am dus risipiţi pe cărările mării.
De bună seamă, un zeu s'a gândit, de nu Zeus însuşi,
Să căşuneze Aheimei o 'ntoarcere atât de amară.
Fără'ndoeală că nu toţi Aheii au fost de-opotrivă
De înţelepţi şi de drepţi; iar fiica temutului Tată,
Fiica cu ochi de văpaie, s'a năpustit pe aceştia
Şi mai cu seamă pe cei doi Atrizi învrăjbiţi între dânşii;
Căci Atreizii chemară 'n Agora pe toată Aheimea
Tocmai când soarele apune, datina nesocotind-o.
Iar Aheimea veni... după chef... în paşi şovăelnici
Şi s'adunară s'audă pe-Atrizi de rostul chemării.
Vorba'ncepu Menelaos cercând să-i aducă la gândul,
Cum ar plutì înnapoi pe largile spete ale mării?
Dârz râmâneà însă Atrid Agamemnon la vorba aceasta,
Căci el vroià să oprească poporul la sfintele jertfe
De hecatombe în cinstea neînblânzitei Athene,
Care prinsese amarnică ciudă pe'ntreaga Aheime.
Nu ştià, nenorocitul, că sufletul zeilor veşnici
Stă neclintit şi nenvins de nimica vreme 'ndelungă.
Insă pe când se zdrobiau în cuvinte de-ocară Atrizii
Vrajba cu freamătu-i surd pătrunde şi'n marea mulţime:
Unii ţineau de-o părere, când alţii răcniau pentru alta.
Intr'un târziu abia ne culcarăm cu gândul la soartea
Nenorocită ce Zeus aveà să ni-o puie la cale.
De dimineaţă ne-am dus spre corăbii la marea cea sfântă,
Prăzi şi femei despletite aducându-le toate la ţărmuri.
Dar jumătate din oşti şedeau cu Atrid Agamemnon,
Când pe corăbii departe plutiam noi în largurile mării.

Marea cea plină de jivini se potolì deodată
Şi'n Tenedos, de un zeu ocrotiţi, ajunserăm grabnic.
Zeilor jertfe aduserăm cu gândul la casele noastre.
Dar Zeus nu ne dădù o 'ntoarcere uşoară acasă,
Căci din nou se stârnì între noi o sfadă aprinsă.
Unii se urcă'n corăbii bireme şi împreună
Cu înţeleptu'Odysseus se'ntorc la Atrid Agamemnon,
Astfel vroind ca să'mpace furia marelui Rege.
Alţii, ce-au vrut ca să meargă cu mine, plecarăm în goană
Tot înnainte ştiind ce soartă ni e pregătită.
Fuge ca noi şi viteazul Tydid împreună cu soţii.
Iară bălanul Menelau târziu ne ajunse în Lesbos
Unde şezurăm de sfat: pe ce căi nainte să mergem?
Au s'apucăm pe de-asupra asprei insule Hios
Tocmai pe lângă Psirìa, lăsând-o pe aceasta la stânga,
Ori pe sub Hios, pe lângă Mimàs bântuita de valuri?
Dar atunci rugi înălţarăm lui Zeus — un semn să ne deie;
El ne-arătă şi ne porunci să tăiem pe la mijloc
Marea Euboeei şi să scăpăm de înnec în acest fel.
Ocrotitoare adiere începù deîndată să sufle,
Plutele aleargă grăbite pe drumuri de peşti străbătute,
Până ce'n noapte tărziu ajunserăm în Gheraistos.
Cum străbăturăm dealungul marea cea'ntinsă, pe dată
Coapse de tauri noi àrserăm Zeului Poseidaon.
Apoi în ziua de-a patra soseşte cu luntrile'n Argos
Imblânzitorul de cai Tydid Diomede cu soţii.
Eu însă tot înnainte fugiam cu grăbire 'n spre Pylos
Şi nentrerupt din spate'mi bătea o adiere zeească.
Astfel ajuns-am acasă, iubite copile, şi nu ştiu
Cari din Ahei au scăpat şi cari au pierit dintre dânşii.
Insă eu tot cât aflaiu mai pe urmă 'n Palatele mele
Este cu drept să le afli şi tu şi nu le-oiu ascunde.
Zice-se cum că viteazul fecior al lui Ahilleus
Pe Mirmidonii lănceri i-aduse cu bine acasă,
Tot aşa şi Philoctet, strălucitul fecior al lui Pean.
Idomeneus se 'ntoarse şi dânsul în Kreta cu soţii

Cari au scăpat din războiu şi de marea cea veşnic flămândă.
Vei fi ştiind poate şì tu, deşì locueşti cam departe,
Cum s'a întors Atreides şi cum l'a răpus Aigisthos.
Dar ucigaşul—şi dânsul pierì în furtuni de durere.
Vezi cât de bine-i viteazul să-şi lase-un fecior să-l răzbune !
Astfel ştiù să-şi răzbune Orestes pe falnicu-i tată.
Şi tu, prietene, astfel cum eşti de puternic şi chipeş
Fii şi viteaz şi te-or preamărì 'n viitor generaţii».
Lui îi răspunde la rându-i mult înţeleptul Telemah:
— «O Neleiadule Nestor, a Grecilor fală nestinsă !
Nici mă 'ndoesc de Orestes ;—Ce groaznică-i fu răzbunarea !
Toată Aheimea 'l slăveşte şi l-or preamărì generaţii.
O, dacă Zeii m'ar învrednici, peţitorilor silnici
Să li impun ispăşirea ruşinei şi nenorocirii,
Care mi-au fost căşunat-o — chiar în palatele mele !
Dar Zeii nu ni-au creiat nici tatălui meu şi nici mie
Soartă cinstită 'n viaţă... Şi toate-s silit să le sufăr».
Iar călăreţul Gherenios Nestor îi zice la rându-i:
—«Dragul meu, cele ce-mi spui şi eu le-am aflat dela lume,
Cum c'au venit peţitori şi te-au supărat chiar în casă.
Spune-mi tu însă, cum te-ai plecat lor ? De bună voe,
Ori doborît după lupte şi după prigoana mulţimii
Intărâtate 'mpotrivă-ţi de-oracolul vreunui zeu chiar ?
Vezi, poate când-va să vie Odysseus şi să-i pedepsească,
Pentru aceste toate nelegiuiri îndrăzneţe.
Numai de-ar ţine la tine Zeiţa cu ochi de văpaie
Cum ocrotià pe-Odysseus, când multe'nduram lângă Troia !
Nici n'am văzut pân'atuncea pe zei părtinind mai pe faţă
Pe muritori precum Pallas Athene iubià pe—Odysseus.
De te-ar iubì şi te-ar ocrotì astfel şi pre tine,
Numaidecât peţitorilor cheful le-ar trece de nuntă».
Iarăşi răspunde la rându-i mult înţeleptul Telemah:
—«Nici mă gândesc, o Bătrâne, că pot să se 'ntâmple acestea.
Prea mare vorbă ai grăit şi adâncă mirare mă prinse.
Vane-s speranţele acestea — chiar zeii de-ar vrea — nu se poate !»

Dar lui de-odată îi zice Athene cu ochi de văpaie:
—«O Telemahe! Ce vorbă ai lăsat printre dinţi ca să-ţi sboare?
Chiar de departe un zeu uşor mântueşte pe oameni.
Eu mai de grab'aşi dorì să sufăr oricâte necazuri
Numai să-mi văd pân'la urmă şi ziua 'nturnării şi casa,
Decât să mor în palat precum a murit Agamemnon
Prin vicleşugul lui Aighisthos şi Clytemnestrei.
De-altfel nici zeii nu pot să împiedice moartea obştească
Chiar de la cel ocrotit, când datu-i de soartă să piară».
Iarăşi răspunde la rându-i mult înţeleptul Telemah:
— «Mentore, deşì mâhniţi, să uităm acum vorba aceasta.
Nu va venì nici odată Odysseus, căci Nemuritorii
Incă de mult i-au trimis, cred, amarnica soarte a morţii.
Insă eu vreau să întreb şi pe Nestor acum, [căci el este
Mai înţelept decât toţi şi mai înzestrat cu dreptate:
Doar el crescut-a trei generaţii mari de războinici
Şi ca un nemuritor între toată Aheimea 'mi apare.
O Neleiadule Nestor, o spune-mi tu 'ntreg adevărul!
Cum a pierit Agamemnon, craiul vestit de puternic?
Ce fel de moarte îi puse la cale vicleanul Aighisthos?
Căci el ucise-un viteaz cu mult mai destoinic ca dânsul.
Unde erà Menelaos? Lipsià din Ahaicul Argos?
Fără 'ndoială, el pribegià prin ţări depărtate
Când ridicà Aighisthos mâna sa cutezătoare.»
Iar călăreţul Gherenios Nestor aşà îi răspunde:
—«Fătul meu, de bună seamă eu nu-ţi tăinuesc adevărul;
Deci ai să ştii întru totul faptele cum se 'ntâmplară.
Dacă Areid Menelaos la 'ntoarcerea sa de la Troia
Ar fi găsit în viaţă pe-Aighisthos în casele sale,
Nici-o îndoeală că 'ndată îi dădeà o moarte cumplită
Şi nengropat îl lăsà ca să zacă departe de Argos
Pradă pe câmp răpitoarelor pasări şi câinilor lacomi.
Nici l'ar fi plâns Aheiane, atât de grozavă-i fu crima!
Căci noi pe când ne trudiam din greu pe sub zidurile Troiei
El s'alintà în iubire cu-a lui Agamemnon soţie

Stând fără grije acasă, în Argos-de cai hrănitorea.
Dar Klytemnestra divina desigur dintâiu respinsese
Aste nevrednice fapte, urmându-și gândirilor bune.
Iar Atreides plecând—lângă dânsa lăsase ca pază
Un cântăreț credincios, câtă vreme va sta el la Troia.
Insă când soarta divină a vrut ca să moară Aedul,
Trupul îi fù aruncat într'un ostrov pustiu și sălbatic
Și asvârlit fără cinste pasărilor răpitoare;
Numai atunci se lăsă Klytemnestra răpită de Aighisthos.
Și mulțumit de o ispravă ce 'n veci nu sperà s'o 'mplinească,
Nenumărate coapse pe altarele zeilor arse;
Dete în danii: podoabe și straie în aur țesute.
Intre acestea eu cu Atride legați de o caldă iubire
Drum ne tăiam cu vâslele'n mâini departe de Troia.
Dar când treceam pe la Suniu, la sfânta cetate a Athenei,
Phoibos Apollon pe loc a ucis cu blândele-i raze
Pe Onitoride Phrontis, cârmaciul lui Menelaos,
Tocmai când stà lângă cârmă iar luntrea fugià cu grăbire;
Astfel se stinse și marele meșter, cârmaciu de corăbii,
Care din ori câte vânturi luntrea-ți scoteà la limanuri.
Iar Menelaos, oricât de zorit în drumu-i spre casă,
Stete pe țărm să-l îngroape și cinstea să-i facă cu pompă.
Apoi pornește la drum pe negrele căi ale mării.
Dar când scobitele plute ajung lângă muntele Malic
Marele Zeus de-odată drumului se 'mpotrivește:
Deslănțuește pe dată vijelioasele vânturi,
Care cu vuet prelung înalță talazuri cât munții.
Luntrele se răspândiră: unele ajunseră 'n Kreta
Unde trăesc — pe malurile apei Iardanos — Kydonii.
Insă acolo din marea azurie străluce o stâncă
Prăpăstioasă și-albită de necontenitele valuri.
Notos e veșnic pe acolo și veșnic ridică talazuri,
Care ajungând până'n Phestos, deodată se sfarmă de stâncă.
Tocmai aci au fost duși.... și abia au scăpat dela moarte.
Luntrele-s smulse de valuri și sunt prăbușite de stâncă.
Alte vre-o cinci furtuna le aruncă în râul Eghiptos.

Biet Menelaos! scăpând — își strânge merinde pe țărmuri
Și rătăcește amărît printre oameni de limbă străină.
Dar într'acestea Aighistos stetea în palatele sale
Și-și făuria și chiar împlinea grozavele-i gânduri.
Căci omorâ pe Atrid și-i lua 'n stăpânire norodul.
Șapte ani el stăpânit-a Mykena bogata în aur,
Insă'n al optulea an din Athena se'ntoarse Orestes
Și puse cap mișeleștei vieți a lui Aighisthos.
Iar după ce-l omorî întinse Argienilor praznic
Pentru vicleanul și pentru a sa mamă nenorocită.
Tocmai în ziua aceea sosește și Menelaos....
Vine'ncărcat de averi, câte luntrea'ncăpu să le-aducă.
Vezi dar, amice, și nu zăbovì departe de casă-ți,
Căci îndrăzneții aceia au să-ți mănânce averea
Și-au s'o împartă'ntre dânșii și drumu-ți va fi chiar zadarnic.
Totuși te mai sfătuesc să mergi și pe la Menelaos
El de curând s'a întors din țări și din mări depărtate,
Tocmai de unde-și pierduse speranța că se va'ntoarce;
Căci l'au bătut și furtuni și'ntr'atât l'au purtat peste ape,
Cât nici-o pasăre, nici într'un an în zbor n'ar putea să
[străbată :
Marea-i atât de întinsă... și-atât e de primejdioasă!
Du-te deci la Menelaos cu luntrea și cu tovarăși;
Ori, dacă vrei pe uscat, eu numai decât îți dau carul
Și pe feciorii mei, cari să te ducă în Lakedemona,
Unde domnește bălanul viteaz Menelaos; și roagă-l
Să-ți povestească 'ntâmplările toate cu deamăruntul,
El este prea înțelept și nu îți ascunde adevărul».
Astfel vorbià, pe când Helios coborîse din ceruri
Iar întunericul negru de odată cuprinse pământul.
Lui îi răspunde Athene, zeița cu ochi de văpaie:
— «Sfat nimerit îi dăduși, o Bătrâne, și cu 'nțelepciune.
Insă-acù, haide, limbile 'ndată tăiați dela vite;
Vinul prin cupe-l turnați să 'nchinăm și lui Pòsseidàon
Și celorlalți. Apòi ne-om gândì și la somn, căci e vremea:
Iată, și-amurgul căzù pe-orizont și nu se cuvine

Să zăbovim lângă mesele Zeilor..... ci să ne ducem».
Fiica lui Zeus vorbì şi toţi o-ascultară pe dată.
Crainicii toarnă apă pe mâini iar tinerii grabnic
Umplu cratere cu vin şi le 'mpart pe la toţi în pahare.
Limbile 'n foc le aruncă și 'nchină sculaţi în picioare.
Iar după ce-au închinat și-au băut cât au vrut împreună
Pallas Athene odată cu, chipul de zeu, Telemahos
Se ridicară să plece spre ţărmuri la luntrea scobită.
Nestor i'ntâmpină 'ndată și-așà fel cu vorba-i oprește:
— «Să mă ferească și Zeus şi toţi Cei fără de Moarte,
Eu să vă las cumva să plecaţi către luntrea fugară,
Cum aţi plecà dela cel mai sărman, ce n'are nici haine,
Nici aşternuturi de odihnă plăcută—să deie la oaspeţi!
Nu-s din aceia; căci am și veşminte și moi aşternuturi.
Dar.. nici odată feciorul iubit al lui Odysseus
Nu va petrece o noapte în luntre, cât eu în Palate
Mai vieţuesc şi cât vor trăi după mine feciorii,
Cari să întâmpine 'n casă pe oaspeţi cu prietenie».
Iară zeiţa Athene cu ochi de văpaie răspunde:
— Scumpe bătrâne, vădesc bunătate cuvintele tale;
Insă mai bune se vor face toate, dacă-l înduplеci
Pe Telemàh să rămână 'n Palatele tale la noapte.
Dacă te-ascultă, eu mă cobor spre luntrea cea neagră
Să ţin din scurt pe tovarăşi, căci eu mi-s mai mare 'ntre dânşii
Şi am să dorm pe adâncul smolit al corăbiei mele
Şi-àpoi din zori mă voiu duce la mărinimoşii Kaùkoni,
Cari de mult mi-s datornici cu sume de bani 'nsemnate.
Tu, de-i avea în Palat pe Telemah, trimite-l cu fiu-ţi,
Dă-le şi un car cu cei mai vânjoşi telegari şi mai sprinteni»
Astfel vorbit-a Athene cu ochi de văpaie și 'ndată
A dispărut ca un vultur, pe toţi în uimire lăsându-i.
Inmărmurit stă bătrânul de cele ce ochii-i văzură:
Apoi de mână apucând pe Telemah, astfel îi zice:
— «Dragul meu, slab tu să nu fii și frică să n'aibi nici odată
Zeii, cum văd, te îndreaptă, măcar că eşti tânăr de vârstă
De bună seamă, Aceasta trăește în Castelul Olimpic,

Este prădalnica Tritogheneia, e fiica lui Zeus,
Care a cinstit, dintre toţi Argienii, pe vrednicu-ţi tată.
Ţie, cerească Regină, rugămu-ne acum de-ocrotire
Dă-ne tu fală măreţă şi mie şi-odraslelor mele
Şi veneratei soţii ; iar eu îţi jertfesc o juncană
Numai de-un an şi nevătămată de juguri şi bice.
Nici voiu uità la jertfire să-i torn peste coarne şi aur,»
Astfel se roagă de Pallas Athene iar dânsa 'l ascultă.
Şi călăreţul Gherenios Nestor se 'ntoarce 'n Palate
Nedespărţit de feciorii şi ginerii săi pe de lături.
Şi cum ajunseră 'n Sala vestită a marelui Rege,
Cari pe bănci şi cari pe jilţuri în juru-i şezură.
Numai decât chelăriţa un crater cu vin le destupă,
(Vin înfundat de vre-o unsprece ani şi dulce ca mierea).
Fieştecărui pe rând în pahare li toarnă Bătrânul.
Când toate cupele-s pline şi fierbe întrînsele vinul
Varsă libaţii şi 'nchină dintâiu Bătrânul în cinstea
Fiicei lui Zeus-Vijeliosul, Pallas Athenei.
După ce 'nchină cu toţii şi beau pân' se satură bine
Pleacă în camera sa fiecare — dorind să se culce.
Iar călăreţul Gherenios Nestor conduse el însuşi
Pe Telemàhos, iubitul fecior al lui Odysseus,
Prin coridoarele răsunătoare la patul de-odihnă.
Patu-i frumos încrustat şi alături de-al lui Pisistratos,
Chipeşul şi cel mai tânăr fecior din Casa regească.
Merge 'n sfârşit şi Bătrânul spre fundul palatelor nalte,
Unde soţia-Regină-i gătise aştenut... şi se culcă.
Când Aurora cu degete trandafirii răsărit-a
Numaidecât se sculă călăreţul Gherenios Nestor.
Şi cum ieşi s'aşeză lângă naltele uşi ale casei
Pe lucitoarele pietre, ce par cu uleiu a fi unse;
Odinioară şedeà peste pietrele acestea Neleus,
Carele a fost de-opotrivă cu zeii la înţelepciune,
Insă de când l-a răpus şi 'n Hades trimisu-l-a Moartea
Nestor Ghereniu în locu-i a stat răzimându-se 'n sceptru.
Iară feciorii, şi dânşii, ieşind din odăi coborîră

Şi s'aşezară de jur împrejurul bătrânului Rege:
Stràtios, Perseus, Ehefron şi Thrasymedes divinul,
Aretos, apoi al şaselea vine eroul Pisìstrat.
Şi după ce au strigat şi pe dumnezeescul Telemah
Vorba 'ncepù mai întâiu călăreţul Gherenios Nestor:
— «Grabnic, iubiţii mei fii, împliniţi-mi şi mie o dorinţă;
Ca să-mi împac dintre zei, mai 'nainte de toţi, pe Athene,
Care a venit lângă mine şi mi s'arătă chiar aievea
La un cucernic ospăţ în cinstea lui Poseidaon.
Iată dar: unul din voi să se ducă să caute-o juncă
De pe câmpii şi numai decât să mi-o aducă văcarul.
Altul să plece spre luntrea cea neagră a lui Telemàhos
Şi pe tovarăşii lui, afară de doi, să mi-i cheme.
Altul să dee de ştire să vină aurarul Laerkeu
Ca să presare ţărână de aur pe coarnele juncei;
Voi, ceilalţi, să rămâneţi acì împreună cu mine.
Mergeţi, chemaţi din Palat pe slujnice, ca să mi-aducă,
Jilţuri şi lemne şi apă curată şi celelalte.»
Astfel vorbì şi cu râvnă au sărit să-l asculte feciorii.

. . . .

Toate 'ntr'un suflet sosiră. Junca din câmp este'n curte;
Vin şi tovarăşii lui Telemah dela luntrea fugară;
Vine fierarul cu mâni încărcate de sculele grele;
Cleşte, ciocan şi ilău, cu care lucrează în aur.
Chiar şi Athene venì să ia parte la jertfele acestea.
Nestor moşneagul aduse pe dată un bulgăr de aur,
Meşteru-l ia şi îl toarnă pe coarne şi le'mpodobeşte.
Iară Zeiţa se înveselià de podoabele acestea.
Ehefron şi Straţios au târît apoi junca de coarne
Când Aretòs, cu un vas înflorit, aducea din odaie
Apă — pe mâni să se spele — ; iar slujnica'n coşniţă orzul.
Gata şedea Thrasymedes acum cu toporul în mână
Gata şi Perseus se aţinea cu vasul de sânge.
Apoi bătrânul Gherenios Nestor varsă jos apa
Varsă şi orzul şi 'n foc aruncând din păru-i o buclă
Nalţă cucernică rugă Zeiţei Pallas Athene.

. . . .

După ce rugi înnălţară şî orz împrejur risipiră
Numaidecât Thrasymedes, nobilul fiu al lui Nestor,
Din răsputeri repezi un topor în grumazii juncanei;
Muşchii i-i curmă şi făr'de puteri ea se rostogoleşte.
Plânseră mândrele fiice şi fiii lui Nestor atuncea,
Plânse şi mult venerata-i soţie, Euridike,
Fiica cea mai în vârstă din câte avusese Klymenos.
Apoi cu toţii de jos ridicară junca întinsă
Şi o ţinură s'o taie Stăpânul de-oşti Pisistratos.
Curse tot sângele negru zvâcnind din groasele vine,
Până ce 'ncetul cu 'ncetul suflarea şi viaţa-i se stinse.
Numaidecât o 'mpărţiră. Şi coapsele, ca după datini,
Fură desprinse şi'n două grămezi coperite de prapur.
Peste grămezile acestea au pus măruntaele crude.
Vreascuri Moşneagul aprinde şi varsă deasupra vin roşu
Tinerii stau lângă dânsul şi-s gata cu furcile'n mână.
Apoi, când coapsele s'au mistuit, au gustat măruntae.
Carnea cealaltă o taie'n bucăţi şi o pun pe frigare
Unde cu furcile'n mâini o întorc pe o parte şi p'alta.
Dar Polycaste frumoasa, fiica cea mică a lui Nestor,
Pe Telemah îl conduse la baie ca să se spele.
Şi după ce l'a spălat şi bine l'a uns cu parfumuri
I-a aruncat o tunică şi-o mantie dalbă pe umeri.
Astfel, frumos ca și Nemuritorii, iese din baie
Şi lângă Nestor se duse şi stete păstorul de neamuri.
Când frigările alese's pătrunse de foc în jeratec
Ceilalţi îndată le scot şi le'mpart la meseni de-opotrivă.
Iară fruntașii meseni se sculau în răstimpuri din jilţuri
Și le 'mplineau tuturora cu vin a' lor cupe de aur.
Apoi când își potoliră pofta de foame și setea
Către feciori Gherenios Nestor cată și zice:
—«Fiii mei, daţi doi sirepi cu părul frumos lui Telemah
Iute 'nhămaţi-i la car, ca să plece 'ntr'o călătorie.»
Astfel vorbì și cu râvnă au sărit să-l asculte feciorii.
Ei înhămară îndată pe doi din fugarii mai sprinteni.
Iar chelăriţa li-aduse și pâne și vin și merinde,

Toate pe-alese, ce mâncă doar Regii, crescuţii de Zeus.
Sprinten se urcă Telèmah în carul frumos și alături
Se aşeză Nestorid Pisistràt, căpitan de oştire.
Frânele prinde Pisìstrat şi'ndată trosneşte cu biciul
Peste sirepii ce'n goană o smuncesc înainte cu zgomot.
Zboară-acù brişca pe câmp şi tot mai în urmă ei lasă
Pylos, stâncoasa cetate; şi ziua 'ntreagă fugarii
Au scuturat de pe dânşii chingele strânse pe trupuri.
Helios întreacestea se coborîse din ceruri
Iară pe uliţe se răspândiseră umbrele nopţii.
Ei poposiră în Phera — la casele lui Diokleus,
Fiul lui Orthilokòs, ce coboară din neamul Alfeios.
Noaptea au mas ei acolo şi daruri de gazdă primiră.

*

Când Aurora cu degete trandafirii răsărit-a
Ei înhămară fugarii şi'n carul măreţ se urcară.
Şi se avântă din curte şi es durduind pe sub portic.
Iar Pisistràtos atinge cu biciul caii cei sprinteni;
Caii smucesc şi s'aştern apoi câmpului verde în goană.
Numai decât au ajuns... căci grabnic aleargă fugarii.
Şi Helios coborîse din nou din înaltele ceruri
Şi peste uliţi din nou se'ntinseseră umbrele nopţii.

CEZAR PAPACOSTEA.

UN PROFESOR: ERNEST LAVISSE.

(Urmare).

Wilhelm I se suise pe tronul Prusiei în 1861. Nimeni nu credeà că acest rege de şasezeci şi patru de ani va avea încă o lungă carieră înnaintea lui. Liberal ca toţi moştenitorii tronului care aşteaptă prea mult timp coroana, purtarea sa se schimbă cu suirea pe tron. El nu putea înţelege cum constituţiea, pe care o jurase, poate conţine şi limità puterea sa care veneà din graţia lui Dumnezeu, şi care aveà de scop binele Statului. Intre aceştia doi termeni nu erà loc de cât pentru exerciţiul unei voinţi libere, dirijată de sentimentul responsabilităţii către Dumnezeu şi stat. Lupta se începù între rege, ajutat de Bismarck, şi între popor, care rezistà prin toate mijloacele legale. Principele Frederic luă şi el parte la aceste incidente, şi desaprobă pe ministrul tatălui său. Dar fù întâia şi ultima oară când Kronprinţul se ocupă în public de politică.

Războiul cu Danemarca nu-i dădù ocazie să-şi arate calităţile sale militare. El fu numai ataşat la statul major al mareşalului Wrangel. Campania contra Austriei erà prea importantă însă pentru ca moştenitorul coroanei să nu iea o parte activă. Un Hohenzollern incapabil de a comanda ca şef în contra inamicului ar fi fost incapabil de a domnì. După bătălia de la Sadova, unde el are un rol decisiv, tatăl şi fiul se întâlniră la 8 oare seara. Regele îi dădeà ordinul «Pour le Mérite,» şi ochii Kronprinţului se umplură de lacrămi. «Scenă curioasă pentru cine studiază filosofia istoriei Prusiei. Acest rege, care, în seara unei asemenea zile, în care soarele Austriei s'a coborât sub orizont,

consideră ca un eveniment o decorație dată fiului său, şi care notează bucuria noului cavaler; acest prinț care este mişcat şi plânge! ce spectacol spăimântător, pentru că este dintr'un alt timp, dintr'o epocă de fer, pe care o credeam de mult trecută!»

In perioada de pace și de mărire ce urmă pentru Prusia, Kronprințul găsì fericirea în mijlocul familiei sale. Principesa Victoria aveà o mare influență asupra lui, influență de multe ori nefastă. Considerată de popor, ca străină, se spunea despre ea: sie ist keine deutsche Frau; ea nu făceà nimic pentru a lupta contra acestei opinii, ci din contră la fie care ocazie arătà natura sa engleză. De almintrelea cultă, cu gusturi artistice, ca și Frederic. Acesta din lecțiile profesorului E. Curtius păstrase o mare iubire pentru artă și antichitate. El puse cel mai mare interes în săpăturile de la Olympia, unde fu descoperit minunatul Hermes al lui Praxitele; protector al Muzeelor, el reuşì să dea Berlinului un muzeu de antichități de prima ordine. Și cu drept cuvânt noul muzeu din Berlin poartă numele său.

Domnia sa se arată liberală, protectoare a artelor și a știinților. Dar o crudă boală îl lovì tocmai când se apropià ceasul de a pune ideile sale în practică. Se păreà că bătrânul împărat Wilhelm învinsese moartea, şi că Kronprințul va dispăreà înaintea lui. Când de o dată sosì la San-Remo, unde el își căuta vindecarea, vestea morții împăratului. Bolnavul, a cărui pași erau numărați în grădina villei, trebuì să plece spre depărtatul Berlin. Dintre toate castelele, el alege pe cel al cărui mausoleu primise capul tatălui său. Ajunse în Berlin pe un viscol cumplit, pe când la San-Remo i se da numai cu măsură aerul cald al Mediteranei. Imbrăcat în uniformă, el lucrează toată ziua, pe când la San-Remo toți împrejurul lui se bucurau când scrià câtevà scrisori.

El intră îndată în comunicație cu poporul său, prin Manifestele sale: proclamația către poporul prusian, scrisoarea către cancelar, mesagiul către cele două cameri prusiane, către Reichstag, proclamația către «pământul imperiului» Alsacia şi Lorena, ordinul către Kronprințul Wilhelm. In toate se vedeà

iubirea sa de pace şi de popor. El voià să împace în pacea socială interesele rivale ale diferitelor clase ale societății; dar drepturile poporului nu-l făceau să uite pe ale sale. Drepturi ale poporului şi drepturi ale prinţului, libertate şi autoritate, pace şi armată, toate antinomiile sunt în proclamațiile sale. Cum le-ar fi împăcat?

Domnia sa a fost prea scurtă pentru a o arătà. El a simţit în fiecare moment că nu domneşte. «In Duminica Paştelor trecute, scrie Lavisse, am întâlnit în Thiergarten pe împăratul Frederic. El se duceà pentru a doua oară de la Charlottenburg la Berlin. Infăţişarea sa erà solidă, faţa surăzândă, salutul vioi... Două oare mai târziu, l-am văzut întorcându-se la Charlottenburg. Erà căzut; ochii nu mai căutau saluturile mulţimei... Impăratul, sunt sigur, se gândià la moarte. Intrat în camera tatălui său, el îngenunchie lângă pat și aproape se înăduşì plângând... «Conflictele dimprejurul său îi agravau boala. Conflict între împărăteasa Victoria și Bismarck din cauza căsătoriei Battenberg, conflict între Bismarck și Puttkamer. El nu puteà decât să transigeze, acest împărat care nu puteà vorbì și care discutà scriind răspunsurile sale pe mici bucăţele de hârtie. Cu venirea verei «curteà englezească din Charlottenburg» cum se spunea la Berlin, plecă la Potsdam, și catatstrofa urmă în curând. Martirul găsì în fine liniştea eternă în Friedenskirche.

Nu vom urmà mai departe. Capitolele consacrate lui Wilhelm II nu sunt decât preziceri, cele mai multe până acum înșelate. Chiar pentru un om cu pătrunderea phsichologică a lui Lavisse, Impăratul trebuià să fie o enigmă fără deslegare. «Strămoşii sunţ, scrie Lavisse ca încheiere la cartea sa, în schimbătorul nostru occident, nişte sfetnici răi. Nu trebue ca regii să privească în trecut. Popoarele fără a se gândì, din instinct, prin faptul numai că trăesc,' și prin coborârea drumului numai, merg, cu un pas mai iute sau mai încet, spre viitor». Dacă a fost vr'un suveran care să se uite mai puţin spre trecut, este împăratul actual, suveran modern pe cât se poate. Activitatea sa neadormită şi îndreptată în toate direcţiile, dorinţa

nestrămutată de a menţineà pacea, atenţiunea ce o dă coloniilor, cuvintele sale asupra marinei: «Viitorul nostru este pe apă,» atâta prudenţă şi atâta diplomaţie, erau greu de descoperit de mai înnainte în tânărul ofiţer de douăzeci şi nouă de ani, care suindu-se pe tron, păreà că va urmà în toate exemplele «neuitatului său bunic», şi sfaturile lui Bismarck, de care se despărţì îndată cu inima aşà de uşoară.

Berlinul păstrează astăzi încă în multe părţi ale sale — şi cele mai caracteristice — un aspect frederician. Cea mai frumoasă piaţă din Berlin — Gendarmenmarkt — are cele două biserici construite în timpul lui Frederic II după modelul rotundei lui Palladio; partea din Unter den Linden, mărginită de Universitate, operă, statua lui Frederic şi Arsenal, face un cadru grandios şi de un aspect clasic măreţelor părăzi dela Anul Nou sau zile mari; Piaţa Operei, cu vechea bibliotecă, biserica catolică S. Hedivige şi Opera, este vechiul «Foureau Friderici». La Potsdam amintirea Regelui este şi mai vizibilă, în castelul şi minunatul parc dela Sans-Souci, şi nenumăratele edificii de stil rococo din oraş. Persoana lui Frederic se impuse deci lui Lavisse în timpul călătoriei sale în Prusia; de aici eşiră «la jeunesse du Grand Frédéric» şi «le Grand Frédéric avant l'avènement», opere de istorie serioasă care au atracţia unor romane istorice. Istoricul aveà de altmintrelea un document de întâia însemnătate: Memoriile margravei Wilhelmina de Bayreuth, sora mai mare a lui Frederic. Scrise fără artă, dar dând cu atât mai mult impresiea vieţii, aceste memorii sunt tabloul cel mai viu al interiorului familiei regale şi a caracterelor membrilor săi. Sunt lucruri pe care numai o principesă le puteà ştì şi scrię. Regele Frederic Wilhelm ocupat numai de armata sa şi de soldaţii săi, crescând cu cea mai mare severitate pe copii săi, în a căror educaţie loviturile nu lipseau, nici foamea; regina Sophia-Dorothea, mândră de familia ei de Hanovra, visând tronurile cele mai înnălţate pentru fiica sa; Frederic uşuratec, schimbător, tremurând înnaintea statului său, până ce hotărî să fugă, aruncându-se în aventura care costă capul lui Katt; Willhelmina însăşi . . . Ea a rămas o fi

gură simpatică din istoria Prusiei, cu toate memoriile sale. Posteritatea o vede totdeauna ca princesa care şedeà pe canapeaua de mătase roză din fund, cu aerul atât de melancolic, în tabloul lui Menzel representând concertul lui Frederic. Intr'un salon luminat de lumânări, care fac o atmosferă caldă şi intimă, în mijloc, în faţa unui pupitru, Frederic cântă din flaut; împrejurul pianului, muzicanţii ce îl acompaniază; la dreapta, cu capul aplecat, plin de atenţiune, bătând tactul cu piciorul, maestrul de flaut. La stânga curtezani, dame de curte. In fund, într'o poză de o tristeţă gingaşă, cu micul său cap cu coafura «à la Watteau», principesa. Suferinţele din timpul creşterii sale severe îi slăbiseră constituţia. Toate portretele sale o arată sub acelaş aspect suferind şi sentimental. Cu toată slăbiciunea sexului său, ea fù din copilărie protectoarea lui Frederic. Pe când acesta erà cuprins de o frică nespusă în prezenţa tatălui său, Wilhelmina învăţase de timpuriu să se poarte cu diplomaţie la curte. In multe circumstanţe, ea aduse cu calmul său, servicii imense fratelui său. Frederic Wilhelm erà un idealist în felul său. El nu voià decât armată şi soldaţi uriaşi. Viitorul geniu al lui Frederic îi rămase cu totul necunoscut, sub învelitoarea de versatilitate ce-l ascundeà în tinereţea acestuia. Sub el Prusia făceà un mare pas. Germania începeà a-şi vindecà rănile ce le primise în timpul războiului de 30 de ani, şi care ţinuseră pentru atâta timp civilizaţia ei în loc. Greşeala lui Frederic Wilhelm nu erà de a voì o Germanie tare, şi a sacrificà totul pentru ea, începând cu familia sa, dar de a voì o Germanie imobilă, şi de a nu fi ghicit domnia lui Frederic. El nu vedeà în fiul său decât un moştenitor care va stricà totul, în loc să completeze opera sa. De multe ori se prezentà în mintea sa cazuri în care moştenitorii de tronuri fuseseră sacrificaţi raţiunei de stat, don Carlos în Spania, Alexis în Rusia. Şi Frederic fù aproape, de a fi zugrumat cu sfoara dela o perdea de tatul său. Ceeace acesta urà mai mult în fiul său, erà iubirea sa pentru poezie şi muzică. «Flautist! poet!» erau insultele cele mai mari ce i le spuneau în public. Cuvântul numai de «versuri» îl scoteà

afară din sine. «Intr'o zi, scrie Frederic, el remarcă de asupra unei porţi a Palatului din Berlin o inscripţie. Intrebă ce sunt acele litere: «Sunt versuri latine de Wachter». La acest cuvânt de versuri, el chemă la moment pe Wachter. El venì; şi tatăl meu îi spuse furios: «Să eşi la moment din oraş şi din statele mele!» Altă dată găsì pe Frederic copil, cu preceptorul său: «Ce faceţi? întrebă el. — Declin mensa, ae. — Ah, nenorocitule, latinească pentru fiul meu! Fugi din ochii mei.» Frederic învăţase greu în copilăria sa, şi erà fricos. Fără sora sa, «ar fi rămas un barbar de geniu, dar un barbar.» Ea-l făcù să-şi păstreze gustul pentru litere şi arte, şi reuşì în contra tatălui său şi a militarilor.

Aceste scene vecinice făcură pe Frederic însă să încerce să fugă. «Pedepsele Purgatorului, scrie margrava, nu pot să fie egale cu cele ce le suferiam.» La începutul anului 1730, într'o seară, Frederic venì în camera surorei sale şi-i spuse că e hotărît să fugă. Wilhelmina fù înspăimântată. Ea vedeà urmările teribile ale acestei rezoluţii. Ea plânse, îl rugă, discută, în fine Frederic renunţă la ideea sa. Dar persecuţiile neîncetate ale regelui îl făcură să-şi reià planul. El se destăinuì tânărului Katt a cărui nume este în toate cărţile de istorie graţie acestei onori periculoase, băeat nechibzuit şi vorbăreţ care spuneà la toţi secretul stăpânului său. «Intr'o seară, scrie Wilhelmina, pe când el vorbià în apartamentul Reginei, unde zeci de urechi curioase îl ascultau, îi zise: «Văd capul cum ţi se clatină pe umere, şi dacă nu-ţi vei schimbà curând purtarea, ţi-l voiu vedeà la picioare. — Dacă perd capul, răspunse el, va fi pentru o cauză frumoasă. Nu-i dădui timp să vorbească mai mult, continuă princesa, şi-l părăsii . . . Eram departe de a crede că tristele mele preziceri se vor îndeplinì aşà de iute.»

In seara de 16 August 1730, la un bal la curte, ea văzù de o dată pe Regina vorbind cu damele sale şi îngălbenindu-se. Frederic, care însoţià pe Rege, voì să fugă şi fù arestat. Regina ştiu să se prefacă, şi dânsul continuă. După bal însă, după mult plâns şi desperare, ele ţinură consiliu. Singurul serviciu ce-

puteau face lui Frederic — şi fù imens — erà de-ai arde hârtiile, ceeace şi făcură.

Regele erà furios. Frederic încercase să dezerteze! Voì să-l omoare cu mâna lui, dar un general îl impiedică. Frederic fù închis, şi tratat ca un soldat dezertor. Wilhelmina, bănuită că ar fi fost complicea lui, fù de asemenea arestată în camera ei. Fù însă tratată cu mai puţină rigoare decât fratele său: ea nu dezertase. Aici istoria căsătoriei principesei Wilhelmina se amestecă într'un mod aproape comic cu tragedia din familie. Ca să scape de fica sa, Regele hotărî s'o mărite cu unul din pretendenţii respinşi de Regină. Ea primeà în fiecare moment mesagii dela rege; de multe ori deşteptându-se dimineaţa, ea găsià înnaintea patului său un ministru sau ofiţer, însărcinat de a o face să aleagă între margravul de Schwedt sau moartea; dacă nu voià pe margavul de Schwedt, puteà să iea pe ducele de Weissenfels, sau chiar pe margravul de Bayreuth, logodit cu una din surorile sale cele mai mici. După opt luni şi jumătate de închisoare, într'o zi intră în camera sa ministrul Grumkow, şi alte trei personagii înnalte. Acestea-i arătară relele ce încăpăţânarea sa aduceau casei sale şi ţărei: Regele şi Regina aproape de o ruptură completă; Frederic închis şi ameninţat cu un al doilea proces; amicii şi servitorii săi închişi, discordia în toată familia regală. Regele îi promiteà că, dacă se va supune, va da libertatea fratelui său, va ertà pe Regina, şi va uità trecutul. «Marele principese, adăuga Grumkow, sunt născute pentru a fi sacrificate binelui Statului. Supuneţi-vă dar, Doamnă, hotărîrilor Providenţei, şi daţi-ne un răspuns potrivit pentru a stabilì liniştea în familia voastră.»

Ea cedă, şi Frederic eşì din închisoare.

Intr'o seară, Wilhelmina văzù la Curte un tânăr înnalt, palid, mândru, care priveà lumea de sus. Erà Frideric. Inchisoarea, cugetările sale şi moartea lui Katt îi schimbaseră caracterul. Tânărul flautist devenise un om. Erà să devie Marele Frederic.

Cartea lui Lavisse se închee aici. Un alt erou îi atrăgea privirile.

* * *

Nu departe de Paris, un oraş mort. De înnainte, un aer de mărire îl anunţă: şosele late, «avenues» imense în linie dreaptă, umbrite de arbori seculari. Străzile tăcute, mărginite de edificii severe, ministerii, căzărmi, grajduri grandioase, biserici vechi, de hoteluri particulare cu porţi monumentale ornate de sculpturi, cu grădinile şi curţile lor înconjurate de ziduri. In fine, în mijlocul unei pieţe imense dominând totul, pe o înnălţime care-l face să apară de departe, amestec de clădirii uriaşe de cărămidă roşie şi de peatră albă, cu cele trei curţi ale sale: curtea Miniştrilor, curtea Prinţilor, curtea Regală, castelul din Versailles. Mausoleu al regalităţei franceze, după ce a fost Olimpul său, Versailles păstrează o înfăţişare de melancolie grandioasă. Este locul unde a trăit o societate ale cărei urme s'au perdut tot aşà de complet ca şi cum n'ar fi trăit numai cu un secol şi cevà înnaintea noastră. Aici s'a desfăşurat cu toată pompa sa acea mare apariţie din istorie, compusă din putere, vitejie, mărire, fineţă şi lux neîntrecut, ce a fost vechea monarchie franceză. Tablourile şi statuele ce împodobesc sălile povestesc fasturile acestei mari istorii. Incepând dela cele mai vechi timpuri până la apogeul atins în timpul lui Ludovic XIV, a cărui epocă se desfăşură în măreţe picturi din «Galerie des Glaces», între salonul Păcei şi salonul Războiului, zeci de statui, basso-reliefuri, picturi, sunt consacrate divinităţei locului; camerele Regelui, cu pereţii şi picturile înegrite de fumul lumânărilor, cu marmurile lor preţioase, cu bronzurile lor aurite, au aerul de capete ce par că păstrează încă un miros de tămâia care s'a ars în onoarea marelui Rege.

Lavisse, care din copilărie trăise într'o atmosferă ce-i vorbià de Ludovic XIV, în zilele de tristeţă ale Franciei învinse, privià cu regret şi cu speranţă spre zilele fericite în care ea dictà Europei; după ce studiase istoria învingătorilor de astăzi, a Prusiei, el se întoarse spre marele trecut al patriei. In cursul său dela Sorbonna, ani după ani, el studie «marele secol». Incet, încet, făcù să treacă pe dinnaintea auditorilor fermecaţi de vocea sa profundă şi simpatică, de frazele sale limpezi, evenimentele acestei mari domnii: victoriile strălu-

cite din tinereţea Regelui, Lens, Rocroy, Fribourg, Nordlingen; cucerirea Flandrei şi a Franche-Comte-ului; marile tratate care măriră Franţa: pacea dela Pirinei, Nimègue, Reyswick, Utrecht; bătăliile nenorocite dela sfârşitul domniei, Ramiliess, Malplaquet, suportate cu atâta constanţă şi răzbunate de Catinat, şi de Villars la Denain; administraţia interioară, Louvois organizând războiul, şi Colbert pacea; Vauban apărând graniţele cu întăriturile sale, Duguay-Trouin şi Tourville dominând marea; construcţiile măreţe ale Regelui, Louvre, Versailles, Trianon, Marly, Observatorul, Invalizii; şi în fine extraordinara înflorire a literelor, a ştiinţelor şi artelor, care făcù din acest secol un secol vrednic de comparat cu al lui Pericle şi a lui August.

Cu ştiinţa sa a compunerei, Lavisse nu a voit ca istoria sa a lui Ludovic XIV să apară izolat. Ea trebuià să-şi aibă locul ei natural în centrul unei istorii a Franciei de la origini până la revoluţie, ca punct culminant.

.... Astfel, în castelul dela Versailles, după ce se vizitează întâi sălile cuprinzând tablouri din istoria veche a Franciei, războiul de o sută de ani, cruciatele, războaiele din Italia, războaiele de religiune, se ajunge la apartamentele Regelui. Camera lui Ludovic XIV este inima castelului; aşezată în centru, ea domineazã şi comandă totul.....

Din această idee eşi magistrala «Histoire de France depuis les origines jusqu'à la Révolution» în colaborare cu istorici ca Langlois, Luchaire, Lemonnier, Bloch, Carré, Vidal dela Blache, Petit-Dutaillis, Mariéjols, Rébelliau. Ori care ar fi meritul acestor autori care au scris diferitele epoci din această istorie, nici unul nu se poate comparà, nici pe departe, cu Lavisse. Volumele sale eclipsează totul; puse în mijlocul operei, totul înnaintea şi în urma lor pare întunecos şi fără viaţă. Informaţia cea mai sigură şi mai minuţioasă, metoda cea mai riguroasă, dau acestor capitole un aer definitiv. Şi gândirea este îmbrăcată în forma cea mai clasică, de o simplicitate şi o forţă care fac capo d'operele. S'a zis de multe scrieri: «ce sont des morceaux d'anthologie», bucăţi ce vor trece în toate

cărţile de citire. Este un alt «Siècle de Louis XIV» al lui Voltaire, pus la înnălţimea ştiinţei de azi. Pentru a vorbì de acest Rege «avec qui la France a pris connaissance d'elle-même» cum a spus Bossuet, Lavisse a întrebuinţat un stil la înnălţimea subiectului. Se simte într'adevăr la citit acea «tristesse majestueuse» în care Racine spuneà că constă plăcerea tragediilor. Regele, Condé, Turenne, Colbert, Louvois, sunt zugrăviţi în portrete demne de un Lebrun sau de un Mignard. Nimic prea mult, nimic excesiv, totul merge într'un pas natural, în care familiaritatea nu exclude măreţia. Este adevăratul stil francez: «rien de trop.» Cu multă dreptate spune autorul dar în «Souvenirs», plângându-se de multele compoziţii franceze ce le-a scris în şcoală — dar Juvenal n'a spus şi el:

..... et nos
consilium dedimus Sullae, privatus ut altum dormiret

«lor le datoresc cu toate aceste că scriu cu un stil bun, pot spune chiar frumos.»

Istoric înainte de toate, el nu se încurcă în teorii asupra filozofiei istoriei; fără a lua în seamă dispreţul şcoalei moderne, nu se sfieşte de a face, când ocaziea se prezintă, portrete. Şi ce portrete! In istoria acestui secol, în care aveà de luptat cu acel scriitor de geniu ce se cheamă Saint-Simon, ale cărui portrete, ca a ducelui de Bourgogne între altele, şi scene, ca moartea aceluiaş personaj, sunt neîntrecute; cu un Bossuet, care în discursurile sale funebre dă cea mai măreaţă descriere a caracterului şi vieţei eroilor şi eroinelor sale; cu o M-me de Sévigné, cu un La Bruyère, cu atâţea autori de Memorii şi corespondenţe dintr'un timp în care «la moindre femmelette écrivait mieux que les meilleurs écrivains d'aujourd'hui» cum spune P. L. Courier, Lavisse ajunge să deà portrete ce pot stá alături cu ale contimporanilor. Ludovic XIV «despre care s'a spus totdeauna că a fost un mare rege, nu un om mare,» întruparea cea mai desăvârşită a regalităţei, cu morga sa spaniolă moştenită dela mama sa, atât de diferit, cu manierile sale solemne şi impozante, cu fizicul său majestuos şi greoiu,

de gentilomii francezi slabi şi vioi ce fuseseră Enric IV şi Ludovic XIII. Mândru, măreţ în toate acţiunile sale, şi atât de convins de importanţa sa încât el notează în memoriile sale că într'o circumstanţă a urmat pe jos o procesiune religioasă «ca şi cum Dumnezeu tatăl ar fi scos din nori capul cu barba sa albă pentru a vedeà spectacolul unui rege al Franţei mergând pe jos în urma preoţilor»; egoist în obiceiurile şi plăcerile sale, şi disgraţiind fără remediu pe cei ce le împedecau, de o regularitate «solară» în viaţa sa de toate zilele, constant şi suferind cu atâta mărire nenorocirile publice şi private de la sfârşitul domniei; Condé cu figura şi îndrăsneala sa de vultur, Turenne rece şi calculator, crudul şi mândrul Louvois, Colbert cu economia şi activitatea sa neîncetată, şi care voià ca toată Franţa să lucreze neobosit pentru a se înbogăţi. Regele, Miniştrii, Curtea, «toute la France» cum se spuneà atunci, apar în cartea lui Lavisse cu un relief şi un colorit neîntrecut.

Cadrul — somptuosul Versailles — este de asemenea redat cu o mare rigoare. Acest castel şi acest oraş, create prin voinţa regelui într'un loc ingrat — acest «favori sans mérite» — a jucat un rol decisiv în istoria monarchiei franceze. Prin izolarea Regelui de Paris şi de Franţa, prin viaţa leneşă şi plină de cheltueli a nobleţei la curte, Versailles a contribuit mult la căderea vechiului regim. Intr'un capitol luminos, Lavisse arată cum perfecţiunea la care a ajuns monarchia sub Ludovic XIV a adus căderea ei.

Regim plin de defecte şi de abuzuri, epocă de suferinţe pentru popor, vechea monarchie franceză a avut, cu toate aceste, zile de o glorie nedescrisă şi de mărire neîntrecută pentru ţară. Nici odată soarele Franciei nu a strălucit mai sus pe orizont decât în timpul păcei dela Nimègue. Ea era întâiul stat din Europa prin mărirea neamului său, prin puterea armelor, prin strălucirea artelor, literelor şi ştiinţelor. Sunt timpuri ce nu se mai întorc. Şi în momente grele pentru Francia, ce ironică pare inscripţia unei medalii bătută pentru fortificaţiile lui Vauban: Gallia Germanis clausa, — bătrânul istoric, contemplând în parcul de la Versailles carul lui Apolon scufundân-

du-se în apele marelui canal la lumina unui apus de soare, vede în el carul vechei monarchii franceze coborându-se pentru totdeauna sub orizont.

Un asemenea om însă, care a insuflat la nenumărate generații iubirea de patrie, care prin activitatea sa ca profesor, ca educator, ca scriitor, nu a avut drept scop de cât de a arătà mărirea Franciei în trecut, și rolul mare ce e încă necesar în istoria lumei ca să-l joace, un asemenea om poate scrie cu încredere ceeace a scris Lavisse la sfârșitul amintirilor sale, j'espère !

* * *

CÂTE-VA IMPRESII

ASUPRA

MIŞCĂRII DRAMATICE DIN ULTIMUL AN

IN FRANŢA

S'au petrecut în anul din urmă câteva schimbări in tendenţele generale ale teatrului francez.

Sub presiunea unor evenimente politice din afară, cari au părut multora neaşteptate, cosmopolitismul anarhic a cedat într'o largă măsură pasul în Franţa unui avânt de preocupări mai sănătoase. Această transformare şi-a arătat roadele în toate ramurile de activitate, în viaţa de toate zilele, în conducerea politică, în administraţie, în şcoală şi în conceperea marilor probleme sociale. Nu se puteà să nu se simtă şi în producţiunile activităţei dramatice, efectul curentului celui nou. Se constată astfel o tendenţă spre o moralitate mai înnaltă. Anume opere cu un cuprins patriotic au venit de asemenea la momentul potrivit pentru a fi apreciate cu mai multă căldură ca altădată.

Publicul, pe de altă parte, pare a se fi obosit de violenţele lipsite de artă, cari cu atâta insistenţă îi fuseseră prezentate pe scenă. De acì a răsărit, prin contrast, şi o predilecţie pentru anume comedii plăcute cu o structură artifiicială, vecine într'un gen mai uşor prin psichologia lor cu melodrama şi pline de cele mai bune intenţii.

Este evident, că din punctul de vedere curat artistic schimbarea tendenţelor morale şi sociale nu poate avea o prea mare însemnătate. Ea trebue însă să fie notată ca un fapt nou atât prin preocupările, pe cari le oglindeşte,

cât şi prin puterea neaşteptată, cu care s'a manifestat într'un timp relativ scurt.

Innainte de a spicuì câteva impresii lăsate de mişcarea nouă dramatică a ultimului an, trebue să însemnăm, în legătură cu cele expuse acì cu o altă ocaziune, prezentarea din nou la Teatrul Comediei Franceze a vechei piese *Poliche* de Henry Bataille. Ea este una din cele mai interesante concepţiuni dramatice ale acestui autor. Personagiul central, Poliche, este aproape un tip. El este omul care nu poate devenì niciodată cuceritorul unei inimi de femee; spre a câştigà chiar numai simpatia celei, pe care o iubeşte, el consimte a fi numai un prieten, care întreţine veselia, şi un cofident, căruia se destăinuesc dragostile nenorocite. Deşì sufletul său este plin de iubire şi devoţiune, Poliche trăeşte în preajma Rosinei fără a fi înţeles. El este în stare de toate sacrificiile, chiar şi acela de a-i aduce rivalul preferat, depărtându-se, în credinţa sa pentru întotdauna, de perechea, pe care a 'unit-o. O melancolie specială şi o milă adâncă se desprinde din personagiul întreg astfel prezentat. Deşì cu mai multă concentrare şi cu psichologie mai rafinată, concepţiunea nu este lipsită de o oarecare asemănare cu cea din „L'homme qui rit" de Victor Hugo. Din nefericire lipsa de eleganţă morală a fondului se simte şi acì precum în cele-l'alte lucrări dramatice ale lui Henry Bataille. Sensualitatea personagiilor şi îndrăsneala dubioasă a situatiunilor strică uneori efectul artistic, pe care autorul vrea să-l producă. In afară de aceasta, Bataille dovedeşte încăodată, că este mai stăpân pe concepţiunea literară, decât pe cea adevărat dramatică, cu toată cunoştinţa, pe care în mod netăgăduit o are, a „mijloacelor" scenice. Rolul principal a fost închipuit ca o idee şi a fost apoi desfăşurată pe cale „logică" în mai multe acte succesive. Astfel, în loc de a ajunge în mod gradat şi teatral până la desnodământul acţiunei, trebue să auzim întâi toată opera spre a simţì sufletul întreg al personagiului, pe care drama ni-l înfăţişează.

Innainte de a trece la câteva lucrări cu caracter curat dramatic, jucate în anul acesta, trebue să se noteze o compozițiune istorică în versuri de Maurice Dounay. Autorul a încercat să prezinte pe scena Comediei Franceze întâmplările din viața conjugală a lui Molière. *Le Ménage de Molière* este o succesiune de mai multe tablouri, cari nu au o prea strânsă legătură între ele ; se deosebește însă prin valoarea dramatică a fiecărui tablou în parte și prin interpretarea personală, istorică și literară, pe care Dounay o dă evenimentelor reprezentate.

Mai multe opere dramatice recente arată o schimbare vădită în felul de a scrie al autorilor lor. Astfel Robert de Flers și de Caillavet, autorii frumoasei comedii *L'Amour veille* și a multor alte opere pline de grație și de spirit, au dat în stagiunea aceasta Teatrului Francez o nouă lucrare, *Primerose*. Spre deosebire de cele-l'alte producțiuni ale lor, în această din urmă se simte influența teoriilor estetice, cari au falșificat o parte din teatrul francez contemporan. Ea este făcută în vederea unei „teze", scoasă din frământările politice și sociale, cari s'au întâmplat în Franța după secularizarea congregațiunilor religioase. De aceea *Primerose* are o structură intelectuală, în loc de a aveà una artistică; gesturile personagiilor sale rămân fără consistență și legătura internă, care le-ar fi făcut pe deplin înțelese. Cu toată frumusețea delicată a unor detalii și cu tot spiritul autorilor, mulți spectatori ar fi dorit, poate, să vadă acțiunea concentrată într'un număr mai mic de acte și, în orce caz, întocmită după logica specială a manifestărilor artistice.

In *L'Assaut* de Henry Bernstein se vede o evoluție încă mai accentuată a concepțiunei dramatice și a inclinațiunilor de până acum ale autorului. Probabil impresionat de criticile severe, cari s'au făcut brutalității din producțiunile sale trecute, Bernstein pune acum în opera sa grija de a crea numai personagii simpatice din punctul de vedere moral, ca și cum acì ar stà punctul de greutate al

unei opere de artă, şi de a evita orce situaţiune, a cărei impresie ar puteà fi neplăcută. Natura unui scriitor nu se transformă însă aşà de uşor. In noua lucrare se simte, chiar în momentele cele mai bine intenţionate, efectul puţin distins al unui temperament dramatic lipsit de delicateţă. Din punctul de vedere artistic autorul a ajuns la o nouă exageraţie prin insistenţa, cu care accentuează părţile morale ale personagiilor şi sfârşitul fericit al evenimentelor. Impresiea operei întregi seamănă astfel în multe privinţe cu aceea a unei melodrame.

Paul Bourget a încercat de asemenea anul acesta o schimbare în genul său şi a reprezentat pe scena teatrului „la Porte St. Martin“ piesa *La crise*, care ar fi trebuit să fie o comedie de caractere. Succesul său nu a fost însă mare.

G. de Porto Riche, din contră, nu a dat decât un act, *Zubiri*, cu un subiect scos din V. Hugo; a dovedit încă odată violenţa puţin estetică a artei sale teatrale.

Din multele comedii uşoare şi sănătoase, cari au fost aplaudate de un an încoace se pot alege *Le cœur dispose* de Francis de Croisset şi *Pour vivre heureux* de André Rivoire şi Miraude. In cea dintâiu cu o vervă şi o eleganţă caracteristic franceză, autorul pare a fi dat o viaţă nouă unei formule vechi şi cunoscute; acţiunea se desfăşoară cu claritate, spirit şi uşurinţă spre un desnodământ aşteptat. In ceailaltă delicatul poet, colaborator al lui Yves Miraude, pune o sensibilitate distinsă şi o adevărată veselie de artist. In acelaş gen el mai creiase, anul trecut, tipul rămas popular din *Mon bon ami Teddy*.

Bel-Ami de Nozière este din contră o dramă, care reproduce acţiunea cunoscutei opere a lui Guy de Maupassant. Cu dificultatea, care face aşà de rară o bună lucrare teatrală scoasă dintr'un roman, drama lui Nozière, în opt tablouri concentrate şi măestrit rânduite, reuşeşte a da o impresie puternică şi apropiată de aceea, pe care o lasă originalul: aceasta este lauda cea mai înnaltă, la care autorul s'ar puteà aşteptà. Dacă se va adăogà, că pe scenă

aproape fiecare detaliu este caracteristic şi prezentat cu fiidelitate, se va înţelege valoarea specială a acestei opere.

Vecină cu *Bel-Ami* ca gen şi ca dificultate technică este lucrarea *Ames Sauvages* de Severin Mars şi Camille Clermont, jucată la teatrul d-nei Réjane. A fost una din curiozităţile dramatice ale anului acestuia. Ne prezentă o femeie, ale cărei simţuri şi imaginaţie sunt de o putere exasperată; aflăm in urmă, că este o bolnavă de hysterie. Doamna du Hallier nu se poate apropià de un bărbat fără a încercà de a-l prinde în laţurile sensualităţei sale patologice. Ea întrebuinţează cu completă inconştientă morală mijloace de o fertilitate neînchipuită şi de o variaţiune, care nu poate să nu ne intereseze, spre a-şi ajunge scopurile. Cei astfel prinşi sunt legaţi prin toate tendenţele inferioare şi ascunse pe cari le mai poartă încă în sine conştiinţa civilizată a oamenilor de acum. Ei devin suflete cu adevărat „sălbatice"; Sub tirania instinctelor redeşteptate, ei nu mai văd decât obiectul precis al patimei lor. D-na du Hallier destramă astfel intimitatea conjugală a unui scriitor de talent şi turbură totdeodată pentru totdeauna viaţa fratelui lui. O furioasă desechilibrare şi o patimă oarbă se deşteaptă în sufletul acestor două victime. Rivalitatea brutală a masculilor, cari au încetat de a mai fi oameni, şi lupta între ei este cu adevărat impresionantă. Drama se sfârşeşte prin întâlnirea eroinei cu femeia, pe care a înşelat-o. Este puternic şi mişcător momentul, când sub privirea scânteetoare a d-nei du Hallier, bărbatul stăpânit de patima, care-i întunecă judecata, îşi alungă singur soţia, preferând să-şi ducă de acì înnainte traiul cu nebuna. Aceasta din urmă are atunci o exploziune de bucurie sălbatică: pierzându-şi cumpătul într'o asemenea clipă de umilinţă şi de revoltă, soţia care se vede astfel batjocorită, împlântă un cuţit găsit pe o masă în spatele rivalei sale. Scena produce un efect teatral foarte puternic.

Stările sufleteşti ale personagiului principal, prezentat de această dramă, ar puteà face cu mult interes subiectul

unui studiu de psichologie şi de morală. Din cauza intensităţei extraordinare a simţimintelor şi a imaginilor sale, d-na du Hallier ajunge a trăì aproape numai în prezent, fără a fi capabilă de a prinde în mod lămurit legătura cu ceea ce a fost şi ceea ce va fi. De acì lipsa desăvârşită de conştiinţă morală, cu care procedează- Se ştie cum unii bolnavi, când este vorba de a procurà otrava, care formează obiectul pasiunei lor, dau dovada unei ingeniozităţi, de care este sigur că, sănătoşi, nu ar fi în stare, şi care uneori s'ar puteà chiar confundà cu o inteligenţă neobicinuită; tot astfel eroina dramei, de care ne ocupăm, ne uimeşte şi ne interesează prin fertilitatea imaginaţiunei sale, prin tăria instinctului brutal de dominaţiune, sub care mai ales ajunge a se manifestà complexul sufletului său. Nici un scrupul nu poate să existe într'un asemenea suflet desechilibrat; ea «vede» imaginile cu atâta putere; în cât nimic nu o poate oprì dela realizarea lor. Printr'un fenomen natural de deviaţiune psichologică, nu se mulţumeşte în fine cu atingerea satisfacţiunilor egoiste, cari par a fi într'o legătură mai apropiată cu sensualitea sa, şi ajunge a simţì o fericire triumfală chiar în constatarea nenorocirilor, pe cari voinţa sa le seamănă împrejur: „dreptul la viaţă", conştiinţa hiperestezială a dominaţiunei necondiţionate şi a puterei asupra celorlalţi are în acest personagiu o expresiune de o putere puţin obicinuită. Evident că un asemenea rol ar fi greu de tolerat pe scenă, dacă nu ar aveà scuza stărei patologice; pe de altă parte nu este uşor a reprezentà o dramă, în care personagiul central este aproape un nebun: o asemenea încercare devine de asemenea de cele mai multe ori odioasă. Nu întâlnim de sigur în *Ames Sauvages* chiar impresiunea specială, pe care o da în tragediile de altădată domnia anticului *fatum* asupra sufletelor omeneşti; acì sentimentul devine mult mai modern şi în relaţiune cu preocupările psicologice şi morale ale timpului nostru. Opera are astfel momente, în cari se ridică până la o adevărată frumuseţe. O primă

scuză artistică a fondului stă bine înţeles în boala de care suferă eroina. Avem însă mai ales, din tot complexul acţiunei, sentimentul legăturei inexorabile care ne supune unei părţi de obiceiu ascunsă şi pierdută în sufletele noastre; asistăm la trezirea violentă a instinctelor iraţionale, cari sunt de sigur în stare, în anume momente, de a ne stăpânì cu desăvârşire. Această nuanţă dă multor scene o semnificaţiune specială. Rolul în fine nu consistă, precum s'ar puteà crede, numai din analizarea unui caz patologic. In el se confundă şi se întretae, sub o formă de sigur exagerată, unele înclinaţiuni insidioase din conştiinţa omului normal şi pe lângă aceasta, şi unele apucături de tenacitate felină, cari sunt, poate, mai ales feminine. Astfel personagiul se amplifică şi devine de o adevărată adâncime. O obiecţiune artistică destul de gravă s'ar puteà aduce cu toate acestea operei întregi; sunt într'adevăr momente, când simţim o îndoială, şi avem o impresiune prea tare a violenţei fondului. Să nu se uite însă dificultatea reală, care erà de învins, spre a prezentà cu un interes artistic pe scenă un asemenea personagiu. *Ames Sauvages* este de sigur o încercare cu adevărat originală, o producţiune puternică şi complexă, care merită atenţiune. Rolul principal a dat prilejul unei artiste de valoare, d-ra Van Doreu, să arate o pricepere şi o expresiune neobicinuită.

In alt sentiment teatral cu totul este concepută piesa *La Flambée* de Henry Kistemaeckers. In această operă nu ne impresionează nici un prea mare efort spre originalitate, nici o psichologie cu probleme prea delicate. Colonelul Felt, ofiţer cu o carieră strălucită, şi-a înstrăinat simpatia doamnei Felt prin caracterul său prea autoritar şi prin conduita sa conjugală; ea se gândeşte la divorţ, pregătindu-şi o viaţă mai mulţumită cu distinsul advocat şi om de stat, Beaucourt. Dar colonelul, care îşi iubeşte mai mult ca orcând soţia, a contractat în ascuns pentru ea obligaţiuni financiare, pe cari nu le mai poate împlinì. Creditorul său, agent secret al străinătăţei, îi propune atunci

trădarea planurilor militare, cari ii fuseseră încredinţate; ofiţerul, într'o clipă de turburare, îl ucide. Fapta aceasta, care ar puteà fi interpretată în mai multe feluri, îl va compromite: soţia sa vede însă în el numai un erou şi astfel se redeşteptă în ea sentimentul iubirei de altădată. Această schimbare neaşteptată în sufletul femeii constitue fondul dramei, care se desvoltă pe o temă de onoare militară. Beaucourt însuşi sfârşeşte prin a întinde mâna rivalului său; el devine chiar complicele omuciderii săvârşite, falşificând cercetările justiţiei şi răspândind cu autoritatea sa cunoscută svonul, că moartea a intervenit în urma unei simple congestiuni cerebrale. Acţiunea aceasta este condusă cu o technică teatrală perfectă şi astfel gesturile personagiilor reprezentă, fiecare în parte, câte o lovitură de teatru, care impresionează pe spectator. Discursurile, mai ales în părţile cari comportă un subiect patriotic, sunt elocvente. Se poate, cu toate acestea observà o oarecare superficialitate în psichologia personagiilor, care nu apare în totdeauna complet unitară. La o analiză atentă există astfel o oarecare contradicţie între trecutul puţin recomandabil al ofiţerului ca om şi meritul exagerat, care i se atribue după săvârşirea faptei sale. Nu înţelegem apoi în mod suficient, cum advocatul Beaucourt ajunge a aprobà aşà de uşor conduita rivalului său, deşi acesta ar fi avut de sigur mijloace de a demascà spionul fără a-l ucide. Acestea sunt însă mai mult obiecţiuni, pe cari spectatorul le poate face după ce a eşit de sub vraja elocventă a reprezentaţiei. *La Flamée* a plăcut foarte mult pentrucă a venit la momentul oportun. Opera produce însă efect şi a avut astfel un succes în parte meritat.

O impresie artistică obiectivă şi adevărată se desprinde în fine din *Esther, fille d'Israël* de André Dumas şi Sébastien-Charles Leconte, dramă în versuri jucată la Odeon. Acţiunea este aceeaşi ca în cunoscuta tragedie a lui Racine; cele două opere sunt însă aşà deosebite, încât nici nu se pot comparà. Sensibilitatea creştină şi blânda iubire din

tragedia făcută pentru domnişoarele dela St. Cyr este în plină opoziţiune cu violenţa şi sensualitatea orientală din drama modernă. Toată somptuozitatea unei legende asiatice de altădată se uneşte acì cu lirismul şi cu sentimentul delicat al naturei, care s'a deşteptat în veacul din urmă. Romantismul se întretae cu grija parnasiană a formei, cu realismul şi obiectivitatea fondului, spre a da o impresie pitorescă şi plină de putere dramatică. Intenţiea autorilor a fost de a reînvià un colţ din viaţa asiatică de altădată, prezentând-o, în locul şi timpul potrivit, cu tot farmecul barbar, pe care azi i-o putem găsì.

Actul întâiu, urmând indicaţiunile Sfintei Scripturi, se petrece în ziua a şaptea a marelui ospăţ, pe care Assuerus l-a dat spre a sărbătorì culmea puterei sale. Stăpânitorul crud a o sută douăzeci şi şapte de provincii între Indii şi Ethiopia, voind să dea supuşilor o supremă dovadă a fericirei sale, porunceşte mândrei regine Vasthi să se arate poporului în toată frumuseţea sa:

> Donc je veux — et c'est l'ordre ici du roi des rois
> Que te dressant, debout, le front haut, les seins droits,
> Ceinte du diadéme où tremblent mille étoiles,
> Tu laisses à tes pieds s'abattre tous tes voiles,
> Pour qu'en toute sa gloire éclate a tous les yeux. [1])

Regina însă înfruntă porunca dată:

> Comment! Pour plaire au rois des rois, j'exposerais
> Ce beau corps, dont toi seul as connu les secrets,
> Aux yeux farouches, sous leurs paupières rougies,
> De tous tes compagnous de fêtes et d'orgies.
> . . . .
> Et je serais, moi, reine, orgueil de la Chaldée,
> Toute, par leurs regards lubriques, posédée!...

Vasthi este osândită la moarte şi săgetată de un ostaş. Dar chipul ei turbură nopţile puternicului Rege. Memu-

---

[1]) Citaţiunile sunt împrumutate din textul dat în cronica dramatică a d-lui Ad. Brisson (Le Temps, 12—II—1912).

can, înţeleptul împărăţiei, îi sugerează atunci un mijloc de vindecare a tristeţei nemăsurate, care-l stăpâneşte:

L'Univers t'appartient. Donne un ordre. Comande.
Demain tous les Etats qui te doivent l'offrande
De leur pourpre, leur blé, leur ivoire et leur or,
Te paieront un impot plus précieux encor.
Qu'en toutes les cités où ta puissance plane,
Qu'à Ninive, Memphis, Babylone, Ecbatane,
Qu'à Thèbes, fleur du Nil, Tyr, perle de la mer.
Tes satrapes levant le tribut de la chair,
Pour toi récoltent dîme entre toutes choisie,
L'éclatante moisson des vierges de l' Asie!

Astfel Esther este aleasă ca nouă regină. In sufletul eroinei se trezeşte fanatismul la cuvintele pline de patimă sălbatecă ale lui Mardocheu, care o îndeamnă să prepare cu orce mijloc, o răsbunare sângeroasă vieţei persecutate a lui Israel:

Va vers Assuerus, vers ton ron roi tout-puissant,
Belle comme une armée en bataille et si forte
Que toute force cede à l'épouse qui porte
Dans ses flancs nupitaux, où tremble un doux frisson,
Sa virginité pure, ainsi qu'une rancon.
. . . .
Notre espérance en Dieu peut-elle être trompée?
— Debora prit la hache et Judith prit l'épée,
Et la crinière au vent, allerent au combat
Sans que meme un cheveu de leur front ne tombat.
Et lorsque, dans l'éveil des trompettes chantantes,
Judith et Debora revinrent vers nos tentes,
Tendant leurs bras levés, elles montraient au loin
Des têtes d'ennemis qui saignaient a leur poing.

Esther face atunci jurământul cerut:

Je te rapporterai, moi, fille aux bras timides,
Assez de têtes pour batir des Pyramides!

Şi îşi ajunge scopul. O noapte caldă, înstelată, în decorul feeric al Orientului, este cadrul primelor făgădueli, pe cari înfricoşatul Rege i le face. Drama se sfârşeşte cu măcelul de trei zile al tuturor celor cari s'au încumetat să se atingă de divinitatea barbară şi lipsită de milă a lui Jehovah.

Esther: ...A present viens cueillir mon baiser:
Que mes deux seins te soient une coupe jumelle!
Vengeance, gloire, amour, qu'en nos cœurs tout se mêle
Comme en un vase d'or plusieurs vins confondus!
Je t'aime... Regagnons tous les instants perdus.
L'air est tout parfumé des brises odorantes,
Mais je sois des senteurs encor plus enivrantes,
Et je suis à toi, toute...
Assuerus: Et je ne sais plus rien,
Sinon qu'Esther est belle et qu'elle m'appartient.
. . . .
(Une clameur monte et grandit dans le lointain. Cri d'épouvante et d'horreur des foules livrées au massacre.)
Assuerus: Entends!.. Entends!... Quelle est cette clameur qui passe?
Esther: C'est notre belle nuit de noce, ô mon amant!

Esther cântă apoi gloria neamului său:

Réveillez-vous, chanteurs des fastes d'Israel!
Sonnez, harpes des rois! Trompettes des lévites!
Que les glaives soient prompts, que les flèches soient vites!
Que la vengeance coure avec des pieds de feu!
Que nos murs relevés abritent le saint lieu!
Et que sur les parvis, ainsi qu'aux jours antiques,
Les vierges, en densant au souffle des cantiques.
Autour du Saint des saints que David adora,
Chantent! comme ont chanté Judith et Débora!

Noua *Esther* este o dramă plină de poezie, viaţă şi patimă fierbinte. Actul întâiu, ale cărui evenimente lipsesc în tragedia clasică, nu este într'o suficientă legătură teatrală cu celelalte; dar el contribue mult la impresiea generală, pe care opera o lasă. Din nefericire reprezentaţiunea pierde prin fastul exagerat al decorurilor şi al altor accesorii; asemenea ar fi discutabilă, dintr'un punct de vedere estetic mai înnalt, utilitatea producţiunilor muzicale, cari însoţesc acţiunea în tot cursul său. In rolul principal d-ra Ventura a arătat artă şi putere.

Paris. MIRCEA DJUVARA.

CUGETĂRILE LUI MARCU AURELIU
«CĂTRĂ SINE INSUŞI».

CARTEA IV

1.

Când principiul dominant din noi îşi urmează netulburat firea sa, el ştie să rămâe faţă de întâmplările vieţii, în domeniul posibilităţii şi al realităţii. Nu simte nici o atracţie către materia subordonată, ci se aruncă ca o flacără către culmile cele mai înnalte, către înnălţimile eterice. Piedecile materiale ce i se pun în cale îl întăresc şi mai mult, ajutându-l să se hrănească şi să crească, întocmai ca focul ce arde tot înnaintea lui. Ce uşor poţi stinge flacăra unei candele! Dar ia lasă luminiţa ei să se măsoare în voe cu materialul ce vreà să o înăduşe şi vei vedeà cum alegându-l şi hrănindu-se cu el, ea mereu tot creşte şi se înnalţă tot mai sus!

2.

Nu face nimic din fugă şi la întâmplare! Indreaptă-ţi toate faptele după lumina minţei, arătătoarea căilor drepte.

3.

Se retrag oamenii doritori de singurătate la ţară, la mare ori la munţi. Şi tu ai obiceiul de suspini, când te gândeşti la unele ca acestea. Mare păcat şi neştiinţă, când te poţi retrage la orce oră în tine însuţi. Căci unde ai puteà tu oare aflà o retragere mai liniştită şi mai netulburată decât în adâncimile sufletului tău? Şi aceasta mai ales atunci, când

interiorul lui e de aşa natură, în cât contemplându-l, te cufunzi în pacea cea mai profundă. Şi nu-i pace mai profundă şi mai senină — cred eu, — decât într'un cuget curat şi împăcat cu sine însuşi. Retrage-te dar necontenit acolo şi înoeşte-te mereu! Ai totdeauna în tine principii scurte şi simple, cu care să-ţi poţi îndată însenină sufletul în faţa întâmplărilor ce te aşteaptă şi să priveşti cu linişte şi resemnare, încotro te vei întoarce! Mai ales nu te supăra pe nimeni niciodată! Căci pe cine să te superi? Pe răutatea oamenilor? Dar adu-ţi aminte, că fiinţele cu raţiune sunt născute una pentru alta, că dreptatea cere să trăim bine unii cu alţii, că oamenii greşesc fără să-şi dea seamă, că atâţia şi atâţia s'au duşmănit şi au trăit în bănuială, vrajbă şi ură neadormită; şi la urmă s'au întins şi au putrezit în sicriuri. Lasă dar supărarea şi linişteşte-te când vezi acestea! Dar poate nu te împaci cu soarta ce ţi-a fost împărţită în înlănţuirea universală? Atunci adu-ţi aminte din două una: ori domneşte în lumea aceasta o providenţă divină, — ori toate rezultă din ciocnirea oarbă şi întâmplătoare a atomilor. Şi tu mai ştii, că Universul e ca o cetate imensă. Ori poate te chinuesc durerile corpului? Atunci iea aminte, că spiritul cugetător, odată ce a luat cunoştinţă de sine şi a devenit conştient de puterile sale, nu mai poate fi de loc tulburat ori ademenit de mişcările line ori violente ale simţurilor; şi mai gândeşte-te şi la celelalte învăţături alese, despre durere şi plăcere, pe care tu le-ai ascultat şi le-ai găsit adevărate. Dar cine ştie? Poate nu te lasă să dormi ambiţia şi gândul la glorie? Vreai să ştie lumea de tine şi te gândeşti la glorie? Atunci uită-te cât de repede se întinde uitarea peste toate, ce prăpastie de vreme se întinde înnaintea ta şi ce prăpastie infinită vine după tine, ce gol şi trecător este ecoul unui nume, ce schimbătoare şi proastă e părerea celor ce te laudă şi ce mic e cercul în care gloria ta rămâne închisă! Căci pământul tot e un punct în Univers şi a câta parte dintr'însul poate fi colţişorul unde trăeşti tu? Şi pe acest colţişor câţi şi cine sunt cei care te laudă?

Adu-ţi, prin urmare aminte, că nu-ţi rămâne decât să te retragi în acest domeniu al tău. Nu te frământà, nu te împotrivi; fii liber şi priveşte toate lucrurile fără frică drept în faţă, cum se cuvine unui bărbat, unui om, unui cetăţean, unei fiinţe muritoare!

Iar mai sus decât toate şi mai la îndămână pune aceste două maxime înţelepte: întâiu, că lucrurile materiale nu pot pune piedică sufletului, neputând venì în atingere cu dânsul şi tulburările sufleteşti vin numai din închipuire; al doilea, că tot ce vezi se transformă neîncetat şi dispare. Şi ce-ţi pare că este acum peste o clipă nu-i.

Gândeştete bine, câte schimbări şi transformări n'au văzut numai ochii tăi! Aşa-i: Universul, fluviu curgător; viaţa vis şi părere.

4.

Dacă toţi avem inteligenţă, toţi avem şi raţiunea, în puterea căreia suntem fiinţe raţionale. Şi dacă e aşà, toţi avem în noi acelaş glas al raţiunii, care ne arată ce să facem, şi ce nu. Dacă aceasta e adevărat, toţi avem aceeaşi lege. Dacă toţi avem aceeaşi lege suntem concetăţeni. Dacă suntem concetăţeni, facem toţi parte dintr'un singur stat. Dacă toţi facem parte dintr'un singur stat, atunci Universul este statul suprem. Căci care alt stat ar fi acela din care face parte tot neamul omenesc? Şi de acolo din acest stat comun, avem toţi inteligenţa comună, raţiunea comună, legea comună; căci de aiurea de unde? Da, precum partea pământească din mine se trage din pământ, partea umedă din apă, suflarea din vânt, căldura din foc, (căci nimic nu vine din nimic şi nimic nu se întoarce în nimic) tot aşà şi mintea mea vine de undevà, dintr'un isvor suprem.

5.

Moartea ca şi naşterea, — o taină a naturii. Ici combinare de elemente, dincolo desfacere şi deslegare. Nimic de ru-

șine, nimic de cârtire pentru o ființă inteligentă, ce înțelege că nu-i e dat ei a pătrunde planul ascuns al lumei.

6.

Atâtea rezultă cu necesitate din condițiile date, în cât a dorì să fie altfel ar fi ca și cum a-i cere smochinei să n'aibă sucul ei. Tu însă ia aminte că o să te treci peste puțin ca și dânsa; și puțin încă și nimeni nu va mai ștì de numele tău.

7.

Alungă ideea ce ți-ai făcut și nu te mai poți plânge că suferi un rău. Ai înădușit plângerea, a dispărut și răul însuși.

8.

Ceea ce nu face pe om mai rău decât el este din fire, nu poate să-i facă nici viața mai rea, nici să-i strice întru nimic nici din afară nici din lăuntru.

9.

Natura este silită și ea să meargă așà cum merge, în vederea binelui universal.

10.

Tot ce se întâmplă, se întâmplă după dreptate; cu cât vei privì mai adânc cu atâta o să te convingi de aceasta. Nu e vorba numai de o desfășurare netulburată, ci și de o combinare a împrejurărilor, ca de o mână ce le alege în vederea dreptății. Mergi acum, cum ai început și privește tot așà mai departe. Și în tot ce faci, să-ți stea ca o lumină înnainte gândul, că tu trebue să fii om de bine, în tot înțelesul adânc al acestui cuvânt. Păstrează aceasta cu toată energia!

11.

Nu luà lucrurile cum ţi le prezintă cel ce te insultă, ori cum ar vreà el să le iei! Uită-te la ele, cum sunt într'adevăr!

12.

La două lucruri trebue să fii totdeauna gata. Intâiu, să faci numai ce porunceşte raţiunea domnitoare şi dătătoare de legi pentru binele omenesc. Al doilea, să laşi părerile ce ţi-au fost dovedite ca falşe, îndreptându-le. Dar această schimbare de părere trebue să vie totdeauna din convingerea, că aşà e drept, ori spre binele tuturora, şi nici de cum din plăcerea ori dorinţa noastră de glorie.

13.

Ai raţiune? — Am. — Atunci de ce nu te serveşti de ea? Căci dacă faci aceasta, ce mai vrei?

14.

Ca parte dintr'un întreg ai trăit până acum; şi ca o parte vei dispăreà iarăş în totul din care te-ai născut. Apoi vei venì iar conform cu natura întregului, după o lungă transformare, ca germene nou de viaţă.

15.

Multe grăunţe de tămâe aşteaptă a fi arse pe acelaş altar. Unul cade mai degrabă, altul mai târziu. Nu-i nimic: toate vin la rând.

16.

In zece zile vei păreà un zeu acelora care te privesc acum ca o fiară, ori o maimuţă, dacă te întorci la principii şi la cultul raţiunii.

17.

Nu te purtà ca şi cum ai aveà de trăit zece mii de ani. Moartea pluteşte deasupra capului tău. Aşà dar, cât mai trăeşti şi până poţi, fii un om de bine!

18.

Cât timp câştigă acela căruia nu-i pasă de ce zice, ce face or ce gândeşte vecinul, ci se gândeşte numai la faptele lui, să fie drepte şi curate, orientându-se în vederea binelui, nu după moravurile negre, şi mergând netulburat în linie dreaptă!

19.

Cel ce se gândeşte mereu să fie pomenit după moarte, uită că şi cei ce-l vor pomenì vor murì cu toţii la vremea lor, apoi va murì şi generaţia următoare, căreia i s'a trecut numele spre pomenire. Şi tot aşà neam după neam, până se va stânge toată gloria cu oamenii peritori, ce o duc înnainte cât le este dat.

Dar să zicem că cei ce te pomenesc sunt nemuritori şi nemuritoare este şi gloria. Ceţi prieşte aceasta în viaţă? Ce ţi-i bună când vei fi mort? La ce-i bună lauda în viaţă, dacă nu aduce nici un folos? Vezi dar cum uiţi darurile adevărate ale naturii, alegând mereu după părerea şi vorba schimbătoare a altora?

20.

Tot frumosul, ori cum ar fi el, e frumos prin sine și dela sine; e perfect prin el însuși și lauda nici nu-l scade nici nu-l adauge; ea poate venì și poate să nu vie: tot una. Prin laudă nu se face nimic nici mai rău, nici mai bun. Aşà e cu toate lucrurile pe care le numim frumoase în viaţa zilnică, fie că vin dela natură, ori dela mâna omului. Ce-i frumos cu adevărat, n'are nevoe de laudă, precum n'are nevoe de laudă nici legea, nici adevărul, nici buna voinţă, nici

moralitatea. Care dintre acestea e frumos oare, fiindcă e lăudat, şi poate perì fiindcă e criticat? Oare smaragdul perde cevà dacă nu e lăudat? Dar aurul, abanosul, purpura, lira, sabia, floarea, tufişul?

21.

Dacă sufletele trăesc după deslipirea de corp, cum le poate oare încăpeà spaţiul din veşnicie până acum? — Dar cum încape pământul trupurile acelora care din veşnicie se tot îngroapă într'însul?

Precum aici, după o durată anumită, corpurile vechi intrând în putrefacţie şi dizoluţie, fac loc altora, tot aşà sufletele rătăcitoare în spaţiu dela o vreme se transformă, se topesc şi se curăţă arzând şi absorbindu-se în esenţa divină, din care s'au născut, făcând loc celor ce vor venì. Aşà ar puteà răspunde cine crede în viaţa sufletului după moarte. Şi într'adevăr, nu-i deajuns să te gândeşti numai la mulţimea corpurilor îngropate astfel; mai adu-ţi aminte şi de marele număr al animalelor pe care noi le mâncăm pe fiecare zi, sau le mănâncă alte animale. Câte nu pier astfel, îngropându-se în corpul animalelor care se hrănesc cu ele! Şi totuşi au loc în el necontenit altele, cele dinainte trecând în curentul sângelui, al căldurei şi al respiraţiei.

Dar cum cunoşti adevărul în această privinţă? Deosebind materia trecătoare de cauza eternă din care vin toate.

22.

Nu lăsà să te bată toate vânturile în toate părţile! In tot ce faci caută dreptatea şi în toate gândurile tale caută adevărul!

23.

Tot ce mă aşteaptă pe mine, te aşteaptă şi pe tine, o lume, lume! Ce ţi-i binevenit ţie, binevenit îmi e şi mie. Tot ce aduc ceasurile tale, eu primesc şi culeg cu drag, o natură! Din tine vin toate, în tine sunt toate, la tine se în-

torc toate. Zice unul: „Scumpă cetate a lui Cecrops"! Zi şi tu suflete: „Scumpă cetate a lui D-zeu"!

24.

Nu umblà după multe, zice cinevà, dacă vrei să fii fericit! N'ar fi mai bine de zis: fă cele necesare, câte le cere raţiunea dela un om ce trăeşte în societate şi întocmai cum le cere ea! Vei aveà astfel nu numai fericirea ce vine din faptele bune, dar şi aceea ce rezultă din mulţămirea cu puţin.

Şi adevărat, că dacă am aruncà tot ce nu e necesar în fapta şi vorba noastră, am fi cei mai fericiţi şi mai netulburaţi. Intreabă-te dar mereu la toate: nu cumvà aceasta e dintre cele ne necesare? Şi nu numai dela faptele ne necesare trebue să te abţii, ci şi dela idei de acest fel; căci doar din idei răsar faptele.

25.

Ia încearcă odată de vezi, cum ţi-ar merge trăind ca un om de bine, mulţumit cu soarta ce i-a impus-o Universul şi găsindu-şi toată fericirea în faptele lui drepte şi intenţia lui binevoitoare!

26.

Pe acelea le-ai văzut. Ia acum seama la acestea. Nu te tulbura! Fii simplu! Ţi-a greşit cinevà ţie? Lui şi-a greşit. Ţi s'a întâmplat cevà? Bine. Tot ce ţi se întâmplă, ţi-a fost dela începutul lumei împărţit după legile naturii. Intr'un cuvânt, viaţa e scurtă; trebue să gustăm dar prezentul cu măsură şi după dreptate. Măsură până şi în recreaţie!

27.

Este oare lumea cevà ordonat ori o grămadă întâmplătoare şi haotică de atomi, pe care noi o numim însă ordine universală? Cum? In tine poate fi ordine, iar în Univers trebue să fie desordine? Şi când te gândeşti la înlănţuirea

armonică şi la împărţirea forţelor lui, care se opun aşà de armonic una alteia!

28.

Este caracter întunecat, caracter afemeiat, caracter ţanţoş, animalic, copilăresc, prost, cu două feţe, parasit, perfid şi tiranic.

29.

Dacă e un străin pe lume cel ce nu cunoaşte cele ce sunt într'însa, tot aşà de străin e şi cel ce nu ştie cele ce se întâmplă într'însa. E fugar cel ce fuge de legile ţărei; orb cel ce închide ochiul lăuntric al minţei; cerşetor cel ce are nevoe de altul şi nu are la dânsul tot ce-i trebue pentru viaţă. O bubă a lumei este acela, care stând de o parte şi izolându-se în faţa legilor naturii murmură nemulţumit la întâmplările ei; căci doar ea aduce toate, cum te-a adus şi pe tine. Un răsvrătit în contra statului e acela care îi strică unitatea desfăcându-şi sufletul său din legătura comună tuturor fiinţelor raţionale.

30.

Cugetă ici un filosof fără manta, dincolo unul fără carte, aiurea altul aproape gol. N'am pâne, zice el, dar ţin la principiile raţiunei. — Nici mie nu-mi dau ştiinţele nici o hrană, dar mi-am închinat viaţa mea lor.

31.

Iubeşte-ţi meseria învăţată şi adânceşte-te mereu într'însa! Timpul ce-ţi mai rămâne după asta petrece-l ca un om ce şi-a lăsat toate ale sale şi din tot sufletul zeilor, ne fiind nici sclavul, dar nici tiranul nimăruia.

32.

Priveşte, bunăoară, odată vremea lui Vespasian; toate ca şi acum: oameni însurându-se, crescând copii, îmbolnă-

vindu-se, murind, răsboindu-se, sărbătorind, făcând negoț, cultivând pământul, lingușindu-se, îngânfându-se, bănuindu-se, spionându-se, rugându-se să moară altul, cârtind în fața prezentului, suspinând de dragoste, adunând bani, visând zi și noapte consulate și coroane regale. Şi unde's acum? S'au dus toți; n'a mai rămas unul. Uită-te acum la vremea lui Traian! Toate, tot așà. Şi s'au stins și oamenii aceia. Priveşte acum tot așà epoce şi popoare întregi și vezi cum atâtea şi atâtea, după ce au strălucit un timp, au căzut și s'au contopit în elementele lumei.

Gândeşte-te mai ales la aceia pe care i-ai văzut cu ochii tăi îmbrățișând atâtea lucruri deşarte, şi trecând cu vederea cele ce se cuvenià să facă, în loc de a se îndreptà cu tot sufletul numai într'acolo, căutând în ele toată mulțumirea sufletească. Nu uità apoi că fiecare din faptele noastre are valoarea şi armonia ei cu totul ce ne înconjoară. Iar a prețuì fiecare lucru cum se cuvine este cea mai mare înțelepciune.

33.

Atâtea vorbe cu înțeles altă dată, acum nu mai au nici unul. Așà și numele atâtor bărbați vestiți precum: Camillus, Caeso, Volesus, Leonnatus, mai pe urmă Scipio şi Cato, apoi Augustus şi în fine Adrian şi Antonin vor rămâneà odată vorbe goale de înțeles. Căci toate trec ca o poveste şi peste toate se aşterne uitarea. Şi dacă-i așà cu cei mari, care au trecut ca o lumină prin lumea aceasta, umplând pe toți de admirație, ce să mai zicem de ceilalți mulți care cum apucă a-şi da sufletul, „nimeni nu-i mai ştie, nimeni nu-i mai cunoaşte".

Ce-i dar gloria noastră eternă? Deşărtăciune curată. Incotro să ne întoarcem dar gândul şi fapta? Spre un singur lucru: cugetare dreaptă, fapte bune pentru toți, vorbă plină de adevăr și un suflet ce îmbrățișază tot ce se întâmplă ca cevà necesar şi cunoscut, ce vine din acelaş principiu şi isvor ca și viața noastră.

34.

Lasă-te cu încredere în voia Sorții, orcare ar fi întâmplările în țesătura cărora ea vreà să împletească firul vieții tale.

35.

Trece ca fumul și cel cu nume mare și gloria lui.

36.

Ia aminte zi și noapte cum toate se nasc prin transformare și deprinde-te cu gândul că tendința cea mai puternică a naturii este de a transformà toate cele ce sunt și a face altele nouă, de acelaș fel. Căci toate cele ce sunt, sunt sămânța celor ce vor fi. Nu-i doar sămânță numai ce se aruncă în pământ ori în pântecele mamei, cum ți se pare ție și tuturor celor neștiutori.

37.

Curând o să mori. Ți-s zilele numărate. Și n-ai ajuns încă să duci o viață simplă, nici să-ți asiguri liniștea, nici să fii fără grijă, știind că nimic din afară nu te poate vătămà, nici să fii binevoitor tuturora, nici să știi că toată înțelepciunea stă în fapta cea bună și dreaptă.

38.

Caută mereu la cei înțelepți, la principiile lor, și vezi de ce fug și după ce aleargă ei.

39.

Răul tău nu poate venì nici odată de la altul, cum nu poate venì nici din schimbările ori prefacerile corpului tău. Atunci de unde? Dela cugetul tău ce nu știe să aleagă răul de bine. Indreaptă cumpăna și toate vor merge bine! Chiar când corpul tău ar suferì tăere sau ardere, s'ar umpleà de bube sau ar putrezì, cumpăna cu-

getului tău va rămânea nemişcată, ştiind că ceea ce se poate întâmplà deopotrivă omului rău ca şi celui bun, nu poate fi nici rău nici bine. Căci ce se întâmplă şi omului care trăeşte contrar naturii, precum şi celui ce trăeşte conform naturii, fireşte că nu poate fi nici contra, dar nici conform naturii.

40.

Cugetă zi şi noapte că lumea este o fiinţă vie, cu un singur corp şi un singur suflet; că în toate se arată o conştiinţă unică şi toate sunt mânate de o singură voinţă; că toate câte se nasc sunt cerute de întreaga armonie a totului şi nu-i nimic mai profund decât înlănţuirea şi solidaritatea tuturor părţilor Universului!

41.

Eşti un biet suflet, ce târîe după dânsul un cadavru, zicea Epictet.

42.

Nu-i nici un rău pentru un lucru a suferì o prefacere, precum nu e nici un bine pentru el a se naşte dintr'o prefacere.

43.

Ca un fluviu ori ca un torent vijelios timpul iea şi duce toate cu sine; abia s'a arătat ceva şi repede şi dispare; şi altul vine iar şi iarăşi se duce.

44.

Toate câte se întâmplă sunt obicinuite şi cunoscute ca roza în primăvară ori ca secerişul vara. Tot aşa trebue să fie şi boala şi moartea, calomnia şi prefacerea şi atâtea altele de care proştii se bucură sau se tulbură.

45.

Cele ce vin rezultă totdeauna armonic din cele ce au fost. Aici nu-i ca cu o serie de numere care în legătură au altă valoare decât în parte, ci e vorba de o legătură intenţionată, raţională. Şi precum între toate câte există domneşte o solidaritate perfectă în spaţiu, tot aşà şi în cele ce se nasc în timp nu e vorba numai de o succesiune indiferentă ci de o admirabilă înlănţuire conştientă.

46.

Adu-ţi aminte mereu de vorba lui Heraclit, că pământul dispare prefăcându-se în apă, apa în aer, aerul în foc şi invers.

Gândeşte-te şi la ceea ce el a uitat, anume la ţinta către care se îndreaptă calea tuturor elementelor acestei lumi. Inţelegi, că toate fiinţele se ridică cu atât mai sus, cu cât se apropie mai mult de raţiune supremă şi că ajung astfel a privì amănuntele vieţii de toate zilele ca din ce în ce mai străine; că nu trebue să lucrăm şi să vorbim ca prin somn, fiindcă şi în starea aceea ne pare că lucrăm şi vorbim; că, în fine, nu trebue să ne purtăm ca copiii, care în tot ce fac se justifică cu această vorbă uşoară: „aşà am învăţat dela părinţi”!

47.

Dacă un zeu ţi-ar spune că vei murì mâine ori cel mult poimâine, puţin te-ai bucurà, dacă te-ar lăsà pe poimâine în loc de a murì mâine, afară numai dacă nu eşti peste măsură de mişel. Căci ce poate însemnà o zi mai mult ori mai puţin! Ei bine, tot aşà este de vei murì după mulţi ani, ori chiar mâine; mare lucru nu-i.

48.

Gândeşte-te mereu câţi doftori au murit, după ce şi-au încreţit de atâtea ori fruntea cu gravitate la patul bolna-

vilor; câţi zodieri, după ce uimiseră lumea prezicând moartea altora; câţi învăţaţi după ce se ocupaseră toată viaţa de moarte şi de nemurire; câţi viteji după ce au răpus vieţile multora; câţi tirani, după ce fuseseră biciul lui D-zeu pe lumea asta, ca şi cum n'ar fi mai avut a murì; câte cetăţi nu s'au stins în întregime căci şi cetăţile mor! Cum bună oară a fost Helice, Pompeji, Herculanum şi nenumărate altele!

Iea apoi pe rând oamenii pe care tu singur i-ai văzut murind unul după altul.

Cutare a dus la groapă pe cutare; apoi a fost el dus de alţii; şi toţi repede, unul după altul. Vezi dar ce peritor şi neînsemnat e omul cu toate ale lui!

Ce erà eri abea un germene, mâine este carne îmbalsamată, ori un pumn de cenuşă. Trăeşte-ţi dar clipele toate ţie, conform naturii; apoi rupe-te senin din lumea aceasta, ca şi cam ai fi o maslină ce cade când s'a copt binecuvântând pământul care a hrănit-o şi arborele care a născut-o.

49.

Fii ca stânca de care se sparg necontenit toate valurile. Ea stă dreaptă în mijlocul turbării spumegate a talazurilor.

„Vai mie, ce mi-a fost dat să trag"! Nu, nu zice aşà! Zi mai bine: „ce fericit sunt, că în mijlocul tuturor celor ce mi se întâmplă eu rămân senin şi netulburat, fiindcă nici prezentul nu mă poate îndoì, nici viitorul nu mă poate îngrozì"! S'ar fi putut întâmplà toate acestea oricui, ca şi mie; dar cine ştie câţi ar fi rămas aşà de senini în mijlocul lor! Pe cât de mare este deci nefericirea, pe atâta mai înnaltă şi fericirea. Şi oare se poate numì nenorocire ceea ce ajută la îndeplinirea scopului firii omeneşti şi crezi tu oare că poate fi împotriva firii omeneşti ceea ce nu se pune în calea voinţeì ei? Dar ce-i această voinţă? Ştii tu prea bine. Te împiedecă oare cele ce ţi se întâmplă de a fi drept, inimos, înţelept, cumpănit, circumspect,

sincer, modest, liber, într'un cuvânt, de a avea toate calitățile ce fac particularitatea unui caracter? Adu-ți dar aminte, ori de câte ori stă să te tulbure ceva, de acest adevăr: „ce mi s'a întâmplat nu-i nenorocire, ci dacă voi ștì să o suport cu eroism este o fericire".

50.

E un ajutor obișnuit, dar puternic spre a te deprinde să desprețuești moartea: să privești bine pe aceia care au ținut cu încăpățânare la viață. Ce au căpătat ei oare mai mult decât cei morți înnainte?

Toți au căzut odată undevà și dorm acum în morminte și Cadician și Fabiu și Iulian și Lepid și atâția alții, care pe mulți au îngropat, apoi au fost îngropați și ei. Puțină deosebire, cum vezi, și, Doamne, cu ce chinuri și frământări și cu ce trup slăbit! Nu-i așà, că nu-i mare lucru? Uită-te înnapoi peste oceanul nemărginit al timpului, și înnainte, peste alt ocean tot așà de nemărginit și apoi întreabă-te: ce deosebire poate fi între unul care a trăit trei zile și altul care a trăit trei vieți de om laolaltă?

51.

Mergi totdeauna pe drumul cel mai scurt. Iar drumul cel mai scurt este cel natural, adică urmând în vorbă și în faptă rațiunea sănătoasă. O astfel de hotărîre te mântue de toate grijile și frământările, de toată trufia și deșărtăciunea.

C. FEDELEȘ

NĂROJII(*)

POVESTE POPULARĂ DIN GORJ, CU NOTE LINGVISTICE

'Cică pe vremuri, cân'(1) n'ar fi fost *căşi*(2) *d'eştea*(3) *marile*(4); *dar însă*(5) numa bordee *d'ele*(6) mici, săpate'n pământ, ar fi trăit nu ştiu *un'e*(7) neşte creştini de oameni, adică bărbatu cu *muerea*(8) lui şi cu fi'-su şi fi'-sa.

(*) *Nărojii* = nerojii, pluralul dela nerod sau nărod = prost, nepriceput.

La acest cuvânt observăm două fenomene: a) guturalizarea vocalei *e*, aşa că din *nerod*, se face *nărod*. Acest fenomen e foarte frecvent mai ales în Gorj şi Mehedinţi, şi în general în toată Oltenia. b) Pluralul *nărojii* dela rădăcina *nărod* e în loc de *nărozii* (cf. *brad*, brazi, braji etc.) şi e format prin analogie cu cuvinte fără *d* în rădăcină ca *obraz* pl. *obraji* (şi obraze), *viteaz*, pl. *viteji*; *treaz*, pl. *treji* etc.

Acest fenomen (b) se găseşte şi în Muntenia şi în Moldova.

(1) *Cân'* = Când. Cuvând apocopat. Fenomen existent şi 'n restul ţării.

(2) *Căşi* = Case, plur. dela *casă*, format,—probabil,— prin analogie cu alte cuvinte de decl. I, care fac plur. în *i*, nu în *e*. In legătură cu acest cuvânt se găseşte pe alocurea, — mai ales pe Amaradia mare—, un curios fenomen: articularea tuturor atributelor puse lângă acest cuvânt. ex. *Căşile ălile marile înaltele* = casele alea mari înalte.

(3) *D'eştea* = de eştea, de astea, de acestea, poate e un compromis între plur. masc *aceştia*, ăştia şi femeninul corespunzător. Pronumele *eştea* poate că e o formă aferezată din *acestea*.

(4) *Marile* = mari. Articolul e de prisos (Vezi No. 2).

(5) *Dar însă* = dar iar, însă, Ci. Se 'ntrebuinţează numai împreună aceste două conjuncţii adversative. Nu se 'ntrebuinţează de loc *Ci;* sau unul singur din celelalte două.

(6) *d'ele* = de ele, de cele, d'ale. Cred că e acelaş fenomen ca la *d'eştea.*

(7) *Un'e* = unde, formă sincopată. Fenomenul nu e local, ci există şi aiurea.

(8) *Muerea* = femeia, nevasta. E cuvântul cel mai întrebuinţat, în loc de femee şi numai cu 'nţelesul de nevastă, soţie.

Și 'n bordeiu-ăla *pusasă* (1) fata războiu, și, azi o *țirișică* (2), mâine o *țârâchiță* (3), *țesase* (4) ea, *mache* (5), *f'o* (6) *șase* (7) coți de pânză în *v'o* (8) *noauă* (9) *zîle* (10). Nu-i vorba, nici nu se prea prăpădea ea cu lucru, *că* (13) știea ea, sau *auzîse* (11) dela alții, că-s' mai multe zile de cât lucru.

Da, iaca ceasu rău într'o zi, — fir'ar fi fost închinată de zi!

Stà fata în războiu, și *cum țăsà, așa țăsà* (13). *Să vrea avea* (14) grabă, nu țăsà așa de iute.

Se vede treaba, că, unde *măi* (15) *hudise* (16) o țără de bumbac pe *mosoară* (17), vreà *să se svidue* (18) odată de

---

(1) *Pusasă* = pusese. Verbele cu rădăc. partic. perf. pas. în *s* și *t* fac, de obiceiu, la M. m. ca perf. Indic. in: — *asem*, — *asei* (în loc de-*aseși*), — *asă* (și — *ase*); plur. — *asăm*. (și — asem), — *asăți* (și — aseți), — *asă* (și — *ase*); lipsind acordul de număr la pers. I și III plural. Ex. pusasem, pusasei, pusase, pusasem..... etc.

(2, 3) O *țirișică* = o *țârâchiță* = țirichiță = țărăsică (de) sunt diminutive de la adject. o *țâră* = puțină, niţică — etc. Acest cuvânt e singurul întrebuințat și n'are masc., pentru că e 'ntrebuințat ca un substantiv femenim precedat de articolul *o* și urmat de prepos. *de*. ex. o țâră de mălai, făină etc.

(4) *Țesase* = *țesuse* = țesese, format prin analogie cu verbele de sub No. 1 pag. 2.

(5) *Mache* = măre E probabil, o interjecție de mirare. Se zice și *machia* și *maichia* în două silabe.

(6, 7) *F'o* = v'o = vr'o = vre-o, forme populare apocopate.

(8) *Șasă* — șase ca eguturalizat. (9) *Noauă* = nouă (numeral) cu epenteza unui *a*. cf. *noauă* = nouă (adject); *doauă* = două, *oauă* = ouă.

(10) *Zîle* = zile; (11) *auzîse* = auzise. Guturalizarea voc. *a*, *e*, *i* e foarte frecventă.

(12) *că* = căci.

(13) *cum țăsà, așa țăsà* = țesea de zor, pe capete, foarte iute. Este o espresiune des întrebuințată, pentru a arătà iuțeala acțiunii.

(14) *Să vreà aveà grabă*, nu țăsà așà de iute = *Să fi avut* grabă, n'ar fi țesut așà de iute. *Să vreà aveà* e perf. Rptat. cu înțeles numai de Condițional. Asemenea construcții cu verbul ajutător *vreau* și urmate de o propoziție, în care verbul e la Imperf. Indic. sunt foarte întrebuințate mai ales în spre Nord și Vest de Tg. Jiu, în special prin comunele: Călnic, Ciuperceni, Celeiu-Racoți,...... Tismana Topești etc.

(15) *măi* = mai (Vezi No. 10, 12 pag. 2); (16) *hudise* = rămăsese, dela a *hudi*, *hudire*.

(17) *modoară* = mosoare. Plural în *ă*, cf. *cară* = care e de la *car* e format, probabil, prin analogie cu cuvinte ca: *ouă*, *nouă*, *două*.

(18) *să se svidue* — să se scape; dela *a se svidui* sau ca activ *a svidui* = a (se) scăpà, mântuì, lecuì.

lucru, că i *se 'mpânzisă* (1) *oichii* (2) şi inima de-atâta luru.

In vremea asta tat'-su *dresase* (3) neşte *dăoage* (4) la un butoiu şi-acu umplea cu apă caldă o *fucie* (5) de *răchiu* (6) iar muică-sa *dedeasă* (7) boabe la *oretenii* (8) şi-acu *losase* (9) un braţ de lemne, să pue pe foc, să se facă *jeg* (10) mult şi să fiarbă în grabă o oală cu *făsui* (11).

Iar neică-su, adecă frate-su *Văsîle* (12), se *dusase* (13) pe dial cu vitele la păscut, că pe seară trebuià să plece la târg cu *doauă* (14) *cară* (15) de lemne şi neşte *oauă* (16) şi neşte *răţe* (17) ca să măi prindă *cèva* (18) *creiţari* (19) şi

---

(1) *se 'mpânzise*=se săturase, plictisise de atâta pânză. Mai în tot Gorjul e un obiceiu lingvistic: pentru a arătà plictiseala, săturarea de un lucru se formează verbe mai dela orice substantiv, mai ales la mâncăruri.

Aşa de ex. dac'ai mâncat prea deseori ouă, se zice: „*ţi s'a oăit inima*"; sau „*ţi s'a împuit inima*", dela pui etc.

(2) *Oichii*=ochii. cf. *ureiche*=ureche, *Costaiche*=Costache *Petraiche*=Petrache, *veiche*=veche etc.

Epenteza unui *i* după o vocală şi'nnaintea grupului consonantic *ch* urmat de vocală, e foarte frecventă. Acest *i* epentetic este în realitate metateza lui j (iot), după grupul consonantic latin *cl*, care sub influenţa lui j a devenit *ch*; iar acest j şi-a păstrat urma trecând înnaintea lui *cl* transformat în *ch*. Ex. lat oculus,=în lat. vulg. *oclus* devenit *oclju*=ochiu şi oichiu.

Tot aşà: oreclja=ureclja=ureichiă şi ureche
Clavis=cljavem=chiae=chee,
vetulus=vetlus, vetlum, veclum=vecljiu=vechiu şi veichiu.

(3) *dresase*=dresese (Vezi No. 1 pag. 2).

(4) *dăoage*=doage cf. *dăogar*=dogar. Epenteza unui *a*.

(5) *fucie*=butoiaş mic. Cf. diminutivul *fuciuţă*.

(6) *răchiu*=rachiu. Guturalizarea lui *a*.

(7) *dedeasă*=dăduse prin analogie cu verbele de sub No. 1 pag 2.

(8) *oretenii*=păsări de curte, ca: răţe, gâşte, câte (=biblici) etc.

(9) *losase*, formă coruptă în loc de *luase* prin analog. cu No. 1 pag. 2.

(10) *jeg*=jăratic, cărbuni mulţi aprinşi. Se zice şi *jăg* şi *jărăgai*.

(11) *făsui*=fasole. Mai des plurli-tant masc. Rare ori la sing. *făsuiu*; niciodată însă nu se zice în popor *fasole* la singular.

(12) *Vâsîle*=Vasile prin guturalizarea lui *a* şi *i*.

(13) *se dusase*=se dusese (Vezi No. 1 pag. 2).

(14,15) *doauă, oauă*=două, ouă (Vezi No. 9 pag. 2).

(16) *cară*=care dela car (Vezi No. 5 pag. 3).

(17) *răţe*=raţe. Guturalizarea lui *a*.

(18) *ceva*=cevà. Accentul e de obiceiu pe prima silabă.

(19) *Creiţari*=gologani, bani mărunţi. E foarte des întrebuinţat şi arată vădit puternica influenţă economică a Austriacilor, care au stăpânit Oltenia timp de peste 20 de ani: dela 1718 prin pacea dela Pasarovitz şi până la 1739 prin pacea dela Belgrad, când ni s'a înnapoiat Oltenia, însă ştirbită de partea dintre Bahna şi Cerna cu Orşova. Monede austriace de argint s'au găsit la Topeşti, cu chipul lui Leopold 1689.

să mai târgue câte ceva de-ale gurii și de-ale *cășii* (1), că de, — vorb'aia, numa *brăbeții* (2) și alte *jigănii* (3) nu-și agonisesc ale traiului cu creițari. Da omu cu o mână ia, și cu două dă, *giaba că* (4) muncește cu amândouă.

Și se oprì fata o țirichiță din lucru, să-și mai 'ntindă *'ăle* (5) oase, că prea *se sturâse* (6) de-atâta țăsut. Și *pusă* (7) oichii 'n grinda bordeiului și dete cu oichii de-o *săcure* (8) 'nfiptă 'n grindă, tocma de-asupra capului.

Arz'o focu de săcure, s'o arză! Fir'ar a boalii să fie! Da, cine naiba l-o pus p'ăla d'o *'nfipsase* (9) 'n grindă? Nu putea s'o pue *alt-unde* (10)?

Și se u...ită fata lung la săcurea din grindă. Și se uità și iar se uita....

Și mache, unde mi să pusă *de loc* (11) pe-un plâns d'ăla cu foc....Și cum plângea, așa plângea, c'ai fi crezut că murise nu-ș' cine din casă.

Da 'mă-sa, din curte, cum auzi pe alde fie-sa că plânge, *de loc* (11) se făcu 'n bordei.

— „*Abà* (13)! fa fată“, *face*, (12) „ce ți-o fi, muică, de plângi?

---

(1) *cășii*=casei. Genet. sing. dela casă.

(2) *brăbeții*=barabeții=vrăbii. Plural dela *barabete*, brăbete, cuvânt rusesc. Pentru sing. în *e* cf. *precupete* pl. precupeți, *dovlete*, pl. dovleți, *juvete* (pește), pl. juveți etc. Alaturi de aceste forme de sing. în *e* se găsesc și cu sing. în ț, mai ales la subst. postajectivale sau adjective substantivizate, ca: *drumeț, călăreț, cântăreț*, etc.

(3) *jigănii*=lighioane, jivine, dihănii, viețuitoare. Etimologia acestui cuvânt e un compromis popular între slavonul *jivina*,=viețuitoare și între *gânganie*=nevorbitoare. *Jivină*=*dihanie*, ca dela causă la efect; căci *dihanie* vine din *duhanie* și acesta din *duh*=suflet, în slavonă.

(4) *Giabă că*=măcar că, sau numai *giaba*=*măcar*=deși, cu toate că, cu toate acestea. Conjuncții concesive.

(5) *'ale*=ale, acele în sens de dispreț, plictiseală sau chiar demonstrativ. Pe alocurea se aude un *h* aspirat înnaintea demonstrativelor; iar în alte părți se aude vocala (inițială la demonstrative) aspirată, adică rostită mai aspru.

(6) *Se sturâse*=se znopise, prăpădise, plictisise. Activ a *sturâ,-ire*.

(7) *Pusă*=puse. La pers. I se zice *pusai*=pusei.

(8) *Săcure*=topor. Mai nicăeri (=niceunde) nu se zice topor; dar coada se zice numai *toporiște*, toporăște și toporiscă.

(9) *Infipsase*=înfipsese prin analogie cu verbele de sub No. 1 pag. 2.

(10) *Altunde*=în altă parte. cf. *niciunde*=nicăeri. Foarte frecvente.

(11) *De loc*=îndată, imediat etc. Cel mai întrebuințat cu acest înțeles.

(12) *Face*=zice. Acest verb, cu înțelesul de *zice*, este impersonal și echivalent cu lat. *inquit*. Se 'ntrebuințează numai ca incident în vorbirea directă; niciodată înnaintea vorbirii. Adică,—în scris—, nici odată înnainte de două puncte și semnele citațiunii, ci numai după primele 2—3 cuvinte.

(13) *Abă* și *A bă* e o interjecție cu 'nțeles de chemare, de atras

Ce pățîși? Te lovişì, te strivişì, ce făcușì? Spune-mi, Cătrină, muică, ce te-oi svidui eu cu ceva".

—„A....ba, muică.... nu pățâi nimica...; dar însă ce-o să pat....,vâi! de mine şi de mine..., amărâta-mi de mine....; muică....!muică....!"

—*Alele*! (1).:..da ce ți-e fa fată? Ce ești năroadă de plângi, dacă nu pățiși nimic?

— „A..... *muică* (2), Doamne muică..... ia *uite-te* (3) tu în grindă.... şi vezi jurat'aia de săcure.... arz'o focu, s'o arză...."

— „E! şi ce-ai cu săcurea? Las'o focului *acì* (4), un'e-o fi pus'o alde tat'-tu, ori alde frate-tu. D'aia plângi? Năroadă mai ești, fa fată, să plângi tu pentru-o săcure!"

— „A..... oleo!.. muică, muică şi iar muică....., apoi cân' m'oi mărită..... și-oi face și-un copil şi l-o chemà Dragodan și l-oi pune cu *postava* (5) *aici* (6), lângă mine....., o să cadă săcurea de sus peste copil..... şi-o să mi-l omoare..... muică, vâi! de mine....."

— „A.....! Cătrină, muică Cătrină....., ce *năroc* (7) pârlit o să ai tu, muică,.... cum o să-ți omoare săcurea copilu.....

„Ah!..... Dragodanu mamii Dragodan...., cum o să te vadă muica *storcit* (8) de săcure.....!"

Și se văicăreau amândouă cât le luà gura, c'ai fi crezut că se scufundă pământu; nu altceva.

Bietu moş Ganea *par'că* (9) auzise el cevà plâns din ogradă, un'e se aflà cu treaba; dar însă nu-i veneà să crează.

---

atenția. Poate fi echivalent în înțeles cu „Ei!" sau cu „Ia 'scultă" sau cu *mă!* care în popor adesea se rostește „bă!"

(1) *Olelè!* și o lele! e o interjecție de mirare accentuată, sau de spaimă și se pronunță prelungind rostirea lui *e* final. Pentru spaima accentul cade pe *o*, fără prelungire. Alături cu această interjecție, mai e una foarte întrebuințată „*lele!*", care, singură, are acelaș înțeles ca *Olele*; iar repetată de 2—3 ori se întrebuințează, când se mângâe o persoană sau un animal. Așa că *Olele!* poate fi compus din interjecția *O!* și subst. *lele* devenit interjecție.

(2) *muică* = maică Forma cea mai întrebuințată.

(3) *uite-te* = uitate. (4) *acì* sau *acica* adverb de loc = acolo pentru a arătà depărtarea; iar pentru a arătà apropierea se zice *aici* (No. 6) sau *aicea*. Se întrebuințează însă pe alocurea și cuvântul *acolo*; însă cu accentul mai numai pe ultima silabă: *acolò*.

(5) *postavă*, diminutiv *postăviță* = albie, albiuță; copaie, copăiță.

(7) *năroc* = noroc, foarte frecvent.

(8) *storcit* partic. perf. pas dela *a storci* = a strivì, pisà. etc.

(9) *par'că* din *pare că* se mai găsește și *p'aecă* prin sincopa lui *r*.

Măi trasă o ţîră cu ureichea şi pricepu de-a bine, că plânge cinevà la el în bordei.

„Şi cine puteà plânge", face el, „la mine'n bordei, decât or muerea mea, or fie-mea?

Da, de ce-o fi plângând? Ia să mă reped eu într'acolo că poate-or fi păţit cevà."

Lasă lucru baltă şi de loc fu în bordei, un'e le găsî pe amândouă plângând de mama focului.

— „Da, ce vă-i, fa, de plângeţi? *Pă* cine jăliţi aşà, ca *năroadele*? Că doar nu murii.

Ia spune, mă muere, ce ţi e? şi tu, Cătrină."

— „Aoleo taică, taică....., aleo, bărbate, bărbate.... *cân'* s'o mărità Cătrina *noast'ă*..... şi o face şi-un copilaş.... şi l'o pune cu *postăviţa* jos lângă ea....., şi-o să cadă săcure'*aia de-aci*, de sus, peste copil.... şi o să-l *storcească*......, *vâi* de noi şi de noi....."

Iată-l acu şi pe bărbat, gogemite omu.

— „Ah!..... Doamne, Doamne..... de ce mă mai făcuşi muică.....? Ce mi fù dat să pat eu în viaţă....., să-mi văz eu nepotul meu ăl dintâi storcit de secure.....

Amărâtu-mi de mine....., de ce nu mă iei, Doamne.....?"

Şi iac'aşà, se puseră câteşitrei pe plâns.

Şi plângi, şi plângi...., că numai contenea.

Mai plânseră ei, ce mai plânseră şi nu trecu mult, şi cam pe la prânzu-ăl mare, numa că venì şi *Văsîle*, cu vitelele dela păscut.

Venise şi el să 'mbuce cevà şi apoi să se gătească de drum, că trebuià să meargă toată noaptea cu *carăle* cu boi pân'la târg.

Da, ăst Văsile *a lu* (1) Ganea erea un flăcău măi *dăjghețat* (2), *fusase* la oştire şi se liberase în toamna'aia.

Dete cu oichii de ei plângând, şi:

— „Ce vă-i, *bia* (3)," face, de plângeţi."

Şi, *mache*, află pricina plânsului şi *pusă năcaz* (4) pă nărozia lor şi pă săcure şi 'ncepu a-i ocărî şi a-le *crici* (5).

---

(1) *a lu* = al lui. Lipsă de acord, ca de obiceiu.

(2) *dăjghețat* = dejgheţat = desgeţat. Fonetică populară generală prin desimilaţiuni vocalice şi consonantice.

(3) *bia* interjecţie cu înţeles de blândeţe şi oare cum compătimire cam în sens de *neică*, *dragă*. Poate că derivă din slavonul (polon) *bitna* = bietul, biata!, săracul!.

(4) *Pusă năcaz* = prinse necaz. Foarte frecvent.

(5) *le crici* perf. simplu dela *a crici cuiva* cu obiectul în dativ. înseamnează a atrage atenţia, a bate capu cuiva, a dojenì, a spune mereu acelaş lucru.

«*Tirimi* (1) mintea boilor mei, *tirimi* (1) mintea voastră. Da bine, taică, dumneata, gogemite omu 'n toată firea, te jălești măi rău ca muierile!?

Vă plângeți măi rău ca nărojii și nu v'a trăsnit prin cap *nici cui* (2) să luați săcurea *de-aci* și s'o puneți *altunde*.

Cum *pusasei* (3) dumneata, tată, săcurea 'n grindă, nu puteai s'o iei *deaci*, cân' *intrasei* (3) la ele în bordei și le *găsisei* (3) plângând?

Și-apoi nici nu se mărită Cătrina încă, și-o și văzurăți că făcu un copil și-l pusă cu postava lângă ea.....; și căzu săcurea și storci copilu....... și de aci hai pe plâns.

«Ti....! bată-vă 'n cap, să vă bată, că năroji mai sunteți! Dumnezeu să mă ierte! Mă duc în *lumea albă* (4) *că* cu voi nu-i de trai. Măcar că v'a dat Dumnezeu cap; dar însă nu prinsărăți de fel minte in el.

Darăți (5) o traistă 'ncoà, să-mi iau merinde și să mă duc în *lumea luminată* (4), că, de cân' vă știu, nu vă mai sviduiți de nărozie".

Și 'nfipsă flăcău mâna cu năcaz, în săcure; o trânti la pământ, își luă traista cu merinde, nește *țoale* (6) măi curate, un *băibărac* (6) mai gros pe umeri și o *boată* (7) 'n mână și se dusă în a lume, fără să se mai uite 'ndărăt.

Și *a rămâns* (8) tot'su și'mă-sa și sor'sa ca *ploiați* (9) de nărozia lor. Și, de cân'le *cricise* Văsîle al lor de cum și ce fel trebue să se poarte 'n lume, ca să fie bine de

(1) *Tirimi.........* *tirim.* =ori......... ori; ce mi-e..... ce mi-e;.. conjuncțiuni, sau expresiuni disjunctive. Poate că sunt de origină grecească

(2) *nici-cui*=niciunuia, nimănui. Foarte 'ntrebuințat.

(3) *intrasei, găsisei, pusasei.* M. m. ca perf. Indic. pers. II sing. Vezi No. 1 pag. 2. Cu observația că Verbele cu răd. în *t* la partic. perf, pasiv, pierd pe *t*, când se adaogă terminațiunile M. m. ca perf

(4) *lumea albă* și *lumea luminată* întrebuințate alături cu *lumea mare.*

(5) *Darăți*=dați. Un imperativ curios întrebuințat mai numai in Gorj și numai la pers. II plur. Cf. *starăți mereu*=stați la un loc; nu mă *lăsarăți; luarăți*=luați, și mai curios e *narați*=na. Etimologie populară ca și *am fostără* etc.

(6) *țoale*=haine, rufe: (6) *băibărăc* = *băibară* = *baibaràc*=o haină scurtă.

(7) *boată*=ori ce băț mic sau mare: bâtă, nuia, vargă.

(8) *rămâns*=a rămas. Acord greșit și Partic perf. pasiv format din rădac. Indic. pers. Formă 'ntrebuințată mai mult spre N. și N. E. și N. V.

(9) *Ploiați.* Part. perf. pas dela *a ploia*, *ploiare*; iar subst. este *ploud*, nu *ploae*.

ei, par'că se vedea pe fie ce zi, că mai prind câte o țără de minte la cap și lucrează mai cu rost și cu folos. Dar însă Văsile plecasă'n lume și ăsta li-erà acu năcazu-ăl mare.

Și iac'așà. Se duse, nene, băiatu'n lumea mare să vază, n'o mai găsì ca de-alde-ai lui de *acas*, (1) Și, *după ce că* (2) *mearsă* (3) toată noaptea și-a doua pân'la soarele-a chindie, pe la marginea unui sat dete cu oichii de niște oameni lucrànd ceva.

Pasă-mi-te ăști oameni lucrau la un bordeiu, să tăiască un *gros* (4) să-l pue talpă la bordei ; dar însă nu se *nimerea* (5) grosu *nice cum* (6), *de ce că-l* (7) tăiaseră mai scurt decât trebuia.

Și-acu ce erà să facă?, că alt gros nu mai aveau.

Pusaseră doauă pereichi de boi: una la un cap al grosului și alta la ălalt cap. Și *păleau* (8) boii cu boatele de-ți rupea inima de milă, să 'ntindă și să lungească grosu (4).

Și ungeau grosu cu *său* (9) și cu săpun, să se moae.

Càn' văzù el și narozi'asta, se crucì ca de mama dracului și nu-ș' ce *bondrănia* (10) singur. Nu-l răbdă inima și s'apropiă de ei, le dete ziua bună și-i întrebă, că ce vor să facă.

Și-i spuseră ei cum și ce fel vor să 'ntindă grosu.

— „*'Uzi—acu*(11).....! Așa nărozie nu credeam să văd! *Auzi-acuma, na*(11)! Cum să lungiți voi grosu, dacă nu-l

---

(1) *acas*=acasă cuvânt apocopat ca multe altele.

(2) *după ce că* sau numai *după că*=după ce, Foarte întrebuințat

(3) *mearsă*=merse. Diftongarea lui *e* în poziție deschisă, după regula generală a diftongăriului *e* și *o*.

(4) *gros, grosu, grosul* =grindă groasă de lemn, talpă. E un adject. substantivisat.

(5) *nimerea* și *se lovià*=se potrivià, a fi pe măsură, pe dorință.

(6) *nice cum*=de loc, de fel. (Vezi: nici cui, nice unde).

(7) *de ce că*=pentrucă, fiindcă etc. Conj. cauzală. Această formă foarte frecventă cu acest înțeles trebue să se fi întrebuințat în felul următor:

S'a întrebat de ex.: „De ce nu vii?" S'a răspuns 1 „De ce?, că nu pot. (=pentru că nu pot); Apoi (2) s'a combinat întrebarea răspunsului cu causa, și s'a zis astfel. „De ce nu pot". etc.

(8) *Păleau*=loveau. A păli,-ire=a lovì; a isbì; *a se pălì*=a se veștejì.

(9) *sau*=seu prin guturalizarea lui *e*. Fenomen foarte frecvent.

(10) *bondrània*=vorbia în sine, murmurà, boscorodià etc.

(11) *'Uzi-acu....!* = Auzi acu! = *Auzi-acuma, na!* Expresie de mirare mare în sensul de: „Ia 'uzi acolo....!".

tăiarăţi pe lovială? Nu vedeţi voi, că *se nelei*(1) bietu gros de atâta unsoare şi frecătură?

Ia *starăţi*(2) *mereu*(3), mă nene, mă, şi *darăţi*(2) mai bine căpătâiu-ala *de-'ci* (4) şi *cioplirăţi* (2) şi v'o doauă *piroae*(5) de lemn, ia, aşa, ca *mestecău*(6) de groase".

Şi s'apucă flăcău *nost'* (7) şi ciopli, şi crestă, şi găuri şi bătu piroaele şi lăcu grosu pe tocmai.

Si, *după că*(8) pusără grosu la locu lui, *astrânsără*(9) *aşchiile* şi sculele de lucru şi să pusără *să cinstească* cu răchiu *dintr'o fuciuţă*, de bucurie că scăpară de *cárcot'*asta.

Da, *după că* (8) văzură treaba pe rostu ei, nu le-*amirosî* (9) a bine nărozia lor, şi unu din ei, moş Costaiche *Proiu* (10) îl întrebă:

—„*Abă!* (11), mă vericule, da de unde eşti, mă nene, de te pricepi aşa de bine la rânduiala trebilor?

Invăţaşi *v'un* (12) meşteşug undeva?"

---

(1) *se nelei* perf. simplu dela *a se nelei*=a se lustrui de frecătură.

(2) *starăţi*=staţi!, *darăţi*=daţi; *cioplirăţi*=cioplіţi. Imperat. de etimologie populară.

(3) *mereu*=*mereo* şi diminutivele: *mereùţ*=*mereòţ*.=încet, încetinel, frumos, frumuşel. Singurele cuvinte întrebuinţate cu acest înţeles. Aşa se zice: *Stai mereu!*=stăi frumos!=astempără-te! Când se duce un copil mic de mână, ca să nu cadă şi ca să meargă frumos, i se zice: „*mereo, mereo*! sau *mereut*, sau *merut*" de repetate ori, însemnând: încetinel..., frumuşel;..... binişor....

(4) *de-'ci*=*de-aci*=de-acolo.

(5) *piroae* plural de *piroiu*. Pluralul din Oltenia nu e ca în restul ţării, unde se zice *piroane*, care aminteşte pe latinescul popula *pironium*.

(6) *mestecau* sau *mastăcau*=făcăleţ de mestecat mămăliga. Pe alocurea se zice şi *făcălete*, plur. *făcăleţe*.

(7) *nost'*=nostru prin apocopa slabei (finale)—*ru*.

(8) *după ca*=dupa ce ca (vezi No. 4 pag. 14).

(9) *astrânseră*—strânseră; *amirosi*=mirosi. Forme cu *a* protetic. Protaza lui *a* poate că e o alipire a prepos. *a* dela Infin. scurt, cu verbul. De. ex. dela *a strânge*, s'a zis cu timpul *a stânge*, *a mirosi*, va fi devenit a *amirosi*. Acelaş fenomen l-am întâlnit şi prin jud. Tulcea şi unele părţi ale Moldovei.

(10) *Proiu* nume de familie. In Gorj sunt foarte multe nume de familie cu terminarea —*oiu*, care aminteşte pe latinescul —*onius*. Astfel: *Udroiu* dela Udrea, *Opriţoiu*, (Oprea), *Stoicoiu* şi *Stoichiţoiu* dela Stoica, *Stăncioiu* (Stan), *Săftoiu*, *Proiu*, *Nicolicioiu*, *Bălteanoiu* dela com. Bălta (Gorj). etc.

(11) *Abă*=Ei! (Vezi pag. 7.) şi *A bă* o interjecţie de chemare, de atras atenţia, cam echivalent cu „Ia 'sculta!" sau Ei!

(12) *v'u*=vre-un din vre-un prin apocopă.

— „*Ba* (1), mă nene, nu'nvăţai niciunde, că doar atât lucru să poate face *fară de* (2) multă 'nvăţătură.

Da, vezi *'mneata* (3), măi făcui *an* (4) la mine 'n sat, în Câlnic, — *că* (5) de-aci sunt —, un *pătùl* (6) şi-un *şopru* (7), pe lângă bordeiu meu, la taic' acas'.

Şi, de nevoe, multe 'nveţi."

Şi-l luară oamenii-ăia acas' la ei; şi, *după că* măi *cinstiră* (8) o ţără, se culcă flăcău nost' la unu din ei, pe *blănile* (9) goale ale unui pat făcut afară.

Da, ce să doarmă bietu băiat numa pe blănile goale şi fără de 'nvelitoare decât baibaracu lui; şi afară, lângă o *scuteală* (10) de vite, umedă de *plouă* (11) şi murdară?!

Se sturâse (12), săracu, de blănile-alea cu noduri şi de neşte jurate de *stelniţe* (13) care-i *beşicasă* (14) pielea.

Ba, către ziuă îl apucă şi-un *străfigat* (15), de nu mai contenea. Se sculă omu din pat şi-şi luă druma *pe-'aci* 'ncolo.

Şi se duse, nene; năcăjit foc de lenevia ălor oameni, că nu văzuse la ei, na, *nimic odată* (16), decât răchiu; cu

---

(1) *Ba*=nu. Este negaţiunea cea mai întrebuinţată singură.

(2) *Fără de*=fără. Prepos. *fără* e adesea urmată de prepos. *de*.

(3) *'mneata*=dumneata din domnia ta.

(4) *an*=acu un an, anu trecut. Foarte 'ntrebuinţat singur.

(5) *ca*=căci, pentru-că etc. Conjuncţie causală.

(6) *pàtul*—porumbar, coşar, magazie pentru cereale, de obiceiu din nuele.

(7) *şopru*=*şoprôn*=adăpost (=scuteală) pentru vite, care, unelte etc.

(8) *cinstiră* (Vezi şi No. 5 pag. 17). Se 'ntrebuinţează ca activ; f. rar ca reflexiv.

(9) *blănile* plur. dela *blană*=scândură mai ales de brad; de fag=*tinichea*.

(10) *scuteală*=adăpost. propriu şi figurat.

(11) *plouă* Subst. *ploaie*; iar verbul e *a ploià*.

(12) *se sturâse* perf. simplu dela *a se sturi*,-ire=a se prăpădi, a se snopi.

(13) *stelniţe* plur. dela *stelniţă*=păduche de lemn, ploşniţă.

(14) *beşicasă* perf. simplu dela *a beşică*—are şi reflexiv. Păstrează pe *e* neguturalizat. Cf. *beşică*=băşică, *(..nă), beutură* etc.

Asemenea forme păstrează origina etimologică latinească şi românească. Tot aşa se zice *tiner* şi *tinăr;* nu însă şi *tînăr*.

(15) *străfigat*=stranut, strănutat. Verbul e *a străfigà*=a strănutà. Acesta e singurul cuvânt întrebuinţat cu acest înţeles.

(16) nimic *odată*=absolut nimic. Cuvântul *odată* accentuează înţelesul cuvântului, pe lângă care stă, şi se pune mai cu seamă pe lângă cuvântul *nimic*. Cuvântul *odată* nu se întrebuinţează şi cu înţelesul timporal de *cândva* în trecut sau în viitor. Pentru acest înţeles se 'ntrebuinţează alte cuvinte, mai ales *cândva*. Şi negativul *niciodată* e 'nlocuit prin *nicicând*.

care-l *îmbiau*(1) într'una, și *im*(2) şi *râp*(2) pe ei, că să fi ras cu cuțitu, nu altceva.

Și mearsă el ce mearsă, și numa,—aşa cam pe la prânzu-ăl mare—, îl apucă, nene, de pe urmă o *vijulie* (3) cu *plouă* multă, de credeai că să *rupsară* bolțile cerului, or se năcăjisă jidovii ăi mari, care țin cu mâinile de torțile cerului, de-l *sprijoană* (4) cum li-e dat lor.

Intrasă omu 'ntr'o pădure; şi pe dreapta era o stână părăsită. *De loc* (5) se dete la scuteală *de di la vale* (6) *de stână*, că ploua cu vijulia bătea *de di la deal* (7).

Și o fi stat el acolo, așà....cam cât s'ar fi dus cu caru cu boi de el de-acas' pân' la moară, 'n vale.

Plecă el de-aci şi ajunse *sara* (8) într'un sat, unde dormì noapte-aia la un creştin, mai tot așà de bine, ca la ăla de unde plecase.

A doua zi erà duminică. De dimineață aude clopotele bătând și află că murise un *tinăr* (9) şi că vrea să-l ducă la biserică să-l îngroape chiar de dimineață, că după prânz erà o nuntă 'n sat şi nu vreau oamenii și popa să se'ntâlnească nunta cu mortu, că era *piez* (10) rău.

Se duse şi el acolo, la mort, și văzu niște oameni, că vrea să spargă bordeiu pe sus și să scoată *tronu* (11) cu mortul că pe ușă n'aveà loc şi tronu-l făcuseră înăuntru, în bordeiu.

---

(1) *îmbiau*=îndemnau, pofteau. Foarte 'ntrebuințat (de conjug. I).
(2) *im*=jeg, murdărie pe piele. (2) *râp*=*im* (jeg) mult de tot, ca mușchiu de pe stânci. De aci adject. *imos, râpos*=jegos. Cf. mold. *slimos, răpănos*.
(3) *vijulie*=*vijălie*. Singurul întrebuințat cu acest înțeles.
(4) *sprijoană*. Pres. Indic. dela *a sprijonì*, sau *a sprijinì*, sau și *a sprijini*=a ține, a prinde, a apucà. Când se aruncă un obiect cuiva, se zice: „*Sprijoane-l* sau *prijoane-l*=prinde-l, ia-l, ține-l, apucă-l. Rareori se 'ntrebuințează cu 'nțelesul de *a sprijinì, a propti* și fig. *a ocrotì*.
(5) *de loc*=îndată, imediat (vezi No. 1, pag. 7).
(6) *de di la vale* sau *di (de) la vale* sau *la vale*=în jos, spre sud, în cursul apei.
(7) *de di la deal*=*di la deal, la deal*=în sus, spre Nord, în susul apei. Acestea (4 și 5) sunt foarte 'ntrebuințate cu acest înțeles și mai că nu se 'ntrebuințează alte expresiuni similare.
(8) *sara*=seara prin sincopa lui *e* ca în *masă* din *measă*.
(9) *tinăr*=tânăr. Păstrează pe *i* ne guturalizat. cf. *tinerețe*.
(10) *piez rău*=piază rea. Intrebuințat mai mult la masc.
(11) *tron*=coșcug, sicris. Singurul întrebuințat cu acest înțeles.

Càn' văzu una ca asta, se luă cu mâinele de păr şi: „Ce năroji", face, „ce năroji!"

Se duse-acolo, scoase mortu din tron, scoase tronu singur şi 'ntr'o dungă pe uşă; după aia scoarte mortu singur, îl pune 'n tron, cum *fusasă* (1) şi treaba erà gata.

Îi lăsă 'n plata Domnului şi vrù să plece mai departe în lumea albă, după ce c'o 'mbucà cevà la *chiţimia* (2) de cârciuma a lui *Mataiche* (3) Tivig. Dar însă după prânz văzu alta şi mai boacănă, tot in satu-ăla, la altă margine.

(Va urma). ST. STERESCU

---

(1) *fusasă*=fusese. M. m. ca Perf. Indic. dela *a fi, fire.* (fusasem, fusasei, fusase; fusasem, fusaseţi, fusasă). La perf. simplu se conjugă astfel: fui, fuşi, fu; şi fusai, fusaşi (rar), fuse; iar la plural foarte rar se zice: furăm, furăţi, fură; ci mai des fusarăm (şi fuserăm), fusarăţi şi fuseţi, fuseră şi fusară; dar şi fură.

(2) *chiţimia*=maghernită, casă mică şi urâtă, casă ne 'ncăpătoare

(3) *Mataiche*=Matache (nume de botez) Vezi şi No. 8 pag. 3.

INSEMNARI
PRIVITOARE LA ISTORIA CULTURII ROMÂNEŞTI.

Congresul asociaţiei române pentru înaintarea şi răspândirea ştiinţelor.

Se împlinesc zece ani de când, după iniţiativa d-lui Dr. C. Istrati, membru al Academiei, s'a organizat şi în regat o «asociaţie» la fel cu cea din Transilvania. Ca şi peste munţi, asociaţia aceasta ţine congresele sale anuale din oraş în oraş, stimulând astfel în fiecare centru mai însemnat preocupările culturale.

Anul acesta, şedinţele congresului se vor ţine la Galaţi. Aniversarea a 10-a a acestei instituţii, nimerindu-se tocmai la împlinirea celor 10 decenii de când Basarabia a fost răpită de Ruşi, e de aşteptat ca solemnitatea de estimp să aibă un deosebit relief. Cu toată «graniţa moartă» a Prutului, ecoul culturii adevărate străbate totdeauna şi răsună timp îndelungat. In deosebi secţia a VIII-a a congresului, unde vor luà parte şi preoţi, va dovedì Moldovenilor de peste Prut, că poporul din regat nu e «lepădat de lege», după cum îl înfăţişează de obiceiu propaganda moscovită în Basarabia.

După un deceniu «fin de siècle», care ne-a adus în pragul veacului al XX cu o criză financiară şi morală, cel dintâiu deceniu al acestui secol a fost caracterisat printr'o mişcare de îndreptare: universităţi populare, bănci populare, societăţi ortodoxe şi altfel de societăţi, menite să îngrijească de adevăratul popor românesc, sânt tot atâtea semne de reculegere. Intre aceste semne, «asociaţia pentru înaintarea şi răspândirea ştiinţelor» are un loc deosebit şi e de netăgăduit că rolul său va fi din ce în ce mai bine apreciat de toţi cei ce consideră cultura ca temeiul cel mai real al unităţii şi progresului unui neam.

M.

FAPTE, RECENZII, REVISTE

1. FAPTE.

ARHEOLOGIE. Academia Inscripţiunilor din Paris a ascultat expunerea interesantelor descoperiri archeologice făcute în timpul din urmă. D-rul Capitan, profesor la College de France, şi d-l Peyrony au găsit în Dordogne două schelete de copii din epoca musteriană îngropate sub un cămin umplut cu silexuri caracteristice. Această descoperire va contribuì la lămurirea ceremoniilor funerare din timpurile cuaternare. De asemenea au descoperit sche'etul unui bărbat din epoca magdaleniană. Contele Bégonen a găsit o peşteră plină de desemnuri preistorice cari au un stil particular. Este astfel reprezentat măruntul, calul, bisonul şi un alt animal, necunoscut încă, probabil un carnivor. Marchizul de Cerralbo în fine a explorat mai multe mii de sepulturi în necropolele celtice de lângă Torralba, nu departe de Madrid. Astfel se poate ajunge la oare cari cunoştinţe asupra *facies*-ului civilizaţiei iberice cu câteva veacuri înnainte de era creştină. Aceste descoperiri confirmă existenţa unor mari fabrici de arme la Bilbilis şi dovedesc un progres înnaintat în creşterea şi echiparea cailor.

BIOLOGIE. Se ştie că turburările cari se manifestă în mod constant la unele persoane, când acestea se prezentă în faţa unui public mai numeros, sunt numite cu un sigur cuvânt agorafobie. Această afecţiune se datoreşte bulbului rachidian şi se manifestă prin palpitaţiuni, turburări circulatorii, congestiuni s'au decongestiuni subite cerebrale, transpiraţiune, spasmuri generale ale organelor locomotorii, desorganizare a aparatului vocal şi, în fine, ceeace este încă mai grav, amnezii subite. Doctorul Pierre Bonnier a făcut cunoscut societăţei franceze de Biologie, că a reuşit să vindece în mod complet agorafobia, influenţând bulbul prin intermediul unei sau mai multor canterizări nazale.

*

Se ştie că animalele, prin influenţa oxigenului respirat, transformă alimentele, adică hydraturile de carbon şi zahărul, în acid carbonic şi

vapori de apă, pe când plantele prefac din nou aceste din urmă corpuri expirate de animale, în hidraturi de carbon alimentare. Isvorul exterior de energie al acestor prefaceri este lumina solară. D-l Daniel Berthelot, face cunoscut, că a reuşit să reproducă în mod artificial, în laborator, reacţiunile sintezei vegetale chlorophyliane, aşa cum ele se petrec în plantele verzi la soare. Savantul francez a ajuns la acest rezultat întrebuinţând razele ultra violete ale unei lămpi cu mercur. Astfel încă unul din procesele, cari s'au putut crede caracteristice organismelor, este redus la fonomene fizico-chimice. M. DJ

FILOLOGIE. In Franţa se discută în momentul de faţă problema gravă a reformei pronunţărei limbei latine. Se ştie, că Francezii pronunţă această limbă atribuind literelor valoarea fonetică, pe care o au în ortografia lor naţională. Chestiunea a fost ridicată de Academicianul Marcel Prévost într'un timp, când tocmai autoritatea eclesiastică superioară încearcă o reformă în bisericile catolice. Ea este grea mai ales din cauza accentului de acuitate, care se combină cu cel de intensitate şi cantitatea silabelor în pronunţarea latină. Lăsând însă la o parte această chestiune prea specială, problema s'ar putea pune cu foarte mult interes pentru toate naţiunile culte moderne şi de asemenea în ţara noastră, unde s'a adoptat în mod oficial o pronunţare, care este în parte vicioasă.

HIGIENĂ. *Natalitatea în Germania.* Ca şi în Franţa natalitatea în Germania este într'o pronunţată descreştere, o adevărata criză de câtva timp. După un raport oficial al consulului din Düsseldorf se constată că natalitatea din 1911 este în minus cu 34.000 faţă de cea din 1910, cu 65.000 faţă de cea din 1909 şi cu 84.000 faţă de 1908, la o populaţie de 40 milioane. In 10 ani coeficientul naşterllor a scăzut cu 7.2‰— deci mai mult decât în Franţa, unde în 40 ani coefic., a scăzut cu 6‰. Cu toate acestea însă şi în Germania (Prusia) ca şi în Franţa numărul căsătoriilor s'a mărit. Mai cu seamă în centrele mari descreşterea se face de vre-o 5 ani regulat cu 2‰ anual iar în unele centre mari Düsseldorf—natalitatea a scăzut cu o treime. Media naşterilor din 1875 a trecut la 42,6‰ iar în 1910 abia a ajuns la 30‰. Acestei stări i s'a opus însă din partea celor în drept măsuri de higenă ca să scadă cât mai mult mortalitatea şi aşa se explică de ce nu numai s'a menţinut, dar chiar a crescut populaţia Germaniei. Numărul deceselor a scăzut dela 28 la 17‰. In 1871 la 40 milioane locuitori muriau 450.000 copii pe an, adică 10.7‰: în 1910 cu 25 milioane locuitori în plus, mortalitatea a scăzut la 350.000, adică la 5,3‰. Mulţumită măsurilor sanitare mortalitatea din primul an al copilăriei s'a redus cu $^1/_2$. (Presse medical—1911). I. I. N.

MEDICINĂ. O nouă comunicare s'a făcut Academiei de Medicină din Paris asupra eficacităţei vaccinului antitific preparat de profesorul Vincent. In cursul unei epidemii serioase de febră tifoidă în Alger profesorul Soulie a vaccinat 109 persoane, printre cari mai mulţi medici, studenţi şi infirmieri. Nici-una din ele, deşi au trăit în contact permanent cu bolnavii, nu a contractat febra tifoidă. Profesorul Vincent observă că aceleaşi rezultate au fost obţinute în Franţa şi în străinătate cu mai mult de 9.000 de persoane.

*

Doctorul Alexis Carrel din Lyon, şef de serviciu la Institutul Rockefeller din New-York, a făcut la Paris o interesantă conferenţă, în localul serviciului profesorului Pozzi, asupra rezultatelor, pe cari le-a obţinut prin operaţiuni de transfuziune a sângelui. Acest procedeu fusese de mult părăsit cu totul, fiind socotit prea periculos, din cauză că sângele se încheagă aproape în totdauna în momentul operaţiunei. D-rul Carrel a întrebuinţat o technică cu totul nouă; stabilind o comunicare directă dela vâna unei persoane la artera alteia prin mijlocirea unei canule speciale a obţinut vindecări senzaţionale. Bolnavi inerţi, intraţi în agonie, s'au colorat în câteva minute, şi-au reîmprospătat puterea sângelui şi cu adevărat s'au sculat din mormânt. Este între altele de citat cazul unui copil nou născut, fiu al unui confrate: erà pe moarte şi cu toate acestea, o jumătate de ceas după injecţiunea cu sânge, el s'a pus să ţipe de foame, plin de viaţă şi de putere având nevoie de lapte.

Acelaş doctor Carrel a comunicat Academiei din Paris rezultatele noilor experienţe, pe care le-a făcut asupra vieţei ţesuturile despărţite de organism. El arătase mai dinnainte, cum fragmente de ţesut conjunctiv au putut trăì până la 50 de zile scoase din organism; au murit apoi de infecţie microbiană. In lunile din urmă d-rul Carrel a luat ţesuturi musculare din inima unui embrion de pui de găină, în vârstă de 7—18 zile, şi le-a introdus într'un mediu de plasmă. La fiecare 3—4 zile le-a scos, le-a spălat bine şi le-a pus apoi într'un mediu proaspăt. Aceste fragmente au trăit peste 120 de zile şi nu au murit decât în urma unui accident întâmplat în timpul unei spălări, aşa în cât se poate spune, că s'a găsit mijlocul de a se păstrà indefinit asemenea ţesuturi. Este interesant că ele nu numai au trăit, dar au şi crescut prin multiplicarea celulelor: după trei luni volumul lor erà de vreo 15 ori mai mare. Au continuat în afară de aceasta de a bate în toată durata experimentării, ca şi cum ar fi la locul lor în organism; din două parcele puse în aceeaşi cultură, una aveà 92 de pulsaţiuni pe minut şi cealaltă, mai mică, 92. A patra zi au început a bate mai rar.

Insă după o spălătură serioasă ele au reînceput a bate: una cu 120 de pulsaţiuni şi cea laltă cu 60 pe minută! Fragmentele cari se uniau, bateau în mod sincronic. D-rul Carrel ajunge astfel la concluzia, că orice ţesut, despărţit de organism, poate fi conservat în stare de viaţă manifestă permanentă. M. DJ.

PSIHOLOGIE. D-rul Raphaël Dubois, profesor la Facultatea de ştiinţe din Lyon, publică în *Bulletin de l'Institut psychologique* un studiu, iar care tinde a arătà că spasmul râsului se poate observà şi la animale. Astfel, ca şi plânsul, el nu se poate considerà ca un gest caracteristic al omului. D-rul Dubois prezentă pentru susţinerea tezei sale şi mai multe fotografii. O asemenea cercetare poate devenì foarte interesantă pentru studiul originelor limbagiului omenesc.

2. RECENZII

N. IORGA. *Rolul tradiţiei în creşterea femeilor la Români*, Văleni-de-Munte. 1912. — Conferinţa ţinută la congresul din 1912 al «Societăţii ortodoxe naţionale a femeilor Române» a fost publicată şi împrăştiată în cercuri mai largi. Fapte pline de duioşie sunt puse înnaintea celor ce doresc renaşterea poporului nostru. Din ele se vede cât de «barbate» au fost Româncele în trecut şi ce însemnată parte au luat la desfăşurarea vieţii noastre naţionale. Situaţia lor în familie erà din multe puncte de vedere chiar superioară celei de azi. Dar şi educaţia ca mame şi soţii erà superioară. In locul unui feminism incolor, meditarea acestor pagini şi urmarea pildelor ce se desprind din ele va fi un real progres pentru femeile iubitoare de cultură. E de relevat din broşură şi un fapt, pe care mulţi îl trec sub tăcere. Autorul aminteşte că revista socialistă *Contemporanul* a fost un puternic organ pentru înjosirea bisericei şi demoralizarea ce i-a urmat. T. N.

ALEXANDRU LUPEANU. *De vorbă cu sătenii* (gânduri şi îndemnuri), Cluj 1912. — O carte de propagandă educativă, — o culegere de articole ocazionale: Gheorghe Bariţiu, Cuza-Vodă, Basarabia, Stroescu, Nu ne dăm legea, O cuvântare despre credinţă, Invăţătura şi hărnicie etc.

Scriitorul e pătruns de nevoile neamului din care face parte şi-l sfătueşte cu durere de inimă. Afară de unele particularităţi de limbă, scrisul e literar şi vioiu. Schiţa din urmă «Săraca Nuţa lui Vasile» dovedeşte îndemânare în descriere şi făgădueşte şi alte încercări. Printre aceste «gânduri şi îndemnări» se simte suflarea sănătoasă a lui Carlyle, filosoful cel mai iubit de publicul românesc în timpurile din urmă. O sămânţă bună, căzută pe pământ bun. M.

G. V. HANEŞ. *Cariera Militară*, Buc. 1912.

Un tânăr sublocotenent, care se pricepe să mânuiască şi condeiul, publică vreo câteva mici studii şi prelucrări cu caracter educativ: In armată se făuresc caractere? Educaţia fizică şi morală în armată, Ce se învaţă in manevre, Idealul militar la scriitori români, Publicul şi armata etc. Cine a urmărit progresele socialismului şi sindicalismului în şcoală şi în armată în Franţa, şi cunoaşte situaţia gravă în care poate ajunge acolo dintr'o zi în alta apărarea ţării, va cetì cu deosebită bucurie lucrarea tânărului ofiţer. Ea e o dovadă că în armata noastră p.:nctul de vedere naţional şi educativ nu e o clipă perdut din vedere, iar doctrina disolvantă a internaţionalilor de tot felul va fi privită cu critica cuvenită.

S.

N. P. *Gedanken und Winke*, Berlin 1912.

O seamă de aforisme cu privire la viaţă, artă şi filozofie. Autorul, de bună seamă un Român, a trăit în atmosfera culturii germane. Unele cugetări sunt discutabile; altele se citesc cu interes. Cităm câteva în limba originală:

In jedem tiefen Gedanken stecken viele Hintergedanken.

*

Das tragische Schicksal des menschlichen Geistes besteht darin, dass er denken *muss*, ohne zu wissen, was er zu denken vermag.

*

In der Kunst ist alles erlaubt: gerade wegen dieser absoluten Freiheit gibt es selten Menschen, die hier etwas zu leisten vermögen.

*

Da jede wahre Kunst selbst Zweck ist, so kann man die Kunst nie *als Mittel treiben.*

T. IORDĂNESCU. *Antichităţi romane private*, Focşani, 1912.

O seamă de profesori legaţi cu tot sufletul de interesele învăţământului cearcă să învioreze clasicismul. Nevoia unei astfel de activităţi n'o mai discută nimeni. E vorba numai de mijloace. Ceia ce făcea sec şi mort învăţământul de odinioară erà mărginirea la forme exterioare, veşnica analiză de cuvinte şi de forme sintactice. Sufletul autorilor citiţi erà aproape cu desăvârşire uitat. Azi, şi în ţară la noi, ca şi în alte ţări mai vechi în cultură, operele literare sunt privite alături de viaţa scriitorului şi a epocei în care au apărut. Citirea clasicilor trebue să dea viziunea epocei clasice; de acì nevoia de a împărtăşì cetitorului în liniile sale mari viaţa greco-romană de acum două mii şi ceva de ani.

D-l Iordănescu, unul dintre cei mai meritoşi membrii ai învăţământului nostru, a scris în vederea copiilor şi pentru „orice om doritor de

cultură» un manual de antichităţi, însoţit de figuri explicative şi planuri ale Romei. Lucrarea corespunde deplin scopului şi merită toată lauda.

S. N.

P. CANCEL. *Data epistolei lui Uzun-Hasan către Ştefan cel Mare şi misiunea lui Isak-Beg*, Buc. 1912.

E o parte din „Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Roma, Veneţia şi Genua", lucrare făcută în Seminarul de istoria Românilor de sub direcţiunea d-lui prof. D. Onciul şi tipărită de „Fundaţia universitară Carol I". Se pomeneşte deseori de legăturile lui Ştefan cu şahul Persiei, Uzun Hasan, în urma unei scrisori găsită de Esarcu la Veneţia şi datată de el cu anul 1474. Nici Uzun nu e Şah, al Persilor, ci un chan al Turcomanilor, şi nici data exactă a scrisorii nu e 1474. Urmărind tot ce se ştie despre ambasadorul Isak-Beg (un medic evreu), autorul stabileşte pas cu pas drumul acestui trimis al chanului, anul adevărat şi o sumă de alte fapte interesante pentru istoria epocei,— ca mijlocirea lui Isak între Matiaş craiul Ungariei şi Ştefan etc. Lucrarea tânărului autor dovedeşte deplină libertate în cercetarea materialului. Astfel de încercări probează că tineretul de azi poate căpătà în seminarii o disciplină ştiinţifică sigură şi atârna numai de zelul personal al licenţiaţilor noştri mai distinşi, pentru ca munca ştiinţifică să ajungă şi în ţara noastră la o mare înflorire.

S.

A. G. PAPACOSTEA : *Les Depenses publiques—Etude des causes de l'accroissement des Budgets de l'Etat.*

Sub acest titlu autorul ne prezintă lucrarea ce i-a servit ca disertaţie pentru trecerea doctoratului în Ştiinţele Economice şi Financiare la profesorul Ch. Gide dela Facultatea de Drept din Paris. Lucrarea priveşte chestiuni de tecnică financiară şi budgetară. Studiile de acest fel sunt de obiceiu aride şi interesează puţin marele public; însă lucrarea de faţă se deosebeşte în această privinţă de cele mai mule lucrări curente tocmai prin faptul că reuşeşte să se ridice dela simpla colecţionare de cifre—care adeseori este opera biurourilor de ministere—la cercetarea înţelesului lor doctrinar, considerând datele statistice ca elemente de experienţă în determinarea şi interpretarea principalelor doctrine contemporane de politică financiară, economică şi socială.

Cu metodă şi critică doctrinară şi utilizând un bogat şi recent material de informaţii statistice, studiul ne pune în curent pe scurt, dar complet, cu noile tendinţe budgetare din Europa, ca expresiune a tendinţelor economice şi sociale corespunzătoare.

Lucrarea e împărţită în trei capitole.

Partea întâia e consacrată unui studiu comparativ al evoluţiei budgetare din principalele ţări ale Europei: Franţa, Anglia şi Germania,

din Occident; Rusia şi România, din Orient. Autorul constată fenomenul creşterii continui a cheltuelilor Statului, fenomen general în timp şi în spaţiu şi care e cu atât mai vrednic de remarcat cu cât ultimele cifre budgetare ale celor mai multe din Statele europene arată un dezechilibru între creşterea cheltuelilor de o parte — şi creşterea populaţiei, a bogăţiei naţionale şi a forţei contributive de alta. Surse de cheltueli necunoscute altădată şi-au făcut apariţia aproape simultan în toate statele şi au adus turburare în organizarea budgetelor chiar a acelor state care erau recunoscute prin soliditatea şi înţelepciunea administraţiei lor.

Astfel budgetul Franţei, care în 1901 erà de 3.701 milioane, în 1910 ajunge la 4.212 milioane; în 1911 la 4.312 şi în 1912 la 4.490 milioane, iar proectul de budget al anului 1913 prezintă la cheltueli suma de 4.664.665.385 fr. (fără ca această cifră să cuprindă cheltuelile Marocului pe care d-l Poincaré le evaluează la 70 milioane).

Budgetul Angliei, care mult timp s'a putut menţine în echilibru,—fie din cauză că Statul nu exercită nici o industrie, fie din cauza politicei de amortizare urmată cu consecvenţă de toate guvernele — a luat dintr'odată proporţii considerabile şi a atins aceleaşi cifre ca şi budgetele de pe continent. Astfel budgetul anului 1910 se soldează cu un dificit de 26 mil. lire sterline prezentând la cheltueli suma de 157.144.611 lire st., iar budgetul anului 1911 se ridică la cifra de 171.995.668 lire st.

In Germania situaţiunea budgetară se mai complică şi din cauza formei politice şi constituţionale a acestui stat. Germania este un stat federal, al cărui rol constituţional este limitat şi al cărui budget se suprapune budgetelor statelor federate. Imperiul debutează în 1872 la cheltueli cu un budget de 450 milioane mărci, iar proectul de budget al anului 1912 prezintă la cheltueli cifra de 2.819.363.530.

Autorul trece apoi la ţările din Orientul Europei.

Budgetul rus urmează şi el regula generală urcând necontenit cifra cheltuelilor. In 1903 această cifră se ridică la 5 miliarde, trece peste 7 miliarde în 1910, iar pe anul 1912 se prevede un spor de 250 milioane.

Asupra budgetului României autorul insistă mai mult. După ce face un istoric al epocei turburi dela începutul domniei Regelui Carol, expune în toate amănuntele sistemul financiar al lui P. Mavrogheni, care a pus capăt crizei din 1871 şi a făcut posibilă organizarea ulterioară a ţării, procurând resursele necesare. Dela această dată cheltuelile statului au mers crescând până la 1900, când o puternică criză economică, provenind dintr'un rău an agricol, a provocat criza financiară care a impus o micşorare a cheltuelilor, de peste 20 milioane.

D-l Papacostea expune sistemele care s'au propus cu această ocazie şi critică aplicarea, şi după remedierea crizei din 1900, a politicei

așa zise a excedentelor. «De abia acum, zice d-sa, și cu multă greutate își face drum ideia că o bună organizație financiară trebue să tindă la dreapta compensare a cheltuelilor și a veniturilor, fără a avea deficite, dar și fără a căutà excedente cu orice preț».

In capitolul al II-lea se cercetează cauzele de ordin general cari au adus creșterea cheltuelilor Statului. Autorul le împarte în două categorii: Unele care au provocat o creștere numai aparentă și altele cari au adus o creștere efectivă. Printre cele dintâiu enumeră: In primul rând, micșorarea puterii de cumpărare a monedei. Informațiile istorice nu lasă nici o îndoială în această privință. In timpul ultimelor secole moneda metalică a suferit o depreciere continuă, care a avut ca rezultat o urcare generală a prețurilor.

O altă cauză de creștere aparentă este introducerea, în redacțiunea conturilor publice a principiului *universalității budgetare*, principiu care are de scop să prezinte controlului parlamentar lista integrală a veniturilor și a cheltuelilor, fără nici o operație de compensare sau de schimbare de titlu sau de cifre; precum și acela că împiedică crearea micilor budgete independente, rezerve oculte care favorizează administrațiunile defectuoase. Această reformă s'a introdus în administrațiunea noastră budgetară abia în ultimele două sesiuni parlamentare.

In fine se mai enumeră printre cauzele de creștere aparentă a cheltuelelor publice modificările de teritoriu și de populație, precum și înlocuirea sistemului prestațiunilor în natură, impuse de Stat particularilor prin sistemul vărsemintelor în numerar.

Cauzele de a doua categorie, acele ale creșterii *efective* a cheltuelilor Statului, autorul le subdivide în trei: Unele de ordine economică și financiară, altele de ordine socială și altele de ordine politică.

Printre cauzele de ordine economică și financiară se enumără măsurile de protecție a produselor naționale în potriva concurenței străine precum este stabilirea taxelor de intrare și alocația de prime produselor indigene. Autorul studiază aplicarea acestor sisteme în principalele state din Europa.

Dar categoria cea mai importantă a cauzelor de creștere efectivă este acea a aplicațiunilor socialismului de stat. Este incontestabil că Statul a luat un rol preponderant în societățile moderne. El este considerat ca condiția indispensabilă și cea mai înnaltă expresiune a vieții sociale. Atribuțiunile sale cresc pe fiecare zi în număr și în întindere. Această extensiune crescândă a serviciilor Statului se traduce în domeniul economiei financiare printr'o extindere crescândă a budgetelor. Vechile servicii ca: instrucțiunea publică, lucrările publice, poștele, telegrafele, etc., capătă pe fiecare zi o desvoltare din ce în ce mai mare. Căile ferate în cele mai multe țări sunt lăsate în întreprindere Statului, precum și un număr mare de alte industrii. Așà de pildă Statul prusian are

mine, fabrici de porţelane etc. Statul francez are industrii de covoare (Gobelins), de imprimerie, de porţelan (Sevres) etc.; Italia, Spania, Ungaria şi România exercită — chiar industrii mai puţin recomandabile, cum sunt loteriile de Stat şi altele. Numai în ţările anglo-saxone această mişcare spre monopolizarea marelor industrii a fost mai înceată, în schimb însă acolo a făcut progrese mai însemnate socialismul municipal. Dar cea mai mare creştere a cheltuelilor publice, acea care nu-şi găseşte echivalent decât în dezvoltarea instituţiunilor militare, este creşterea datorită aplicării legilor aşa zise de solidaritate socială. După congresul dela Eisenach (1872), Germania s'a făcut iniţiatoarea acestei politice intervenţioniste *à outrance* a cărei cea mai importantă aplicaţie este legislaţia asigurărilor care s'a instituit pentru prima oară în 1883. Franţa nu a întârziat a intrà pe aceeaşi cale, votând la 5 Aprilie 1910 legea numită «la loi sur les retraites ouvrières et paysannes», a cărei aplicare strictă va costà cel puţin 300 milioane. O lege similară s'a votat şi la noi în ultima sesiune parlamentară.

O primă consecinţă a politicei intervenţioniste este mărirea numărului funcţionarilor, care a atins proporţii uimitoare, mai ales în ţările cu organizare democratică; şi care prin urmare îngreuiază în mod simţitor budgetul Statului. Statistica, dată de autorul studiului de faţă ne arată că în Franţa numărul funcţionarilor este de 1.034.776, ceea ce pentru o populaţie de 39 milioane dă o proporţie de 25 funcţionari pentru 1.000 de cetăţeni. Această proporţie, calculată în mod aproximativ pentru celelalte ţări, este de 20 pentru Belgia, de 15 pentru Elveţia, 14 pentru Danemarca şi Italia, 12 pentru Germania şi Austro-Ungaria şi 8 pentru Marea Britanie.

O altă cauză, care a contribuit la creşterea budgetelor moderne, mai mult chiar şi decât aplicaţiunile socialismului de stat, este dezvoltarea instituţiunilor militare. Creşterea cheltuelilor de această categorie s'a produs cu aceeaşi intensitate în toate ţările mari sau mici şi oricare ar fi formele de guvernământ. Exemplul cel mai curios în această privinţă îl oferă Elveţia, care, deşi acoperită de neutralitate, a sporit totuşi dela 7 milioane cât erà la 1874, la 40 milioane budgetul forţelor militare. D-l Papacostea ne furnizează, cu această ocazie, statistici comparative interesante cu privire la cifrele înscrise în budgetele principalelor ţări din Europa.

Capitolul ultim din lucrarea d-lui Papacostea este cel mai interesant. El cuprinde concluziunile constatărilor şi faptelor expuse în capitolele precedente, expunerea critică a principalelor curente de idei care îşi găsesc aplicare în legislaţiunea curentă şi oarecari orientări pentru viitor. Autorul se întreabă în acest capitol, dacă este posibil a opune oarecare rezistenţă acestei tendinţe de creştere continuă a budgetelor, dacă cu alte cuvinte este posibil a le reduce într'o măsură oarecare

sau măcar a oprì pe loc mersul lor ascendent? Pentru o bună parte din cheltuelile enumerate mai sus o reducere sau o stare pe loc nu este posibilă fără a pune ţara în afară de progresul general şi prin urmare în condiţiuni defavorabile în faţa concurenţei străine. Toate încercările de această natură au rămas zadarnice, ori unde s'au făcut.

In ce priveşte însă cheltuelile necesitate de desvoltarea instituţiunilor militare sau de aplicaţiunile socialismului de stat reducerea lor atârnă de progresul ideilor. Şi în această privinţă, pentru cele dintâi, deşì ideile pacifice sunt în progres, deşì s'au luat dispoziţii internaţionale interesante pentru menţinerea păcii de către delegaţii tutulor puterilor din lume, nu numai că suntem încă departe de timpul dezarmării dar în afară de Statele-Unite ale Americei, care din cauza situaţiunii lor geografice şi-au putut impune o diminuare, toate celelalte state înscriu în budget sume mereu crescânde. In ce priveşte aplicaţiunile socialismului de stat ele sunt încă dominante în practica guvernamentală contemporană şi este puţin probabil vre'o modificare într'un viitor apropiat. Totuşi aceste aplicaţiuni nu au pretutindeni acelaş succes. «In Franţa şi acelaş lucru se poate spune de aproape toate ţările Latine, statul nu se bucură de aceeaşi autoritate şi de aceeaşi încredere ca în Germania». Şi D-l Papacostea citează după profesorul Gide cauzele acestei atitudini antietatiste din Franţa. «Statul în Germania, zice d-sa, este reprezentat printr'o dinastie ilustră ale cărui origină se confundă cu acela al ţării şi care a dus-o la un grad de prosperitate politică şi economică cu totul neprevăzută. Statul în Franţa timp de un secol n'a putut să se încarneze decât în guverne schimbătoare şi care n'au raliat niciodată unanimitatea naţiunii. Statul prusian a făcut Germania, statul Francez, cel puţin cel actual n'a făcut Franţa. Mai mult încă, francezul bogat sau sărac au fost totdeauna neîncrezători în guvern, ori care a fost el: acesta este un fapt. El detesta să fie controlat, supraveghiat şi chestionat. Probă este opoziţia ce au întâmpinat nenumăratele proecte de lege a impozitului pe venit şi care în ţări monarhice şi mai puţin democratice ca Franţa funcţionează de mult. Cauza este că în ţările monarhice şi cu guvern eşit din sufragiul censitar, contribuabilii au încredere că guvernul lor va şti să se oprească la timp, încredere care lipseşte contribuabilului francez». Deci, conchide d-l Papacostea, intervenţiunea statului nu are pretutindeni aceiaşi eficacitate şi că în această privinţă forma şi mediul politic, condiţiunile etnice şi istorice joacă un rol hotărîtor. Sunt desigur—zice d-sa—interese colective cărora indivizii nu le pot face faţă, în acest caz intervenţia statului este absolut indispensabilă. Dar nu toate interesele au acest caracter, şi Statul nu-şi poate luà cu succes decât sarcina acelor servicii care sub direcţiunea particularilor ar necesità sforţări mai mari şi ar da rezultate mai mici. Autorul citează în această privinţă şi începuturile unei mişcări

antietatiste chiar în Germania, expunând părerile profesorul Ludvig Bernhard dela Berlin, Alfred Weber şi Von Vise asupra viitorului politicei sociale Germane şi decepţiunile cari au înlocuit marele speranţe dela început. Se apreciază prea puţin sub regimul acestei politici independenţa cetăţenească, libertatea de hotărîre individuală, sentimentul responsabilităţii şi calităţile de rezistenţă morală, pentru ca să nu întrevedem un viitor mai favorabil liberalismului economic şi social. Concluzia deci la care ajunge d-l Papacostea este că sarcinile statului vor fi suportate cu uşurinţă atunci când se vor repartiză cu echitate asupra tuturor şi vor fi moderate, când *libertatea* va fi regula de conduită a guvernelor.
I. D.

3. REVISTE.

LA NATURE. Sept. 1912. *Zăpada galbenă.* Deseori, în înnaltele altitudini alpestre şi în înnaltele latitudini polare şi chiar în regiuni mai puţin speciale, s'au observat zăpezi colorate în diferite feluri. S'a vorbit mai mult despre *zăpada roşie* ca fiind cea mai abondentă. Coloarea e datorită unor specii de algi, între cari, *Sphaerella nivalis,* mic organism mişcător, lung cam de 25 miimi de milimetru. Pare că unele specii nu devin roşii decât dacă trăesc în zăpadă.

Zăpezile colorate altfel sunt mai puţin cunoscute încă. D-l Alp. Meunier, profesor la Universitatea din Louvain, a studiat o *zăpadă galbenă*, găsită în gheţurile Mărei de Kara, pe întinderi mari. S'au găsit în ea multe feluri de organisme. Cel mai abondent fel (99 %), este algul *Diamylon nivale*, numit astfel pentrucă fiecare cuprinde şi câte două mari grăunţe de feculă, cari ar putea fi invidiate de cel mai clasic cartof.

Pe lângă acest organism abondent, zăpada galbenă studiată mai conţinea un mare număr de specii tot microscopice, dar cari joacă un rol ajutător; toată această mică lume trăeşte foarte bine în zăpadă şi se hrăneşte cu pulberile aduse de vânt în cari se găsesc grăunţe de polen de prun şi alte vegetale.

Tot Meunier a studiat o zăpadă *galbenă-verzuie*, în care a găsit cam aceleaşi organisme, dar în cantitate mai mică specia Diamylon, de unde desigur şi slăbirea culoarei galbene.

In sfârşit, s'au mai găsit *zăpadă neagră, zăpadă albastră,* zăpadă *brun-violetă.*

Cauzele originale ale tuturor acestor zăpezi sunt foarte variate.
P. A.

REVUE GÉNÉRALE DES SCIENCES. Din 30 Iulie publică o curioasă experienţă, a D-rului Lefeuvre, profesor de fiziologie la Rennes, care a

întrebuinţat pentru primit şi înregistrat semnalele orare transmise de la poşta de telegrafie fără fir din turnul Eifel la Rennes, de către muschiul dela un (picior posterior) de broască. Se ştie din fiziologie că orice excitaţie electrică a unui nerv produce în muschiul corespunzător o contracţie şi demonstraţiea în caloratoareie speciale se face mai ales cu muschiul dela piciorul dindărăt al unei broaşte. Printr'o dispoziţie anume făcută în aceste laboratoare şi de altfel foarte simplă contracţiile muşchiului se pot şi înregistra.

Astfel că muşchiul de broască cu nervul său constitue un galvaniscop foarte sensibil, care mai are şi «avantajul de a înregistra indicaţiile ce le procură».

Cu o dispoziţie pe care o semnalează autorul s'a putut primì şi înregistra semnele de telegrafie fără fir prin ajutorul muschiului de broască între cele 2 localităţi citate, Paris. — Viennes — la distanţa de 3.00 km.

«Experienţa arată senzibilitatea mare a aparatului neuro-muscular al broaştei, întrebuinţat ca galvanoscop. Mai arată, în deosebi, putinţa de a înscrie prin acest procedeu original—deşì nepractic--semnalele de telegrafie fără fir. Până astăzi, cu tot numărul mare de cercetări care să găsească un mijloc de a înscrie aceste semnale—ceeace pentru controlul telegramelor ar fi necesar—nu s'a ajuns la rezultate mulţumitoare şi semnalele în telegrafia Marconi sunt primite prin sunet cu ajutorul receptoarelor telefonice. I. I. N.

REVUE DE MÉTAPHYSIQUE ET DE MORALE. — In numărul din Iulie, d-l M. Djuvara publică un articol despre «l'éducation sexuelle», în legătură cu o discuţie urmată în sânul «societăţii franceze de filosofie» privitor la această temă. Pentru ce castitatea e o datorie? De ce o relaţie pur materială poate fi contrară demnităţii morale a omului? Autorul răspunde: datoria de căpetenie a omului, în care se rezumă toate celelalte, e iubirea şi jertfa pentru aproapele. De altă parte însă, nicăeri omul nu poate da într'un chip mai deplin măsura puterii sale morale, decât în familie. In familie şi pentru familie, omul devine «proprietatea morală» a tovarăşului său de viaţă. De aci, încheierea că mariajul nu poate fi decât unic.

CRONICA EXTERNĂ

O INDOITĂ LECȚIE POLITICĂ

I.

Decâtva timp ziarele italiene se ocupă de România și de politica guvernului român, cu un interes ce ne onorează în parte, iar în parte ne întristează, fiindcă interesul nu e lipsit de nota ironică, ce încolțește în sufletul oamenilor bine crescuți, când aceștia cred că au creat ingrați.

Este evident că Italia se așteptă să găsească în opinia publică românească, dacă nu entuziasm, cel puțin simpatia. Războiul său în Tripolitania puteà să fie judecat cu asprime de orce popor,—nu de poporul românesc.

Și Italia aveà dreptate.

Dela cele mai depărtate timpuri ale alcătuirei sale politice de astăzi, Italia a fost refugiu sau sprijin al Românilor. Poeții, conspiratorii, oamenii politici românii nu s'au adresat niciodată în zadar climei blânde, poporului primitor și bărbaților politici ai Italiei. Dela Bălcescu, care a murit la Palermo, scriind paginele istoriei lui Mihai Viteazul, la Vasile Alexandri, care merge la Torino spre a reprezenta pe Alexandru Ion I și la Paris spre a cere protecțiunea lui Cavour și mai târziu a lui Nigra pe lângă Napoleon III; dela bărbații politici italieni, la școlile italiene; dela arta și literatura italiană, la industria italiană,—niciodată nu ni s'a refuzat nimic.

Acesta este adevărul, și trebuie să-l spunem, căci e mult mai ușor a discutà, când amândouă părțile sunt de bună credință.

E o lecție de istorie și de bună credință, a amintì Ro-

mânilor că într'un moment grav al vieţii lor politice, în momentul recunoaşterii independenţii, Italia a fost cea dintâiu putere semnatară a Tractatului dela Berlin, care n'a mai ţinut seamă de clauza admiterii Evreilor în masă, ci a recunoscut pur şi simplu independenţa României. Erà prim ministru italian Aggostino Bepretis, iar reprezentantul Italiei la Bucureşti Baronul Fava. Autorul acestor rânduri a avut onoare să audă pe Baronul Fava, pe când erà Ambasador la Washington, descriind emoţiea lui Ion Brătianu, când îi comunică fericita ştire. Guvernul român se zbăteà în cele mai mari greutăţi: înlăuntru, o Cameră ireductibilă, care cu nici un preţ nu vrea să se plece poruncilor Europei; în afară, cabinetele marilor puteri, în cari domnea încă spiritul semitic al lui Wadington şi Disraeli, impunând recunoaşterea în masă a Evreilor. Bărbatul de Stat român rămase adânc mişcat de hotărârea guvernului italian, care erà şi generoasă şi politică.

La câţiva ani după aceasta, guvernul român treceà printr'un nou hop. Erà vorba să se facă tăetura marelui M în canalul Sulina. Deşì interesul Europei se confundà cu interesul României, în acest înţeles că o Dunăre accesibilă vapoarelor tuturor Statelor erà mai interesantă decât o Dunăre monopolizată de vapoarele engleze, totuşi Comisiunea Europeană a Dunării primise propunerea Delegatului Marii Britanii şi hotărâse să nu facă nimic. Fireşte, Anglia erà singura ţară pregătită pentru navigaţiea pe Dunăre. Vapoarele ei puteaù să urce pe canalul Sulina în orce timp, cu ape mari sau cu ape scăzute. Interesul Angliei erà să nu se mărească taxele de navigaţie,—pe când interesul nostru şi al Europei întregì erà să scadă navlul, prin concurenţă, şi să ajungă la Galaţi şi Brăila, cu înlesnire, vapoarele tuturor statelor, mărind astfel exportul cerealelor noastre. Erà ministru de externe, la noi, Alexandru Lahovary; ministru de externe italian, Francesco Crispi, reprezentantul Italiei la Bucureşti, Contele Turinelli. Guvernul român începù o campanie diplomatică disperată,

făcând apel la cabinetele europene, să înţeleagă evidenţa interesului lor şi a dreptăţii noastre. Toată lumea răspundea amabilităţi banale, dar toţi se ascundeau după „faptul împlinit". Când însă bătrânul om de stat italian înţelese bine chestiunea şi se pătrunse de dreptatea cauzei noastre nu stete un moment la îndoială şi ne dete tot sprijinul său. Comisiunea Europeană reveni asupra chestiunei, şi astfel se putù aduce la îndeplinire măreţul proiet al inginerului sir Charles Hartley.

Dar în afară de aceste două fapte precise, cari fac parte din istoria diplomatică a României, câte alte dovezi de iubire nu ne-a dat guvernul italian!...

Pe când şcolile dela Brest şi dela Fontainebleau se închideau elevilor noştri, se deschideau şcolile dela Livorno şi dela Torino. In şcoala dela Livorno au învăţat generaţii întregi de marinari de-ai noştri. Asupra a 40 sau 50 de locuri, ni se rezervă în toţi anii două sau trei locuri, cu toate că cererile naţionalilor sunt cu sutele.

Şi când astfel stau lucrurile, nu este ruşinos să vezi ziare româneşti publicând lista înfrângerilor suferite de Italieni, pe mare şi pe uscat, într'un moment în care acest popor duce un războiu victorios, la o distanţă enormă, fără a se tângui, fără a cere sprijinul nimănui, fără a se împrumutà la străini, ba chiar fără a împrumutà la ai săi, ci numai cu excedente budgetare, cu mijloace economisite la timp? Priveliştea pe care o dă astăzi Italia este înnălţătoare. Toate luptele de partid s'au oprit, toate urile au tăcut. Socialiştii, republicanii, anarhiştii au intrat sub pământ, ameninţaţi cu exterminarea de masa poporului, care îşi dă banul şi sângele, Casei de Savoia, pentru neapărata cucerire a Tripolitaniei şi Cirenaicei. Când cineva urmăreşte de aproape acest războiu, rămâne uimit de admirabila pregătire a statului major italian, precum şi de valoarea flotei.

In aceste împrejurări, ar fi inexplicabilă ţinuta unei prese dela noi, dacă nu s'ar şti că toate telegramele relative la

războiu sunt confecţionate la Budapesta, într'o oficină suspectă.

Fireşte că guvernul român şi presa oficioasă nu pot lua partea unuia dintre beligeranţi. Aceasta nu o cere nimeni şi suntem încredinţaţi că mai cu seamă nu o cere guvernul italian, care ştie că noi trăim în relaţiunile cele mai bune cu poporul şi guvernul turc. Dar, din mila lui Dumnezeu, noi avem şi ziare independente, a căror datorie ar fi să cunoască istoria ultimilor 30 de ani, să cunoască şi să lumineze opinia publică.

Nimic mai detestabil, pentru un popor tânăr ca noi, decât ingratitudinea. Toate greşelile se iartă tinerilor, numai platitudinea sufletească nu.

II.

Acestea zise cu cea mai deplină sinceritate,—să trecem la a doua lecţie politică.

Ziarele italieneşti, cele mai serioase şi mai bine informate, recunosc că pacea se menţine în Balcani numai graţie guvernului din Bucureşti. Pentru ce? Pentrucă Bulgaria nu îndrăzneşte să se mişte, înnainte de a-şi asigura spatele, graniţa Dobrogei şi a Dunării.

Este aşă sau nu este aşa, e altă chestie.

Ceea ce e sigur, e că guvernul român vrea menţinerea acelui *statu quo* în Peninsula Balcanică, pe care atât de mult îl vrea şi Italia. Nici România nici Italia nu ştiu ce soartă ar puteà aveà Macedonia şi Albania, dacă ar eşì de sub Imperiul otoman, pe care noi ne permitem să o discutăm în mod cu totul academic şi numai fiindcă vine vorba.

Dar ziarele italieneşti se întreabă cu mirare: ce interes pot să aibă, pentru guvernul din Bucureşti, acei dubioşi cuţovalahi din Macedonia, când jur împrejur stau Românii subjugaţi, în Transilvania, în Bucovina, în Basarabia, fără ca Regatul român să facă ceva pentru ei? Nu numai nu face nimic pentru ei, dar încă intră în alianţe monstruoase, încheind convenţiuni militare cu asupritorii lor.

Să ne oprim un moment la aceste convenţiuni militare. Presa lumii întregi vorbeşte despre ele de ani de zile, iar acum în urmă gazetele italieneşti precizează: acordul cu Turcia există încă dela 1891; el a fost reînoit în primele luni ale anului 1911 (ca să se împlinească 20 de ani) şi întărit cu diverse clauze. Tot aşa ar fi existând o convenţie militară cu Austro-Ungaria, în virtutea căreia armata romană ar trebuì să se mişte, în anumite împrejurări, după un plan al statului major austriac.

Va să zică Românii din Regat sunt nişte fiare sălbatice care, de îndată ce au fraţi de ai lor sub stăpânirea altor popoare, se duc să încheie convenţiuni militare cu acele popoare, spre a-şi jertfì fraţii. Aşa cu Turci, unde se sacrifică Românii macedoneni; aşa cu Ungurii, unde se sacrifică Românii transilvăneni; aşa cu Austriacii, unde se sacrifică Românii bucovineni. Nu ar mai rămâneà decât Ruşii, spre a sacrificà şi pe Românii basarabeni. Noi sperăm că presa Europei ne va da în curând şi această veselă ştire.

Nu e nevoie să fie cineva doctor dela Upsala, ca să priceapă că România „nu poate" să încheie asemenea convenţiuni militare. Interesul ei este tocmai de a nu fi legată de nici o putere, de a trăì în bune rapoarte cu toate şi de a-şi ţine cei 300.000 de oameni *pentru apărarea exclusivă a intereselor sale momentane.* Politica Regelui nostru nu este în contrazicere cu politica intereselor poporului, cum afirmă *Coriere della Sera.* Deşì Hohenzollern prin naştere, el este astăzi *cel mai bun român, cel mai cald şi cel mai susceptibil dintre noi toţi*, când e vorba de interesele şi de demnitatea României.

Dar ţara românească poate să aibă *astăzi* o anumită *orientare* în politica sa externă. Se poate. Italia nu are şi ea, mai mult decât o orientare, o legătură, profund cimentată, de ani şi de ani, care nu corespunde cu aspiraţiile iredentiste ale poporului său? Are.

Şi iată unde începe a doua lecţie politică.

* * *

Erà preşedinte al Consiliului, în Italia, Benedetto Cairoli; ambasador la Paris, generalul Cialdini; preşedinte al Consiliului în Franţa, Jules Fery; ambasador francez la Roma, d-l de Noailles. Trăià pe atunci un mare bărbat de stat, care înfăptuise o patrie germană, iar acum voià s'o întărească. Prinţul de Bismark luptà din răsputeri să atragă pe Italieni către dubla alianţă sau să-i învrăjbească cu Franţa. El inventă Tunisul, ştiind foarte bine, că de-l va ocupà Italia, se va supărà Franţa, sau de-l va ocupà Franţa, se va supăra Italia. El doreà cu sinceritate să vadă pe Italieni în Tunisia, spre a nu mărì prea mult Imperiul colonial francez în nordul Africei. S'ar fi zis că prevedeà de atunci incidentul dela Agadir. Bismark îndemnà cu totdinadinsul pe Cairoli să ocupe Tunisia. Omul de stat italian erà un vizionar politic şi un suflet curat. El ziceà că preferă „la politica delle mani nette", la care Bismark răspundeà „la politica delle mani nette e la politica delle mani vuote". Pe când guvernul italian respingeà ocuparea Tunisiei şi pledà menţinerea unui statu-quo mediteranian, guvernul francez pregăteà corpul de expediţie, dând încă cele mai solemne asigurări guvernului italian. In zadar telegrafià Cialdini dela Paris, că totul e gata pentru ocuparea Tunisiei; Ambasadorul Franţei la Roma jurà că nimic nu e adevărat, şi erà sincer. Când în fine ocuparea se efectuă, toată lumea îşi rupse gâtul, Cairoli, Noailles şi toţi vizionarii. Cu Benedetto Cairoli însă, căzù dela cârma afacerilor cel din urmă amic al Franţei, iar Italia intră în Tripla Alianţă, alături de Germania şi de Austria cea odiată, în contra căreia se ridică trecutul, prezentul şi viitorul Italiei, Custoza, Trentul şi Tirolul, şi în fine Albania.

Care este morala acestei fabule ?

Că fiecare om este mai bun judecător în casa sa decât străinii; că ziariştii din lumea întreagă se aseamănă, iar că unii merită soarta Regelui Midas.

* * *

CRONICA DRAMATICĂ

SUB PERISTILUL TEATRULUI NAŢIONAL

Decâte ori îmi port paşii sub frumosul peristil al Teatrului Naţional, ce pare un leu culcat pe labe, de câteori intru în sala lui scânteietoare de luminele policandrelor, de scăpărările ochilor şi ale pietrelor preţioase, decâte ori văd mulţimea privitorilor răpită de fiorul tragic, nu pot să nu mă gândesc şi la trecut, la începuturile sfioase ale acestui Teatru ce se ridică astăzi atât de măreţ. Şi totuşi începuturile lui nu sunt atât de îndepărtate. Nici un veac nu s'a aşternut peste dânsele. Oamenii de azi le-au uitat; oamenii de mâine nici nu le vor mai cunoaşte poate. Mergem înainte, cu privirea îndreptată spre drumurile noi, pe cari trebue să le desfacem prin volnicia braţului nostru.

Abia câte un contemplativ îşi mai roteşte ochii îndărăt, pentru a îmbrăţişà dintr'odată cărările străbătute cu atâta trudă, popasurile lungi pe care le-am făcut din silnicia împrejurărilor, spinii pe care a trebuit să-i smulgem de sub pasul îngreuiat; abia câte un rar iubitor al trecutului opreşte din zbor clipa fugară spre a o întrebà de unde vine, spre a-i aflà rostul adânc, spre a o înţelege şi cinstì mai mult, ştiind din ce osteneală s'a zămislit, din ce lungă şi stăruitoare silinţă s'a închegat, aşa zâmbitoare ca un copil, uşoară cau un fulg şi sprintenă ca o sburătoare, cum pare tuturor.

***

Sunt dintre aceşti contemplativi.

Nu pot înţelege ceeace e, înainte de a şti ce a fost. Nu pot trece pe sub labele de leu ale peristilului Teatrului Naţional, fără să mă gândesc că acest leu înainte de a se culcà stăpânitor

pe cea mai frumoasă piață din București, stătea mărunt și sfios între scândurile unei șandramale dela *Cișmeaua roșie*, care după multe prefaceri, abia aveà o lungime de 18 stânjeni pe o lățime de 9. Când intru în sala, atât de strălucitoare și de împodobită, nu mă pot împiedicà de a mă gândì la sofaua de catifea roșie pe care stăteà Vodă, și la cele 14 rânduri de bănci de lemn îmbrăcate cu postav roșu. Când privesc la policandru, îmi aduc aminte de sfeșnicele de tinichea cu lumânări de seu, ce-și picurau lacrimile pe dușumeaua nelustruită, îmi amintesc și de cei doi țigani ce, printre acte, tăiau mucul lumânărilor.

Pe podul Mogoșoaiei sgomot... Se aud lovituri de bice, de arapnice; sosesc caleștele, din care se pogoară jupânițele învelite în blănuri scumpe. Sala se umple. Dar înfrigurarea cuprinde deodată mulțimea. Se ridică Selam-Ciaușul, vestind sosirea lui Vodă. Sar țiganii numai decât de înlocuesc lumânările de seu cu lumânări de ceară. Iar lumea toată se ridică în picioare la intrarea lui Vodă-Caragea, care vine să-și vadă fata, pe domnița Ralu, prefăcută în Muză tragică.

Actorii jucau incă în grecește,

N'aveà să treacă însă mult, și în acelaș an, în 1819, se dădeà cea dintâi reprezentație românească. *Hecuba*, in traducerea lui Nănescu, avù cinstea de a face să răsune pentru întâiași dată limba patriei pe scena din București, prin glasul lui Ion Eliade Rădulescu ce țineà rolul bătrânei bocitoare, și, în răstimpuri, făceà și pe suflerul.

Inainte, un actor rostì un prolog al poetului Ion Văcărescu, închipuind pe *Saturn*, zeul timpului, cu «ceasornicul de nisip și secera, în poziție de sosire vestitoare» și grăind astfel către public :

V'am dat teatru, vi-l păziți
Ca un lăcaș de muze
Cu el curând veți fi vestiți,
Prin vești departe duse.

In el năravuri îndreptați
Dați ascuțiri la minte;
Podoabe limbii voastre dați
Cu românesci cuvinte!

Din fund se cobora *Astrea* (zeiţa Dreptăţii) «cu cornul îmbelşugării în mână, din care se revarsă toate fericirile asupra binevoitorilor patrioţi români»,

N'a trecut nici un veac de atunci...

Unde mai e şandramaua de scànduri, cu băncile de lemn şi cu greul miros al lumânărilor de seu? Unde sunt sfioşii copii din şcoala Măgureanului, cei dintâi actori români? Şi unde eşti tu, o Marghioliţă Bogdănească, tu, care ai fost cea dintâi femee ce ai rostit româneşte pe scena unui teatru? V'aţi dus cu toţii ca nişte umbre, îmbarcate în luntrea eternului vâslaş, Charon...

Astăzi avem însă leul culcat pe labe de pe Calea Victoriei, ce'şi aprinde lampadarele ochilor de foc în fiecare sară, ca de sărbătoare; astăzi avem artişti mari ce dau un farmec nebănuit unei limbi pe care o mie de ani n'au rostit-o decât guri ţărăneşti pentru umilele nevoi zilnice. Astăzi avem pe Nottara şi pe Soreanu în locul sfiosului şcolar dela Măgureanu, şi atâtea artiste în locul Marghioliţei Bogdăneasca... Şi astăzi se mai zic proloage, dar scrisul naiv odinioară sub pana lui Ioan Văcărescu, prinde aripi sub degetele d-lor Anghel, St. O. Iosif şi Victor Eftimiu.

In multe direcţii ale activităţei noastre ni se poate tăgădui progresul de fapt. Suntem, dealtminteri, latini. Ştim deci să ne judecăm cu asprime şi cu nedreptate... Dar nu cred că ar putea cineva să ne tăgăduiască uriaşii paşi făcuţi în teatru, într'un timp atât de scurt, atunci când, trecând pe sub labele stăpânitoare ale leului, şi ar aduce aminte de umilele începuturi de acum un veac, de mucurile de lumânare, de Ion Eliade Rădulescu jucând pe Hecuba, de băeţii de şcoală făcând pe actorii şi de Ion Văcărescu scriind prologuri...

E. LOVINESCU.

CRONICA ŞCOLARĂ

SITUAŢIA INVĂŢĂTORILOR-AJUTORI

Numărul absolvenţilor normalişti nefiind îndestulător, s'a căutat în anii din urmă o nouă cale de recrutare pentru învăţătorii rurali. Suplinitorii, pe temeiul practicei lor în şcoli, au fost admişi la concurs spre a puteà astfel intrà definitiv în corpul didactic.

Măsura n'a fost primită fără discuţie. E aşà de greà şi delicată sarcina celui ce iea întâiaşi dată pe copil de mână spre a-l educà, în cât e numai de cât trebuinţă ca „învăţătorul" să fi fost el mai întâiu de toate deprins de cineva a „învăţà pe alţii". Când pentru orice carieră se cere ucenicie, se poate închipui intrarea în cariera şcolară fără nici o pregătire specială?

Evident nu. De aceia, cine doreà înmulţirea şcolilor rurale peste numărul învăţătorilor de azi, trebuià îndată să înfiinţeze alte şcoli normale, unde să pregătească întâi pe viitorii educatori.

Asta nu înseamnă însă că cei ce au ajuns în capul unor şcoli primare, fără a trece prin şcoala normală, sunt numai de cât mai pre jos de foştii normalişti. A educà pe altul e la urma urmei o artă; arta presupune talent, iar talentul se *naşte*. Pestalozzi e dovada cea mai vie.

Prin urmare, cei ce au devenit învăţători din adevărată tragere de inimă, şi au făcut practică vre-o câţivà ani, pot ajunge în adevăr modele de învăţători. Aşà că a fost un act de dreptate, când s'a deschis şi ajutorilor de învăţători calea de a ajunge prin concurs învăţători definitivi.

Se mai ştie apoi că la unele conferinţe anuale, lecţiile făcute de aceşti noi învăţători au întrunit cele mai vii aprobări din partea tuturor colegilor lor.

*

Odată intraţi prin concurs în cadrele corpului didactic, se ridică însă o nouă chestie: pentru ce aceste elemente nouă să fie puse mai pre jos de cele eşite din şcolile normale? Innainte de proba concursului, inferioritatea pregătirii lor puteà lăsà loc liber la multe obiecţiuni. După concurs însă lucrul se schimbă: Dacă ai recunoscut că cineva e vrednic să fie pus în capul unei şcoale, întocmai ca şi normalistul; dacă munca pe care are să o împlinească noul învăţător cere acelaş timp şi aceeaşi râvnă se cuvine ca şi răsplata să fie aceeaşi. Socotim deci că salariile acestei categorii de învăţători trebuesc puse pe acelaş nivel cu ale colegilor lor eşiţi din şcolile normale.

Nu e vorba numai de partea materială. E şi o chestie pedagogică la mijloc. In armată erau odinioară ofiţeri cari eşiau dintr'o şcoală inferioară, cea dela Bistriţa. Cu toate că erau foarte bune elemente, se simţià că apasă un fel de greutate pe cariera lor, de pe urma acestui fel deosebit de recrutare. Când îi ceri cuivà jertfa sângelui şi-l pui să comande în faţa frontului, nu e bine să-l mai întrebi unde a învăţat să se jertfească.

De asemenea şi cu învăţătorii. Munca lor cere o adevărată lepădare de sine, o jertfă de fiecare zi.

Pentru a face plăcută această jertfă şi a ajutà uitarea de sine, fără de care orice muncă e nerodnică, e prudent şi pedagogic să se. şteargă deosebirea care pune pe aceşti noi muncitori în ogorul învăţământului mai pre jos de alţii.

S. M.

BIBLIOGRAFIE

G. Popa-Lisseanu, *Mitologia greco-romană* în lectură ilustrată, Minerva 1912.
Alexandru Lupeanu, *De vorbă cu sătenii,* Cluj 1912.
George V. Haneş, *Cariera militară*, Bucureşti 1912.
P. Cancel, *Data epistolei lui Uzun-Hasan către Ştefan cel Mare şi misiunea lui Isak-Beg*, Bucureşti 1912.
* * * *Activitatea «Ligei culturale» a Românilor,* Văleni-de-Munte 1912.
N. Petrescu, *Zur Begriffs bestimmung der Philosophie,* Berlin 1912.
N. P., *Gedanken und Winke*, Berlin 1912.
T. Iordănescu, *Manual de anticităţi romane,* Focşani 1912.
N. Iorga, *Rolul tradiţiei în creşterea femeilor la Români,* Văleni 1912.
S. D. Scraba, *Vasile Conta, studiu filozofic*, Bucureşti 1912.
C. Al. Ştefănescu, *Neguţătorul din Veneţia* (trad.), Bucureşti 1912.
I. I. Chiţulescu, *Incercări ştiinţifice,* Ploeşti 1912.
P. D. Petrovici şi Gh. H. Munteanu-Bârlad, *Comemorarea lui Costache Negri la Galaţi*, Galaţi 1912.
Alexandrescu-Dorna, Popasierii (Bibl. p. toţi), Alcalay 1912.
Dr. I. Nistor, *Zur Geschichte des Schulwesens* in der Bukowina, Cernăuţi 1912.
Congresul din Constanţa al Ligei Culturale, Văleni-de-Munte 1912.

CORESPONDENŢA

Peste munţi. — Mulţumim pentru rectificarea numelui *Bonea.* Nici cu Ţarigrădenii, nici cu Ienicerii dela Roma, ci cu Românii.

I. — Bucureşti. — *De lana caprina.*

X. — Iaşi. — Experienţa e bună : acuma va începe pedeapsa greşelilor.

T. U. — Câmpu-lung. — Aşteptăm.